

BETÆNKNING

afgivet af

LANDBOKOMMISSIONEN AF 1960

Første del

om brugsstørrelser, nedlægning og sammenlægning af
landbrugsejendomme, hovedparcellers mindstestørrelse
og jordboniteringen m. v.

BETÆNKNING NR. 306

1962

INDHOLDSFORTEGNELSE

Kap. I. Kommissionens nedsættelse og sammensætning	5
Kap. II. Kommissionens arbejde i almindelighed indtil 15. februar 1962	8
Kap. III. Kommissionens undersøgelser vedr. forskellige landbrugsforhold	12
Kap. IV. Kommissionens undersøgelser og overvejelser vedr. jordlovgivning- gen. Kommissionens forslag	23
Landbrugsejendommenes og landbrugsarealets fordeling i 1960 (bilag I.)	35
Landbrugets formue og gæld (bilag II.)	46
Produktiviteten i landbruget i de forskellige størrelsesgrupper (bilag III.)	58
Produktiviteten i det mindre landbrug (bilag IV.)	60
Produktivitet og indtægt i de forskellige bedriftsstørrelser (bilag V.)	62
Salg af landbrugsejendomme til ikke-landmænd (bilag VI.)	79
Forpagnings- og bestyrerforhold i dansk landbrug (bilag VII.)	102
Kort oversigt over jordboniteringskommissionens hidtidige arbejde (bilag VIII)	109
Skrivelse af 29/1 1962 fra Erhvervsrådet for Gartneri og Frugtavl (bilag IX.)	119

Kapitel I.

KOMMISSIONENS NEDSÆTTELSE OG SAMMENSÆTNING

Efter regeringens beslutning nedsatte landbrugsministeriet den 24. februar 1960 en kommission – Landbokommissionen af 1960 – med den opgave at undersøge, hvorledes den igangværende produktionstekniske og økonomiske udvikling påvirker landbrugsøkonomien under forskellige forhold såsom bonitet, beliggenhed, ejendomsstørrelse, driftsform og besiddelsesform og derefter fremkomme med forslag til sådanne foranstaltninger, som skønnes hensigtsmæssige at gennemføre.

Kommissionen skulle kunne optage til behandling alle de af landbrugets driftsmæssige, økonomiske, retlige og tekniske problemer, som det skønnes ønskeligt at få nærmere belyst, og kommissionen skulle være berettiget til at tilkalde sagkyndige i det omfang, dette skønnes fornødent.

Landbrugsminister Karl Skytte er kommissionens formand.

Kommissionen fik ved sin nedsættelse iøvrigt følgende sammensætning:

Folketingsmand Anders Andersen	}	De samvirkende danske Landboforeninger
Forstander Johs. Larsen		
Sekretariatschef Charles F. Jensen		
Husmand Peter Jørgensen	}	De samvirkende danske Husmandsforeninger
Husmand Emanuel Vestbo		
Husmand Albert Hansen		
Direktør N. Kjærgaard		
Kammerherre, hofjægermester, godsejer		
G. Garth-Grüner		Landbrugsrådet
Hofjægermester, godsejer, cand. polit. Th. Junker		Centralforeningen af Tolvmandsforeninger og større Landbrugere i Danmark
Forretningsfører Viggo Heegaard		Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger
		Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbund
Fhv. minister, folketingsmand Carl Petersen	}	Socialdemokratiet
Folketingsmand Fr. Teichert		
Folketingsmand Niels Eriksen	}	Venstre
Folketingsmand Peter Larsen		
Folketingsmand H. C. Toft		
Folketingsmand Axel Sørensen		
Husmand Mads Sig Steffensen		Det konservative Folkeparti
Departementschef V. Hornslet		Det radikale Venstre
Departementschef J. Chr. Mogensen		Danmarks Retsforbund
Administrationschef N. Wermuth	}	Landbrugsministeriets departement
Formand for Statens jordlovsudvalg, gårdejer N. C. Nielsen-Man		
Afdelingschef Sv. Alstrup		
		Statens jordlovsudvalg
		Finansministeriet

Økonomisk-statistisk konsulent Kurt Hansen
Direktør V. E. Pedersen
Kontorchef H. Normann
Professor Fl. Tolstrup
Professor, dr. oecon. P. Nyboe Andersen
Professor Kr. Skovgaard
Direktør Fr. Heick

Det økonomiske Sekretariat
Matrikeldirektoratet
Det statistiske Departement

Ved skrivelse af 6. juli 1960 udvidede landbrugsministeriet Landbrugsrådets repræsentation i kommissionen med:
Forstander Johs. Dons Christensen og
Gårdejer Chr. Speggars.

Ved skrivelse af 6. december 1960 har landbrugsministeriet udnævnt kommitteret V. Brorson til medlem af kommissionen i stedet for departementschef J. Chr. Mogensen, der har fratrukket sit embede.

Ved skrivelse af 1. juli 1961 har landbrugsministeriet efter indstilling af Socialistisk Folkepartis folketingsgruppe udnævnt Sekretær Thomas Christensen til medlem af kommissionen som repræsentant for Socialistisk Folkeparti.

Ved skrivelse af 23. september 1961 har landbrugsministeriet efter indstilling af De samvirkende danske Landboforeninger i stedet for Charles Jensen, der havde modtaget udnævnelse til direktør i Østifternes Kreditforening, udnævnt sekretariatschef Kr. Nielsen til medlem af kommissionen.

Som sekretær for kommissionen har fungeret fuldmægtig i landbrugsministeriet, ministersekretær V. S. Begtorp med bistand af fuldmægtig i landbrugsministeriet H. Nordby Madsen.

Kommissionen har nedsat følgende 3 arbejdsudvalg:

Arbejdsudvalg 1.

Arbejdsudvalgets opgave er at undersøge spørgsmål vedrørende jordlovgivningen, herunder den hertil knyttede udlånslovgivning, spørgsmål om ejendomsstørrelse og besiddelsesformer, medhjælpspørgsmål og generationsskiftespørgsmål.

Arbejdsudvalgets sammensætning:
Landbrugsminister Karl Skytte (formand)
Forstander Johs. Larsen
Husmand Emanuel Vestbo
Kammerherre, godsejer G. Garth-Grüner
Hofjægermester, godsejer, cand. polit. Th. Junker

Forretningsfører Viggo Heegaard
Folketingsmand Fr. Teichert
Folketingsmand Niels Eriksen
Folketingsmand H. C. Toft
Folketingsmand Axel Sørensen
Husmand Mads Sig Steffensen
Departementschef V. Hornslet (suppleant for formanden)
Administrationschef N. Wermuth
Formand for Statens jordlovsudvalg N. C. Nielsen-Man
Afdelingschef S. Aistrup
Direktør V. E. Pedersen
Kontorchef H. Normann
Professor Fl. Tolstrup
Professor Kr. Skovgaard
Sekretær Thomas Christensen (fra 1. juli 1961).

A arbejdsudvalg 2.

Arbejdsudvalgets opgave er at undersøge landbrugets almindelige økonomiske spørgsmål, herunder landbrugens gældsforhold og finansieringsforhold, rentabilitet, beskæftigelsesforhold, landbrugets omkostninger og generationsskiftespørgsmål. Endvidere kan udvalget anstille undersøgelser vedrørende tekniske og driftsmæssige forhold, herunder driftsformer, fællesstalde, kontraktlandbrug, specialisering og mekanisering.

Udvalgets sammensætning:
Landbrugsminister Karl Skytte (formand)
Sekretariatschef Kr. Nielsen (fra 23. september 1961)
Husmand Albert Hansen
Kammerherre, godsejer G. Garth-Grüner
Hofjægermester, godsejer, cand. polit. Th. Junker
Forretningsfører Viggo Heegaard
Fhv. minister, folketingsmand Carl Petersen
Folketingsmand Peter Larsen
Folketingsmand H. C. Toft
Folketingsmand Axel Sørensen
Husmand Mads Sig Steffensen
Departementschef V. Hornslet (suppleant for formanden)
Afdelingschef S. Aistrup
Konsulent Kurt Hansen
Kontorchef H. Normann
Professor Kr. Skovgaard
Direktør Fr. Heick
Direktør V. E. Pedersen
Sekretær Thomas Christensen (fra 1. juli 1961).

Arbejdsudvalg 3.

Arbejdsudvalgets opgave er at undersøge spørgsmål om landbrugets afsætningsforhold, herunder spørgsmål om hjemmemarkedspriser og andre landbrugsordninger,

spørgsmål om tilpasning til skiftende konjunkturer, produktionsændringer og forædling.

Udvalgets sammensætning:
Landbrugsminister Karl Skytte (formand)
Folketingsmand Anders Andersen
Forstander Johs. Larsen
Husmand Peter Jørgensen
Forstander Johs. Dons Christensen (fra 6/7 1960)
Gdr. Chr. Speggers (fra 6/7 1960)
Direktør N. Kjærgaard
Fhv. minister, folketingsmand Carl Petersen
Folketingsmand Niels Eriksen
Folketingsmand H. C. Toft
Folketingsmand Axel Sørensen
Husmand Mads Sig Steffensen
kommitteret V. Brorson (suppleant for formanden) (fra 6. december 1960)
Konsulent Kurt Hansen
Kontorchef H. Normann
Professor, dr. oec. P. Nyboe Andersen
Sekretær Thomas Christensen (fra 1. juli 1961).

Kommissionens sekretær, fuldmægtig V. S. Begtorp, har fungeret som sekretær for arbejdsudvalgene, for arbejdsudvalg 1.s vedkommende med bistand af fuldmægtig H. Nordby Madsen.

Kapitel II.

KOMMISSIONENS ARBEJDE I ALMINDELIGHED

Som der i kapitel IV nærmere er redegjort for, omfatter forslaget i denne betænkning brugsstørrelserne i relation til landbrugslovens bestemmelser om nedlægning og sammenlægning af landbrugsejendomme. Endvidere omfatter forslaget overgang til anvendelse af de af jordboniteringskommissionen ansatte prøvetakster og fastsættelse af nye grænser for hovedparcellers mindstestørrelser.

I dette afsnit skal gives en kortfattet fremstilling af kommissionens arbejde iøvrigt, idet bemærkes, at det er hensigten, at betænkninger og indstilling vil blive afgivet, efterhånden som kommissionen når til afslutning af sine overvejelser af de forskellige problemer.

Den samlede kommissions møder.

Kommissionen indledte sine forhandlinger den 9. marts 1960 og på dette møde og på et møde den 24. marts 1960 fandt en almindelig drøftelse sted af kommissionens opgaver. Ligeledes besluttedes ved disse møder nedsættelse af de i forrige afsnit omtalte arbejdsudvalg, deres arbejdsopgaver og sammensætning.

På møder den 14. og 15. marts 1961 aflagdes beretning om arbejdet i det forløbne år, og til over for kommissionen at redegøre for markedsforholdene for landbrugsprodukter og fremkomme med en vurdering af de fremtidige afsætningsmuligheder var til disse møder af landbrugsministeren hjemkaldt statskonsulent P. A. Moltesen, London, der redegjorde for markedsforholdene

i Storbritannien, statskonsulent Johan Rotensten, Bonn, der redegjorde for markedsforholdene i Vesttyskland, statskonsulent Georg Gram, Paris, der redegjorde for markedsforholdene i Frankrig, Holland, Belgien og Luxemburg, og statskonsulent C. Valentin Hansen, Rom, der redegjorde for markedsforholdene i Italien og Schweiz.

Fra statskonsulent A. Knudsen, Washington, forelå en skriftlig beretning om markedsforholdene i USA og Canada, og fra statskonsulent Sv. Eventdt, Caracas, forelå en ligeledes skriftlig beretning om markedsforholdene i Sydamerika.

De afgivne rapporter var på møderne genstand for drøftelse, og rapporterne blev i skriftlig form tilsendt medlemmerne efter mødet.

På møder den 22. november og 7. december 1961 og 23. januar, 9. og 15. februar 1962 har kommissionen drøftet de i nærværende betænkning fremsatte forslag til ændring i landbrugslovgivningen.

Arbejdsudvalgenes møder.

I *arbejdsudvalg 1* har drøftelserne i alt væsentlig været samlet om de krav, som de senere års udvikling har stillet til ændringer i landbrugets strukturelle forhold, og som berører den gældende landbrugslovgivning i videre forstand.

Af emner, der har været genstand for drøftelse, kan anføres de frie jorders stilling, tilsynet med overholdelsen af landbrugslovens bestemmelser om drift af landbrugsejendomme, landbrugslovens bestemmelser

om bortforpagtning af landbrugsejendomme og arealer, spørgsmålet om ændring af de gældende bestemmelser om samdrift af landbrugsejendomme og det herhen hørende spørgsmål om landbrugsforpligtelsens omfang. Udvalget har endvidere drøftet problemerne vedrørende adkomsterhvervelse til landbrugsejendomme og de gældende bestemmelser om statens forkøbsret til landbrugsejendomme og arealer. Der har i udvalget tillige fundet drøftelser sted om indførelse af landbrugsnavn til forvaltning af en række spørgsmål med relation til landbrugsejendomme.

Som der er nærmere redegjort for i kapitel IV, fortsætter arbejdsudvalget sine drøftelser vedrørende de ovennævnte forhold.

Med hensyn til brugsstørrelserne og de hermed forbundne spørgsmål om adgangen til nedlægning og sammenlægning af mindre ejendomme har kommissionen dog derimod ment nu at kunne fremkomme med et forslag til en foreløbig ordning, og man har i denne forbindelse også medtaget forslag om at sætte de af jordboniteringskommissionen ansatte prøvetakster i kraft samt indførelse af en ny skala for hovedparcellers mindstestørrelse.

Om kommissionens drøftelser og det stillede forslag henvises i det hele til betænkningens kapital IV.

I *arbejdsudvalg 2* har man været inde på drøftelser af landbrugets realkreditforhold, og Det statistiske Departement har på kommissionens foranledning foretaget en a jourføring af de væsentligste af de summariske oversigter i Realkreditkommissionens betænkning af 1956 vedrørende landbrugets handelsværdier og belåningsforhold i den udstrækning, en sådan a jourføring har været mulig uden påny at iværksætte en egentlig gældstælling.

Den nævnte oversigt over landbrugets formue- og gældsforhold er aftrykt i bilagsamlingen og der henvises i øvrigt til resumeet i kapitel III.

Man har endvidere i udvalget drøftet

landbrugserhvervets produktivitets- og indtægtsforhold, og med henblik på kommissionens forhandlinger har afdelingen for landbrugsøkonomi ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole på grundlag af Det landøkonomiske Driftsbureaus regnskabsstatistik udført en del beregninger til belysning af produktiviteten, produktivitetsudviklingen og indtægterne i de forskellige bedriftsstørrelser. Dette materiale er ligeledes indeholdt i bilagssamlingen, og der kan henvises til resumeet i kapitel III.

Udvalget har drøftet spørgsmålet om hensigtsmæssigheden af etablering af *fællesstal-**de*. En undersøgelse heraf var allerede optaget af et fællesudvalg for De samvirkende danske Landboforeninger, De samvirkende danske Husmandsforeninger og Andelsudvalget (landbrugsorganisationernes udvalg for teknisk-økonomiske undersøgelser), og da kommissionen fandt, at spørgsmålet tiltrængte en nærmere undersøgelse på en række områder, inden der i kommissionen fandt nærmere overvejelser sted, blev der truffet aftale med det nævnte fællesudvalg om, at dette fortsatte sine undersøgelser og rapporterede til kommissionen, som i givet fald ville bistå med økonomisk støtte til gennemførelse af særlige opgaver.

Fællesudvalget har på grundlag heraf iværksat en række undersøgelser til belysning af de organisationsmæssige, tekniske og driftsøkonomiske problemer i forbindelse med oprettelse af fællesstalde. Der er således foretaget en kortlægning af forholdene i de fire bestående fællesstalde, der er udarbejdet forslag til mønstervedtægter, og finansieringsproblemer er behandlet.

Fællesudvalget fremsatte i juli 1961 over for kommissionen ønske om en bevilling på op til 25.000 kr. til projektering og beregning af anlægsomkostninger i forbindelse med stalde af forskellig størrelse og type. Sagen rejstes gennem landbrugsministeriet for finansudvalget, der tiltrådte bevillingen. På basis af denne bevilling er efter en af udvalget, udarbejdet plan projekteret stalde til 10, 20, 40, 80, 120, 240 og 360 køer, hver

størrelse henholdsvis som løsdriftsstald og båsestald, og staldene til 80 køer både med og uden opdræt, således at der i alt er tale om 16 eksempler. Projekteringen er foretaget som en regulær byggesag med detailtegninger og håndværkerbeskrivelse som grundlag for en detaljeret omkostningsberegning. Såvel projekteringen som beregningen af anlægskostningerne er fuldført for så vidt angår udgangseksemplerne, d. v. s. med en bestemt mekaniseringsgrad og med fodercentraler baseret på en bestemt fodersammensætning. Projekteringen er imidlertid foretaget således, at mekaniske anlæg og fodercentraler kan ændres, uden at det berører anlægskalkulerne for selve staldbygningerne. Det vil herved blive muligt i driftskalkulerne at arbejde videre ud fra andre forudsætninger med hensyn til fodersammensætning og mekaniseringsgrad.

For hvert af de nævnte 16 eksempler på staldstørrelser og -typer opstilles fuldstændige driftskalkuler, som tager sigte på at vise, hvad der under forskellige forudsætninger kan betales andelshaverne for det leverede grovfoder. Ud over at vise det sandsynlige resultat under varierende forhold, vil det være muligt i konkrete tilfælde at indsætte de tal i beregningsrammen, som forekommer mest relevante. Materialet skulle således blive direkte anvendeligt, hvor der i praksis arbejdes med planer om oprettelse af fællesstalde.

Bl. a. med henblik på en belysning af de arbejdsmæssige og driftsøkonomiske virkninger af forskellige fodersystemer er der i nær tilknytning til undersøgelsen påbegyndt en driftsøkonomisk belysning af forskellige konserveringsmetoder for grønafrgrøder, d. v. s. høberedning, ensilering og kunsttørring.

Blandt de spørgsmål, som bør afklares, såfremt etableringen af fællesstalde må anses for et formålstjenligt led i løsningen af landbrugets problemer, er også belåningen af sådanne stalde. Kreditforeningernes stående fællesudvalg har rettet henvendelse til boligministeriet om dette spørgsmål, idet det efter de gældende regler næppe er muligt at

belåne fællesstalde efter reglerne for faste ejendomme. Boligministeriet har herom gennem landbrugsministeriet udbedt sig landbo-kommissionens udtalelse, og sagen har været drøftet i arbejdsudvalget. Det vedtoges her at udtale, at kommissionen ikke, så længe undersøgelse af de teknisk-økonomiske spørgsmål ikke er afsluttet, kan udtale sig. Det tilføjedes i kommissionens svar, at såfremt man fra boligministeriets side skulle ønske at behandle det finansieringsmæssige spørgsmål særskilt, ville man fra landbokommissionens side være villig til at bistå hermed, f. eks. ved repræsentation i et eventuelt udvalg.

I *arbejdsudvalg 3* blev det på det første møde besluttet at lade udarbejde et oversigtsmateriale. Dette materiale er tilrettelagt af landbrugsministeriet og vil komme til at bestå af

et beskrivende tilbageblik omfattende

- a) dansk landbrug i mellemkrigsår og efterkrigsår med redegørelse for produktionen, dens anvendelse, forædlingsværdi og eksportandel og for prisbevaigelser og afsætningsområder,
- b) produktionsudvikling og selvforsyningsgrad i andre lande af betydning for dansk eksport med hovedvægten lagt på efterkrigsårene.
- c) forholdet mellem produktionen og verdenshandel, belyst af de internationale organisationer.

en analyse og vurdering af afsætningsforholdene omfattende

- a) de tekniske og økonomiske forhold, der påvirker forbrugs- og produktionsudviklingen i udlandet, herunder internationale skøn over forbrugs- og produktionsudvikling på langt sigt,
- b) de af statskonsulenterne; førnævnte afgivne rapporter med vurdering af afsætningsmulighederne, samt
- c) markedsformer, markedspolitik og afsætningsorganisation i ind- og udland.

På kommissionens foranledning er endvidere udarbejdet en redegørelse for danske muligheder for at føre selvstændig prispolitik på hjemmemarkedet og virkninger heraf. Denne redegørelse er udarbejdet af lektor ved Århus Universitet, cand. oecon. J. Vibe-Pedersen.

Det indtil nu udarbejdede materiale blev tilstillet udvalget forud for dettes sidste møde med henblik på en drøftelse iøvrigt af udvalgets fremtidige arbejde. På mødet op-

nåedes der enighed om at fortsætte arbejdet på grundlag af det ovennævnte oversigtsmateriale.

Nævnes kan tillige, at statskonsulenterne i Storbritannien, Vesttyskland, Frankrig-Benelux, Italien-Schweiz, USA og Sydamerika er hjemkaldt til ved møder i slutningen af februar 1962 over for kommissionen at redegøre for markedssituationen og give en vurdering af afsætningsmulighederne,

LANDBOKKOMMISSIONENS UNDERSØGELSER VEDRØRENDE FORSKELLIGE LANDBRUGSFORHOLD

Landbokkommissionens undersøgelser og drøftelser har i første række taget sigte på at søge tilvejebragt klarhed over, hvorvidt den især i de senere år stedfundne produktionstekniske udvikling inden for landbruget har medført sådanne forskydninger i produktionsforholdene, at ændringer i landbrugets struktur og i den bestående jordlovgivning er påkrævet.

Som et bidrag til belysning af dette og andre spørgsmål har kommissionen indsamlet forskelligt materiale, hvoraf en del ledsager denne betænkning som bilag. De væsentligste resultater af disse undersøgelser er anført nedenstående. Men hensyn til mere detaljerede oplysninger henvises til bilagene.

1. Antal landbrugsejendomme og landbrugsareal.

Ifølge den af Det statistiske Departement udarbejdede statistik (bilag I, tabel 10) er antallet af landbrugsejendomme faldet fra ca. 208.000 i 1937 til ca. 196.000 i 1960. Nedgangen er hovedsagelig sket i tiden efter 1951, da antallet af landbrugsejendomme var ca. 206.000. Nedgangen siden 1937 er udelukkende faldet på de små brug un-

der 5 ha og - omend i væsentlig mindre grad - på de store gårde, medens antallet af ejendomme fra 5-10 ha og ejendomme fra 10-15 ha er steget fra henholdsvis 51.400 til 54.300, og fra 28.400 til 32.600, d. v. s. med henholdsvis 6 og 15 procent. Med hensyn til gårde har der været en stigning på 3 procent for ejendomme mellem 15-30 ha og et fald på 8 procent for ejendomme mellem 30-60 ha.

Ifølge bilag I, tabel 3 findes der ca. 37.000 brug under 5 ha. Det statistiske Departements oversigter medtager ejendomme med et jordtilliggende på 0,55 ha, som ved landbrugstællingen i juli 1960 havde landbrugsmæssigt benyttet jord, uanset om ejendommen var noteret som landbrug og uanset grundværdiens og grundbeløbets størrelse. Den ved lov nr. 174 af 7. juni 1958 om ændringer i lov om landbrugsejendomme skete ændringer, hvorved det hidtidige krav til en landbrugsejendom om en grundværdi på mindst 1000 kr. blev ændret til et krav om mindst 2000 kr. grundbeløb, har medført slettelse af landbrugsnoteringen for ca. 4500 ejendomme.

Landbrugsarealets fordeling efter ejendomsstørrelse fremgår af følgende opstilling:

Ejendommens landbrugsareal	1937	1946	1951	1960
0,55- 5 ha	161.473	126.152	117.774	107.156
5- 10 -	370.362	383.692	384.457	389.361
10- 15 -	352.785	370.262	380.934	392.607
15- 30 -	1.011.547	993.106	1.006.784	1.023.028
30- 60 -	859.355	829.774	803.385	771.089
60-120 -	291.856	266.827	254.301	227.022
120 ha og dero.	208.730	207.330	191.696	183.862
	3.256.108	3.177.143	3.139.331	3.094.125

Det fremgår heraf, at der i perioden fra 1957 til 1960 har været en nedgang i landbrugsarealet på ca. 160.000 ha, eller 7000 ha årligt. Nedgangen falder på de samme grupper, som vist ovenfor under antal ejendomme, det vil sige brugene under 5 ha og over 30 ha, medens der har været fremgang i landbrugsarealet for størrelsesgrupperne fra 5 til 30 ha. Man skal i øvrigt henviser til tabellerne 7-9 i bilag I.

2. Landbrugets finansielle forhold.

I. Landbrugets formue og gæld.

a. Landbrugets formue.

Ifølge den af Det statistiske Departement efter landbokommissionens anmodning foretagne undersøgelse vedr. landbrugets finansielle forhold, jfr. det betænkningen vedføjede bilag II, udgjorde landbrugskapitalens samlede handelsværdi i 1959 ca. 23,2 milliarder kr. Lægges hertil beholdningen af landbrugets aktiver uden for landbruget, ca. 2 milliarder kroner, udgjorde landbrugets samlede formue i 1959 25,2 milliarder kr.

Handelsværdien er steget med 230 procent siden gældstællingen i 1937, da handelsværdien udgjorde ca. 7 milliarder kr.

Siden gældstællingen i 1954, da handelsværdien udgjorde ca. 18,4 milliarder kr., har stigningen i landbrugskapitalens handelsværdi udgjort ca. 4,8 milliarder kr., d. v. s. en stigning på ca. 26 procent. Den procentvise stigning i handelsværdien har været nogenlunde ens for samtlige brugs størrelser.

Værdien af landmændenes aktiver uden for landbruget, der i absolutte tal har været uændret siden 1954, udgjorde ved gældstællingen i 1954 og i de nærmest foregående år 10 procent af landmændenes samlede aktiver, men i 1959 kun ca. 8 procent.

b. Landbrugets gæld.

Den samlede gæld i landbruget, d. v. s. prioritetsgælden plus den løse (ikke tinglyste)

gæld, udgjorde i 1959 i alt 8,7 milliarder kr. Heraf var 1,2 milliarder kr. løse (ikke tinglyst) gæld.

Den samlede gæld er således kun steget med ca. 100 procent siden 1937, da gælden udgjorde ca. 4,4 milliarder kr., og med ca. 36 procent siden 1954, da gælden udgjorde 6,4 milliarder kr.

Den samlede prioritetsgæld udgjorde i 1937: 4,1 milliarder kr. og i 1954: 5,6 milliarder kr.

Ved gældsopgørelsen i 1954 var landbrugskapitalens handelsværdi steget med 160 procent i forhold til 1937, medens prioritetsgælden kun var steget med 35 procent. Siden 1954 er prioritetsgælden imidlertid steget lidt stærkere end handelsværdien.

Før krigen udgjorde prioritetsgælden op mod 60 procent af handelsværdien, men ved opgørelsen i 1954 kun 30 procent. I 1959 beløb prioritetsgælden sig til 7,5 milliarder kroner, og da landbrugskapitalens handelsværdi er beregnet til 23,2 milliarder kr., bliver prioritetsgældsprocenten 32. Igennem de sidste 15 år har prioritetsgælden stort set svaret til en trediedel af handelsværdien. Det er imidlertid klart, at gælden ligger på et højere niveau for de omsatte ejendomme end for den samlede ejendomsmasse, hvor gælden er nedbragt og ejendommens handelsværdi steget siden sidste ejerskifte. For eksempel var den gennemsnitlige prioritetsgældsprocent for samtlige brug i 1954 ca. 30, medens behæftelsen for de i samme år i fri handel solgte ejendomme var ca. 56 procent af købesummen.

Den foretagne undersøgelse viser, at udviklingen i gælden har været ret ensartet for de forskellige brugsstørrelser.

Prioritetsgældens sammensætning i 1959 er vist i følgende opstilling:

	pct.
Kreditforeninger.	40,8
Hypotekforeninger.	2,4
Sparekasser.	16,5
Banker.	2,8
Staten, jord- og byggelån.	6,2
Staten, andre lån.	2,5
Andre långivere.	28,8

Før krigen udgjorde *kreditforeningslån* op mod halvdelen af prioritetsgælden. Endnu ved undersøgelsen i 1954 dækkede kreditforeningerne ca. 47 procent af prioritetsgælden i landbruget, men i de sidste år har kreditforeningerne kun kunnet tegne sig for ca. 40 procent af prioritetsgælden. I gennemsnit for samtlige landbrugsejendomme på øerne svarer gælden til kreditforeningerne i 1959 kun til ca. 11 procent af landbrugskapitalens handelsværdi, og denne andel har været nogenlunde uændret siden opgørelsen i 1954. For Jyllands vedkommende svarede kreditforeningsskælden i 1959 til ca. 15 procent af landbrugsejendommenes handelsværdi. Før krigen var procenten 34.

I absolutte beløb er kreditforeningsskælden steget fra 1989 millioner kr. i 1937 til 2602 millioner kr. i 1954 og til 3048 millioner kr. i 1959.

Hypotekforeningernes andel af prioritetsgælden er steget fra knap 2 procent i 1954 til 2,4 procent i 1959.

Sparekassernes procentvise andel af prioritetsgælden har været næsten uændret siden 1937, nemlig 16-17 procent.

For såvel *banklån* som *statslån* gælder det, at de relative andele af prioritetsgælden er ret uændret siden 1954.

De *private lån* i form af tinglyste pantebrev udgjorde i 1959 i alt 29 procent af den samlede prioritetsgæld i landbrugsejendommene, mod ca. 21 procent før krigen og 23 procent i 1954.

Undersøgelsen viser, at de billigere kreditformer, nemlig kreditforeningslån, hypotekforeningslån og pantesikrede sparekasselån, tilsammen udgør en gennem årene stærkt aftagende andel af landbrugets gæld. I efterkrigsårene indtil 1950 tegnede disse 3 kategorier af långivere sig for ca. 65 procent af landbrugets samlede gæld. I 1954 var procenten 57 og i 1959 dækkede de nævnte kreditinstitutioner kun ca. halvdelen af landbrugets samlede gæld.

Løs gæld udgjorde ved krigens afslutning 7 procent af den samlede gæld mod 14 procent i 1959.

//. *Ejendomsomsætningen og finansieringen af denne.*

Den samlede årlige omsætning af landbrugsejendomme har over en længere årrække ligget på omkring 5 procent af den samlede ejendomsmasse.

I 1959 var antallet af salg af bebyggede landbrugsejendomme i alt ca. 10.800 eller ca. 5,5 procent af samtlige landbrugsejendomme.

Den væsentligste del af omsætningen finder sted ved salg i almindelig fri handel, som i perioden 1937-1959 har udgjort i alt 61,5 procent af samtlige salg. Herefter indtager familiesalg andenpladsen med omkring 20 procent af den samlede omsætning.

Undersøgelsen viser, at familiesalg udgør en mindre del af samtlige salg nu end før krigen. De større brug sælges hyppigere til familie end de mindre brug. Af gårde over 1 td. hartkorn, der solgtes i den sidste halve snes år, afhændedes godt en trediedel til familie. Af de større landbrugshuse, der solgtes, gik ca. 15-20 procent til familie og for de mindste landbrugshuse var det en endnu mindre andel af de solgte brug, der blev i familien.

I gennemsnit for alle brugsstørrelser udgjorde i 1959 den kontante udbetaling umiddelbart ved købet ca. 42 procent af købesummen ved salg i fri handel af bebyggede landbrugsejendomme, medens overtagne prioriteter dækkede ca. 33 procent og pantebrev til sælgeren ca. 21 procent.

Undersøgelsen viser, at de overtagne prioriteter udgør en gennem årene stærkt aftagende andel af købesummerne. I årene før krigen dækkede de overtagne prioriteter således 55-60 procent af købesummerne, medens disse prioriteter i 1954 kun dækkede 30-32 procent af købesummerne. Siden 1954 synes der dog at være indtrådt en svag stigning.

Den største kontante udbetaling i forhold til købesummen er for årens siden krigens afslutning præsteret af købere af landbrugshuse med under 1/4 td. hartkorn. For disse mindre brug, af hvilke der i fri handel sælges

ca. et tusind om året, er den kontante udbetaling steget fra 20-25 procent før krigen til 40-45 procent i 1959.

3. Landbrugets produktivetsforhold

Til belysning af indtægtsforholdene i de forskellige brugsstørrelser er på grundlag af Det landøkonomiske Driftsbureaus undersøgelser over landbrugets driftsforhold i årene 1916/17 til 1960/61 udarbejdet en oversigt, der er vedføjet betænkningen som bilag III og IV.

Oversigten viser den kendte sag, at pr. ha er bruttoudbytte, nettoproduktionsværdi og samfundsmæssigt udbytte stigende med aftagende brugsstørrelse. Oversigten viser imidlertid også, at udviklingen i de senere år har været mindre gunstig for de mindre brug, således at forrentningsprocenten beregnet af den investerede kapital, d. v. s. gennemsnit af de sidste 20 års handelsværdi, der - fsv. ang. ejendomme under 10 ha - i årene 1916/17 til 1957/58 i gennemsnit har ligget på 3,8, i 1957/58 har været nede på 1,6 i 1958/59 på 3,1 og i 1959/60 helt nede på 1. For brug under 5 ha på øerne og i Østjylland har forrentningsprocenten i 1959/60 ligget helt nede på $\text{f} 0,7$.

Med henblik på tilvejebringelse af nærmere erfaringsmateriale til belysning af produktiviteten, produktivetsudviklingen og indtægterne i de seks størrelsesgrupper af

landbrug, i hvilke Det landøkonomiske Driftsbureaus regnskabsstatistik er inddelt, er der ved afdelingen for landbrugsøkonomi ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole udført forskellige beregninger. Et sammendrag af disse beregninger omfattende en oversigt og bilag er vedføjet betænkningen som bilag V.

Konklusionen af de gennemførte beregninger er den, at der ikke i de tyve år fra sidst i trediverne til sidst i halvtredserne, som undersøgelsen omfatter, har fundet væsentlige forskydninger sted i produktiviteten i de forsk. brugsstørrelser. Beregnet i løbende kr. pr. arbejdsdag eller pr. 100 kr. egentlige arbejdsomkostninger var nettoproduktionsværdien og det samfundsmæssige udbyttes indbyrdes størrelsesforhold i de forskellige brugs størrelser nogenlunde det samme i femårsperioden sidst i halvtredserne som før krigen; begge udtryk var mindst i de små brug, stigende til brugene på 20-30 ha og nogenlunde af samme størrelse i de fire største størrelsesgrupper. Den relative stigning i arbejdsproduktiviteten skønnes at have været i hvert fald lige så stor i de mindre som i de større brugsstørrelser.

Til belysning af indtægtsforholdene i de forskellige bedriftsstørrelser i de senere år, er der i bilag V, tabel. ., givet en oversigt over familiens arbejdsfortjeneste, renter af egenkapitalen og indtægten af ejendommen, alt beregnet pr. ejendom, for hvert af de syv år fra 1952/53 til 1958/59.

Undersøgelsen har givet følgende resultat:

Indtægterne af ejendommen i gennemsnit for årene 1952/53-1958/59.

	10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	over 100 ha
Familiens arbejdsfortjeneste	7.293	9.785	12.188	14.571	18.359	27.440
Renter af egenkapitalen	1.192	1.829	2.976	4.083	5.242	16.590
Indtægt af ejendommen	8.485	11.614	15.164	18.654	23.601	44.030

Af undersøgelserne fremgår i øvrigt, at der har været en tendens til tilbagegang i familiens arbejdsfortjeneste i løbet af de syv år, og at den var betydelig stærkere i de

større end i de mindre brugsstørrelser. Da renten af egenkapitalen imidlertid har været stigende i den omh. periode, bliver slutresultatet, at indtægten af ejendommen har været

omtrent uændret i de mindre og middelstore brug i hele perioden, men med en tendens til tilbagegang i de større og navnlig i de største brug.

Som anført i den af landbohøjskolen udarbejdede redegørelse, er indtægten af ejendommen det beløb, der er til rådighed til dækning af brugerfamiliens leveomkostninger, betaling af personlige skatter og forsikringer samt til opsparing til de for produktionsapparatets udvikling nødvendige nyinvesteringer. I redegørelsen gives der ret klart udtryk for, at man finder, at der i betragtning af de betydelige udgifter, som mekaniseringen medfører i alle bedriftsstørrelser levnes en meget snæver margin til afholdelse af sådanne udgifter i de mindre bedriftstør-

relser, hvis det ikke skal ske på en alt for stor bekostning af levestandarden.

Med henblik på en sammenligning af arbejdsindtægten i landbruget med arbejdsindtægten i andre erhverv er der af Afdelingen for Landbrugsøkonomi ved Landbohøjskolen på grundlag af Det landøkonomiske Driftsbureaus opgørelser endvidere foretaget forsk. beregninger, der er vedføjet betænkningen som bilag V, tabel 6. Undersøgelsen, der hviler på den forudsætning, at den investerede kapital forlods er forrentet med 5 procent, viser, at der i femåret 1954/55 til 1958/59 har været tale om følgende gennemsnitlige arbejdsindtægt, i kr. pr. ejendom i de enkelte brugsstørrelser:

	under 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	over 100 ha
Folkehold	873	4.620	10.331	17.973	33.924	108.925
Familiens arbejdsfortjeneste	7.179	9.591	12.014	14.021	16.880	23.425
Arbejdsindtægt i alt ..	8.052	14.211	22.345	31.994	50.804	132.550

Resultatet af undersøgelsen konkluderes derhen, at der under de for den omh. periode gældende indtægtsforhold i landbruget ikke har været mulighed for lønforhøjelser undtagen på bekostning af den allerede noget reducerede familie-arbejdsfortjeneste eller ved yderligere reduktion af arbejdsstyrken, og at forholdet synes at være dette, at man overvejende har valgt den sidste fremgangsmåde, selv om familiens arbejdsfortjeneste også er gået en del ned, især på de større og største gårde.

4. Landbrugets arbejdskraftsspørgsmål.

På foranledning af landbokommissionen er der af Det statistiske Departement foretaget en indgående undersøgelse af arbejdskraftspørgsmålet i landbruget.

Resultatet af denne undersøgelse er offentliggjort i 1961 i forbindelse med udsendelsen af Det statistiske Departements publikation: »Landbrugets arbejdskraft«.

Medens landbrugets arbejdsstyrke i be-

gyndelsen af 1930'erne svarede til en halv million helårsarbejdere, var tallet i slutningen af fyrerne reduceret til 400.000 og i 1960 til 300.000. Afgangen har haft en tendens til at tiltage i hastighed. I fyrerne var den gnsntl. årlige afgang ca. 8100 helårsarbejdere, i halvtredserne ca. 9700, og i det sidste femår ca. 10.800. Da tilbagegangen kun i ringe grad falder på den halvdel af arbejdskraften, der udgøres af brugeren og hans ægtefælle, vil det sige, at tilbagegangen i den egentlige medhjælp for de senere år ligger på omkring 5 procent om året og for det allersidste år endnu mere.

I forhold til andre vesteuropæiske lande med en noget lignende erhvervsmæssig struktur er dog stadig en fhv. stor procentdel af befolkningen beskæftiget i landbruget, nemlig 20 procent (i 1958), medens lande som Tyskland havde 15 procent, Holland 13 procent, USA 9 procent og England kun 4 procent beskæftiget i landbruget.

Landbrugets medhjælperstab er fra sidst i trediverne faldet fra 300.000 til 130.000

helårsarbejdere d. v. s. en nedgang på 56 procent, medens familiens arbejde i egen bedrift i samme tidsrum kun er gået tilbage fra 180.000 til 170.000, eller med 6 procent.

Børn og slægtninge er den kategori af arbejdskraft, der er gået stærkest tilbage. Gruppen omfatter de hjemmeværende børn, der arbejder i bedriften, samt slagtninge. Arbejdsindsatsen af denne gruppe er nu kun godt 1/3 af, hvad den var i 1938/39, idet helårsarbejdertallet for børn og slægtninge siden da er faldet med fra 100.000 til nu at udgøre knap 38.000.

Familie plus børn og slægtninge, altså familien i videre forstand, udgør knap 70 procent af den samlede arbejdskraft i landbruget, og fremmed arbejdskraft i alt udgør godt 30 procent.

Fast fremmed medhjælp uden egen husstand er siden 1938/39 gået tilbage med omtrent 60 procent. Endnu i 1938/39 svarede denne gruppe til 153.000 helårsarbejdere, men er nu faldet til at udgøre 62.000, d. v. s. 20 procent af landbrugets samlede arbejdsstyrke.

Fast fremmed medhjælp med egen husstand, herunder bl. a. faste daglejere, er den gruppe, der har vist mindst tilbagegang. Fra begyndelsen af fyrrerne og indtil 1953 steg den mandlige medhjælp med egen husstand fra omkring 14.000 helårsarbejdere til omkring 19.000 helårsarbejdere, men tallet er siden faldet til ca. 15.000. Derimod har de kvindelige medhjælpere i denne gruppe vist fortsat tilbagegang i de sidste femten år. Gruppen udgør 5-6 procent af landbrugets samlede arbejdskraft.

Midlertidig medhjælp, d. v. s. løse daglejere, akkordarbejdere o. l. nåede et højdepunkt omkring 1945 med 24.000 helårsarbejdere, men er nu faldet til at svare til 13.500 helårsarbejdere. Nedgangen for den midlertidige medhjælp har udgjort 40 procent siden 1938. Gruppen udgør ca. 4 procent af landbrugets samlede arbejdskraft.

Af landbrugets medhjælpere omregnet til helårsarbejdere er 100.000 mænd og 30.000 kvinder. Omkring 1938 var antallet af mand-

lige medhjælpere 200.000. Den mandlige medhjælp er således halveret i løbet af den sidste snes år. Antallet af kvindelige medhjælpere er faldet fra 100.000 i 1938 til 30.000, d. v. s. en tilbagegang på 70 procent.

Aldersfordelingen af medhjælperne er ændret noget fra 1938 til 1960. Således er karle og piger med kost og logi gennemgående noget yngre end før, medens børn og slægtninge er ældre end før.

Nedgangen i arbejdskraft har ramt alle dele af landet, men ikke helt med samme styrke. For den samlede arbejdskraft, altså helårsarbejdere i alt, indbefattet bruger og ægtefælle, viser øerne og det østlige Jylland en lidt stærkere nedgang end det nordlige, vestlige og sydlige Jylland.

Med hensyn til fordelingen af arbejdskraften efter ejendomsstørrelse viser undersøgelsen følgende resultater:

Af landets 196.000 landbrugsbedrifter har 122.000 ingen fast medhjælp. Af de 122.000 landbrugsejendomme, der var uden fast medhjælp, var 88.000 helt uden medhjælp, bortset fra hjælp af mindreårige børn. 34.000 ejendomme havde foruden brugeren og dennes ægtefælle kun løs medhjælp.

Fordelingen på ejendomsstørrelser fremgår af nedenstående tabel:

Landbrugsareal	Antal ejendomme i alt	Heraf uden fast medhjælp	
		Antal	pct.
0,55- 1 ha	2.332	2.216	95
1 -	7.734	7.413	96
2 -	8.151	7.674	94
3 -	8.781	8.106	92
4 -	10.142	9.255	91
5 -	11.738	10.564	90
6 -	12.413	10.962	88
7 -	11.240	9.653	86
8 -	10.370	8.524	82
9 -	8.585	6.836	80
10- 15 -	32.671	21.888	67
15- 30 -	48.482	16.641	34
30- 60 -	19.622	1.567	8
60-120 -	2.948	189	6
120- -	867	31	4
I alt	196.076	121.519	62

Af de 75.000 ejendomme, der har fast medhjælp, herunder børn på 14 år og derover, der ikke går i skole, slægtninge samt faste fremmede medhjælpere med og uden egen husstand, herunder faste daglejere, var 49.000 ejendomme med kun én fast medhjælper. Godt 16.000 ejendomme havde 2 faste medhjælpere. 3 faste medhjælpere fandtes på knap 6000 ejendomme, og mindre end 2000 ejendomme havde 4 faste medhjælpere.

Fordelingen på ejendomsstørrelse fremgår af nedenstående tabel:

	Antal landbrugs-ejendomme i alt	Heraf med fast medhjælp	
		Antal	pct.
0,55- 1 ha	2.332	116	5
1 -	7.734	321	4
2 -	8.151	477	6
3 -	8.781	675	8
4 -	10.142	887	9
5 -	11.738	1.174	10
6 -	12.413	1.451	12
7 -	11.240	1.587	14
8 -	10.370	1.846	18
9 -	8.585	1.749	20
10- 15 -	32.671	10.783	33
15- 30 -	48.482	31.841	66
30- 60 -	19.622	18.055	92
60-120 -	2.948	2.759	94
120- -	867	836	96
I alt ..	196.076	74.557	38

Af de 75.000 landbrugsejendomme, der har fast medhjælp, havde kun 46.000 ejendomme fast fremmed medhjælp. Heraf havde ca. 28.000 ejendomme 1 fast fremmed medhjælper, knap 11.000 ejendomme havde 2 faste fremmede medhjælpere, og kun godt 4000 ejendomme havde et fremmed folkehold på 3 faste medhjælpere.

Fordelingen på ejendomsstørrelse fremgår af nedenstående tabel:

	Antal landbrugs-ejendomme i alt	Heraf ejendomme med fast fremmed medhjælp	
		Antal	pct.
0,55- 3 ha	18.217	467	3
3- 5 -	18.923	634	3
5- 10 -	54.346	2.580	5
10- 15 -	32.671	4.754	15
15- 30 -	48.482	19.517	40
30- 60 -	19.622	14.526	74
60-120 -	2.948	2.634	89
120- -	867	827	95
I alt ..	196.076	45.939	23

Fordelingen af den samlede medhjælperstab, herunder også børn og slægtninge og løs medhjælp, omregnet til antal helårsarbejdere pr. ejendom og pr. arealenhed fremgår af nedenstående tabel:

	Pr. ejendom			Pr. 100 ha		
	Øerne	Jylland	Hele landet	Øerne	Jylland	Hele landet
0,55- 3 ha	0,1	0,1	0,1	3,3	2,9	3,1
3- 5 -	0,1	0,1	0,1	2,8	2,1	2,5
5- 10 -	0,2	0,2	0,2	3,0	2,2	2,5
10- 15 -	0,5	0,3	0,4	4,6	2,8	3,3
15- 30 -	1,2	0,8	0,9	5,7	4,0	4,5
30- 60 -	2,3	1,9	2,0	6,2	4,7	5,1
60-120 -	4,4	3,8	4,0	5,4	5,0	5,1
120- -	11,6	8,1	10,0	5,0	4,3	4,7
I alt ..	0,7	0,7	0,7	5,0	3,9	4,2

Fordelingen af den samlede arbejdskraft i landbruget, der er beregnet til 300.000

helårsarbejdere, fremgår af nedenstående tabel:

Landbrugsareal	Familiens arbejde i egen drift	Børn og slægtninge	Fast fremmed medhjælp		Midlertidig medhjælp	I alt
			uden egen husstand	med egen husstand		
0,55- 3 ha	11.189	419	285	107	202	12.202
3- 5 -	20.155	885	397	104	452	21.993
5- 10 -	53.438	5.372	2.465	371	1.358	63.004
10- 15 -	29.662	6.292	4.700	534	1.380	42.568
15- 30 -	40.797	15.691	22.975	2.447	4.476	86.386
30- 60 -	13.178	7.718	22.567	5.331	3.591	52.385
60-120 -	1.062	1.075	6.086	3.406	1.092	12.721
120- -	54	163	2.502	5.104	943	8.766
I alt ..	169.535	37.615	61.977	17.404	13.494	300.025
			pct.			
0,55- 3 ha	7	1	-	1	2	4
3- 5 -	12	2	1	1	3	7
5- 10 -	31	14	4	2	10	21
10- 15 -	17	17	8	3	10	14
15- 30 -	24	42	37	14	33	29
30- 60 -	8	21	36	31	27	18
60-120 -	1	3	10	19	8	4
120- -	-	-	4	29	7	3
I alt ..	100	100	100	100	100	100

Af tabellen fremgår, at brugene under 5 ha har ca. 11 procent af landbrugets samlede arbejdskraft, brugene fra 5 til 10 ha har 21 procent af arbejdskraften, gårde fra 10-60 ha 61 procent, og gårde over 60 ha 7 procent af landbrugets samlede arbejdskraft.

Udviklingen i landbrugets samlede arbejdskraft siden 1933 fremgår af nedenstående tabel:

	0,55-10 ha	10-60 ha	60 ha og derover	I alt
Antal helårsarbejdere pr. ejendom.				
1933-34	1,3	3,2	10,2	2,4
1941-42	1,4	2,8	9,1	2,2
1945-46	1,3	2,6	7,9	2,1
1950-51	1,2	2,3	7,2	1,9
1953-54	1,2	2,1	7,1	1,8
1959-60	1,1	1,8	5,6	1,5
Antal helårsarbejdere pr. 100 ha landbrugsareal.				
1933-34	26,9	13,9	9,8	15,4
1941-42	27,1	12,9	8,6	14,6
1945-46	25,9	12,1	7,6	13,7
1950-51	24,2	10,8	7,0	12,4
1953-54	23,5	10,1	6,8	11,8
1959-60	19,5	9,3	5,2	9,7

Pr. ejendom viser arbejdskraften for de små brug kun en mindre tilbagegang, da familiens arbejde er indbefattet. For de mindre og større gårde er arbejdskraften mindsket med 40-50 procent siden 1933. De mindste brug har knapt 20 helårsarbejdere pr. 100 ha mod godt 5 for de største gårde.

Pr. 100 ha faldt tallene fra ca. 27 til 20 helårsarbejdere på de mindste brug, fra ca. 14 til 8 på gårde med mellem 10-60 ha og fra ca. 10 til 5 på de store gårde.

I forbindelse med undersøgelsen vedr. landbrugets arbejdskraft har Det statistiske Departement foretaget en undersøgelse vedr. antallet af traktorer i landbruget, fordelt efter brugsstørrelse.

Resultatet af undersøgelsen viser, at der i 1960 fandtes traktorer på 100.000 af landets 196.000 landbrugsejendomme.

Ejendomme over 30 ha må siges at være dækket med traktorer. Af ejendomme fra 15 til 30 ha havde ca. 92 procent traktorer. Af gårde i størrelsesgruppen 10-15 ha havde halvdelen traktorer. For brugene under 10 ha mangler der meget i traktorme-

kaniseringen, fsv. angår brug af egne traktorer. Af de mindste brug på 1-2 ha har kun 5 procent traktorer.

5. Salg af landbrugsejendomme til ikke-landmænd.

Det statistiske Departement har siden 1941 ført statistik over salget til ikke-landmænd. Grundlaget for fordelingen af køberne på landmænd og ikke-landmænd er de på salgsindberetningerne, almindeligvis fra sagførere, anførte oplysninger om såvel købers som sælgers navn, stilling og adresse. For et enkelt år, 1958, har man foretaget en yderligere opdeling af grundmaterialet for nærmere at belyse spørgsmål vedr. købers og sælgers stilling eller erhverv. Efter landbokommissionens anmodning har Det statistiske Departement udarbejdet en redegørelse vedr. dette spørgsmål, der er vedføjet nærværende betænkning som bilag VI. Redegørelsen vedrører kun bebyggede landbrugsejendomme, der omsættes i almindelig fri handel.

Som det fremgår af denne redegørelse, er salg af landbrugsejendomme til ikke-landmænd ikke en ny foreteelse. Tallene har dog ligget noget højere end normalt særlig i årene umiddelbart efter krigsafslutningen i 1945, samt i de allerseneste år, uden at der dog kan siges at foreligge særligt store udsving fra det normale.

I gennemsnit solgtes i den omhandlede periode 17 procent af de ejendomme, der solgtes i fri handel, til ikke-landmænd.

Der gør sig imidlertid en betydelig forskel gældende mellem de enkelte landsdele. Salgene har således været omtrent dobbelt så stor på øerne som i Jylland, og på øerne har der igen gjort sig en betydelig forskel gældende mellem Københavns og Frederiksborg amtsråds kredse og de øvrige amter. I Københavns amtsråds kreds var procenten af de ejendomme, der afhændedes til ikke-landmænd således 60-70 i 1959, og i Frederiksborg amt erhvervedes ca. halvdelen af de ejendomme, der omsattes i 1959, af ikke-landmænd. I Jylland var i 1959 ca. 16 pro-

cent af samtlige afhændelser af landbrugsejendomme i fri handel solgt til ikke-landmænd.

Som det fremgår af Det statistiske Departements redegørelse, er der dog herved kun tale om bruttotal, idet der ikke føres statistik over antallet af landbrugsejendomme, der af ikke-landmænd sælges tilbage til landmænd. En del af de skete afhændelser vedrører i øvrigt salg fra ikke-landmænd til ikke-landmænd. Dette indebærer, at tallene må behandles med nogen forsigtighed. Efter Det statistiske Departements opfattelse bør antallet af landbrugsejendomme, der ifl. indberetningerne erhverves af ikke-landmænd, efter denne betragtningsmåde reduceres med omtrent 25 procent.

Som følge af den usikkerhed, der gør sig gældende med hensyn til den nøjagtige klassificering af køberne efter erhverv, vil Det statistiske Departement rent skønsmæssigt anslå, at mellem 1/3 og 1/4 af de ikke-landmænd, der køber landbrugsejendom, faktisk hører til landbrugserhvervet, selv om de ikke er egentlige landmænd.

Af redegørelsen fremgår, at salget til ikke-landmænd falder på alle brugsstørrelser, dog mest på de store ejendomme på 8 tdr. hartkorn og derover, samt — omend i mindre grad — på de små ejendomme. I de seneste år synes interessen dog i særlig grad at rette sig mod de mindre ejendomme. Af de 942 ejendomme, der i 1958 solgtes til ikke-landmænd, havde således 674 ejendomme, d. v. s. mere end 2/3 af samtlige de ejendomme, der solgtes til ikke-landmænd, et jordtilliggende på under 10 ha.

Ved en gennemgang af landbrugstællingen i 1959 konstateredes, at af de landbrugshuse under 10 ha, der i 1958 var solgt til egentlige ikke-landmænd (d. v. s. bortset fra gartnere m. v.), blev de to trediedele enten dyrket normalt eller med nedsat landbrugsareal, medens ca. en trediedel af husene ikke kunne identificeres på landbrugs-skemaerne.

Der har ikke kunnet konstateres nogen forskel i jordens bonitet for landbrugshuse

solgt til landmænd og til ikke-landmænd. Derimod synes jordens bonitet gennemgående at være ringere på de gårde, der købes af ikke-landmænd end på de gårde, der købes af landmænd.

Af redegørelsen fremgår, at værdien af besætning, inventar og avl gennemsnitlig har været betydelig mindre på de brug, der købes af ikke-landmænd, end på brugene, der købes af landmænd. I 1958 lå løvsøreværdien pr. ha for ejendomme købt af ikke-landmænd i gennemsnit for hele landet og for alle brugsstørrelser således 63 procent lavere end løvsøreværdien for ejendomme købt af landmænd. I 1959 var den tilsvarende procent 72.

Som anført ovenfor er der for et enkelt år, 1958, foretaget en analyse af grundmaterialet for nærmere at belyse spørgsmålet om købers stilling el. erhverv.

Af de i alt 5205 bebyggede landbrugs-ejendomme, der blev solgt i almindelig fri handel det pgl. år, var ved 942 af disse salg køberen ikke-landmand. 216 af disse ejendomme afhændedes imidlertid af ikke-landmænd. Nettoantallet af de ejendomme, der i det pgl. år erhvervedes af ikke-landmænd var således kun 726, d. v. s. 14 procent af samtlige de landbrugsejendomme, der om-sattes i fri handel.

De 942 køberes stilling eller erhverv var flg:

	Antal købere	pct.
Garnere m. fl.	152	16
Arbejdsmænd	121	13
Håndværkere	42	4
Funktionærer	165	18
Ejendomshandlere, handels- mænd	84	9
Erhvervsdrivende	310	33
Fabrikanter, direktører	66	7
Institutioner	2	--
I alt ..	942	100

Med hensyn til prisforholdene synes forholdet at være dette, at priserne for ejendomme på Øerne, der købes af ikke-landmænd, lig-

ger noget højere end for ejendomme, der købes af landmænd, medens tilfældet for de senere år synes at være det modsatte i Jylland, særlig for så vidt angår de små brug. Der haves imidlertid ikke oplysning om bygningernes tilstand eller om særlige beliggenhedsværdier.

6. Forpagtnings- og bestyrerforhold i dansk landbrug.

a. Forpagtningsforhold.

Det statistiske Departement har efter landbokommissionens anmodning i forbindelse med landbrugstællingen i 1960 foretaget en undersøgelse vedr. forpagtnings- og bestyrerforholdene. Den af Det statistiske Departement udarbejdede redegørelse er vedføjet nærværende betænkning som bilag VII.

Undersøgelsen, der kun har omfattet sådanne landbrugsejendomme, hvor ejendommen er bortforpagtet i sin helhed, viser, at knap 10.000 af landets ca. 196.000 landbrugsejendomme var forpagtet. Disse 5 procent af ejendommene omfattede 7 procent af landbrugsarealet.

Forpagtningsforholdets hyppighed varierer stærkt nemlig fra ca. 14 procent i Københavns amtsråds-kreds og 9 procent i Roskilde og Frederiksborg amtsråds-kredse til mindre end 2 procent i Ringkøbing og Hjørring amter. Gennemsnitlig var på Øerne 7,8 procent af landbrugsejendommene forpagtet, i Jylland 3,6 procent. I Sønderjylland er forpagtning betydelig mere udbredt end i det øvrige Jylland. I Sønderborg amtsråds-kreds var således 13 procent af landbrugsejendommene forpagtet.

Bortset fra de helt små brug gælder det, at jo større ejendommene er, jo hyppigere er de forpagtede. For landet som helhed var kun ca. 3 procent af brugene mellem 5 og 10 ha forpagtet, men derimod ca. 23 procent af brugene over 120 ha. Af brugene 10-15 ha var kun 4 procent forpagtet, og af brugene 15-30 ha kun 5 procent.

Antallet af forpagtede landbrugsejendomme har været stigende siden 1946, da

antallet var ca. 7300, mod 9300 i 1954 og ca. 10.000 i 1960.

Stigningen i antallet af forpagtninger af landbrugsejendomme siden 1954 er fordelt på alle brugsstørrelser med undtagelse af de helt små brug under 5 ha, hvor antallet er formindsket i takt med den almindelige tilbagegang i antallet af småbrug.

For 4525 forpagtede landbrugsejendomme, svarende til ca. 45 procent af samtlige forpagtede landbrugsejendomme, er det oplyst, at ejeren ikke havde fast bopæl på ejendommen.

Af disse ejendomme er der for 3803 ejendommers vedkommende givet oplysning om ejerens bopæl.

Undersøgelsen viser, at knap halvdelen af de forpagtede landbrugsejendomme, hvor ejeren ikke bor på ejendommen, og om hvilke der foreligger oplysninger om ejerens stilling, ejes af selvstændige landbrugere. Selskaber samt erhvervsdrivende inden for industri, håndværk og handel ejer tilsammen ca. 22 procent af de pågældende forpagtede landbrugsejendomme, kommuner ejer knap 7 procent og staten knap 5 procent.

b. *Bestyrerforhold.*

Den af Det statistiske Departement foretagne undersøgelse har givet til resultat, at

i alt 2792 landbrugsejendomme eller 1,4 procent af samtlige landbrugsejendomme her i landet ved juli-tællingen 1960 blev drevet ved bestyrer.

Ligesom forpagtning viser også bestyrerforhold sig at være anvendt dobbelt så hyppigt på Øerne som i Jylland. Bortset fra Københavns og Frederiksborg amtsråds-kredse, hvor bestyrerejendommens andel i den samlede bestand af landbrugsejendomme er henved dobbelt så stor som for øerne som helhed, nemlig henholdsvis 4,5 og 4,2 procent mod for øerne som helhed: 2,1 procent, viser anvendelsen af bestyrer i de enkelte amter ikke nogen væsentlig afvigelse fra den procentvise anvendelse inden for den pågældende landsdel som helhed. Kun Bornholms amt viser særlig lave tal, idet her kun 0,4 procent af samtlige landbrugsejendomme drives ved bestyrer.

Bestyrerejendommens andel i det samlede landbrugsareal er betydeligt større end deres andel i antallet af landejendomme, idet bestyrerejendommene omfatter forholdsvis mange store ejendomme. 34 procent af samtlige bestyrerejendomme er således på 30 ha eller derover mod kun 12 procent for samtlige ejendomme.

For 59 procent af de ejendomme, der drives ved bestyrer, gælder det, at ejeren ikke bor på ejendommen.

Kapitel IV.

KOMMISSIONENS UNDERSØGELSER OG OVERVEJELSER VEDRØRENDE JORDLOVGIVNINGEN.

KOMMISSIONENS FORSLAG

En væsentlig del af landbokommissionens arbejde har været koncentreret om landbrugets strukturforhold og særlig den del, der berører landbrugsejendommenes størrelse. Drøftelserne herom har været ført i arbejdsudvalg 1, der herom har holdt 7 møder, samt i den samlede kommission, der særligt om disse spørgsmål har holdt 5 møder.

Arbejdsudvalget har i sine drøftelser været inde på en række spørgsmål, der vedrører den nugældende landbrugslovgivning om landbrugets struktur. Nævnes kan *de frie jorders stilling, tilsynet med overholdelsen af landbrugslovens bestemmelser, forpagtningsforholdene og spørgsmålene om samdrift af landbrugsejendomme, landbrugsforpligtelsens omfang, oprettelse af landbrugsnævn, hovedparcellers mindstestørrelse, jordboniteringen, brugsstørrelserne og bestemmelserne om nedlægning og sammenlægning af landbrugsejendomme.*

Det er i kommissionen erkendt, at de nævnte spørgsmål må underkastes en indgående behandling og overvejelse med henblik på sådanne ændringer, der kan bringe bestemmelserne i kontakt med udviklingen indenfor dansk landbrug i det omfang, hvor ændringer skønnes fornødne. Da det imidlertid skønnes, at flere af de omhandlede spørgsmål bør løses i sammenhæng, og at overvejelserne om deres løsning ikke vil kunne afsluttes på kortere tid, er det i kommissionen besluttet i denne betænkning alene at koncentrere sig om spørgsmål vedrørende *brugsstørrelserne* og således, at ar-

bejdsudvalgets overvejelser vedr. de spørgsmål, der vedrører brugsforholdenes art, fortsætter og afsluttes med afgivelse af betænkning herom, når overvejelserne er tilendebragt.

Indstillingen i denne første betænkning fra landbokommissionen omhandler derfor først og fremmest brugsstørrelserne i relation til landbrugslovens bestemmelser om nedlægning og sammenlægning af landbrugsejendomme. Det har dog i forbindelse hermed været nødvendigt at tage stilling til de gældende regler om hovedparcelstørrelser, og i denne forbindelse har man fundet det hensigtsmæssigt at overveje spørgsmålet om overgang til anvendelse af de af jordboniteringskommissionen for en overvejende del af landet ansatte prøvetakster ved fastsættelsen af nye grænser for hovedparcellers mindstestørrelse. I tilknytning til sammenlægningsspørgsmålet har kommissionen været inde på spørgsmål om finansiering og har besluttet ikke nu at fremkomme med noget forslag, men at fortsætte sine overvejelser herom.

Kommissionens forhandlinger.

- 1) *Optagelse af forslagene til revision om 5 år.*
- 2) *Brugsstørrelser, nedlægning og sammenlægning af landbrugsejendomme.*
- 3) *Hovedparcellers mindstestørrelse, jordboniteringen.*

1) *Optagelse af forslagene til revision om 5 år.*

Under hensyn til den usikkerhed, der i disse år råder med hensyn til vilkårene for landbrugets produktionsforhold fremover og hermed også til planlægning af landbrugets strukturforhold på længere sigt har der i kommissionen været almindelighed enighed om, at de forslag, som nærværende betænkning indeholder, bør optages til en revision inden udgangen af folketingssamlingen 1966/67, og kommissionens drøftelser har været ført på dette grundlag.

2) *Brugsstørrelser, nedlægning og sammenlægning af landbrugsejendomme.*

Under forhandlingerne i arbejdsudvalget og kommissionen har man indgående drøftet enfamiliebrugets størrelse og har herunder også været inde på forholdene i andre lande, særlig Sverige og Norge.

Der er i kommissionen enighed om, at et stort antal landbrugsejendomme er for små til at skabe eksistensgrundlag for en familie, ligesom der er enighed om, at den særlig i årene efter krigen gennemførte mekanisering og rationalisering inden for landbruget har bevirket, at en familie kan bestride en større driftsenhed end det enfamiliebrug, som hidtil har været betragtet som normalstørrelsen.

Ligesom der i kommissionen har været enighed om, at en række landbrugsejendomme må anses for at være for små til egentlig rationel landbrugsdrift, og at mulighed bør skabes for en forøgelse af sådanne ejendommers jordtilliggende, har der i kommissionen været enighed om, at en udvikling henimod større brugsstørrelser bør ske på et frivillighedsgrundlag. Det er herved kommissionens opfattelse, at uanset at der er et betydeligt behov for jordsuppleringer, vil der stadig være en vis efterspørgsel efter små ejendomme, både fra unge landmænd, som ønsker at begynde selvstændig bedrift og evt. ønsker at supplere indtægterne fra landbruget med indtægt fra andre erhverv, og fra

ældre landmænd. Ligeledes vil der fra andre jordbrugserhverv end det egentlige landbrug, således gartneri og frugtavl, være en vis efterspørgsel efter små ejendomme.

Man har i kommissionen drøftet, hvilken størrelse et passende enfamiliebrug bør have, men meningene har her været afvigende. Da den mest hensigtsmæssige størrelse for et enfamiliebrug imidlertid er afhængig af en række forskelligartede faktorer, herunder graden af mekanisering og produktionens tilrettelæggelse, og faktorer af mere personlig art, og da det må forudses, at også dansk landbrugs tilpasning til de europæiske markedsdannelser vil kunne få en afgørende indflydelse på disse forhold, er man i kommissionen afstået fra at tage nogen direkte stilling til spørgsmålet.

Efter de nugældende bestemmelser henregnes til landbrugsejendomme enhver ejendom, som har eller senere får et jordtilliggende af mindst 1 ha geometrisk mål og et grundbeløb, jfr. nu lovebekendtgørelse nr. 305 af 1. august 1960 §§ 53-55, af mindst 2.000 kr., og hvis tilliggende helt eller delvis anvendes til frembringelse af landbrugs- eller havebrugsprodukter, eller til frugt- eller frøavl, og som er eller efter den hidtil gældende lovgivning skulle være forsynet med bygninger, hvorfra jorderne drives eller skulle være drevet som selvstændigt brug af ejendommens beboere. Denne bestemmelse og navnlig dens krav om indavling til bygninger, vil kommissionen senere drøfte nærmere.

Repræsentanterne for De samvirkende danske Landboforeninger, Landbrugsrådet, Tolvmandsforeningerne, Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger samt medlemmerne Niels Eriksen, Peter Larsen og H. C. Toft har dog ønsket, at der allerede nu søges gennemført lempelser vedrørende landbrugspligtens omfang. Kravet om indavling til bygninger kan ikke længere opfyldes i praksis, og repræsentanterne finder det endvidere ønskeligt, at man tillader samdrift for 2-3 ejendomme, når disses areal tilsammen ikke overstiger en vis størrelse. I en overgangsperiode, hvor der må knytte sig betydelig usikkerhed til spørgsmålet om den ønskelige bedriftsstørrelse, vil en lempelse af samdriftsbestemmelserne være ønskelig, idet en så-

dan bestemmelse antagelig vil medføre, at det mere drastiske indgreb i ejendomsstrukturen: nedlægning og sammenlægning vil finde sted i mindre omfang, end det ellers vil blive tilfældet.

Som allerede nævnt er kommissionen indstillet på snarest at tage dette og andre spørgsmål op til overvejelse. Det skønnes imidlertid afgørende, at der snarest gennem en ændring af lovgivningens bestemmelser herom søges tilstræbt en løsning af tillægsjordspørgsmålet for de mange ejendomme, der efter alles opfattelse er for små til effektivt at udnytte familiens arbejdskraft og at give familien et rimeligt udbytte.

En sådan ændring af den gældende retstilstand kan efter kommissionens opfattelse søges opnået ved en ændring af bestemmelserne i loven om landbrugsejendomme (lovbekendtgørelse nr. 259 af 8. august 1958) særlig paragrafferne 25 og 27.

Det er herved kommissionens opfattelse, at der bør gives adgang for en ejer af en mindre ejendom til i videre omfang, end det i dag er tilfældet, at kræve ejendommen nedlagt uden anden betingelse end ejendommens sammenlægning med en anden mindre ejendom, i forhold til hvilken den er bekvemt beliggende for samlet landbrugsmæssig drift.

Der er vel også efter den gældende lovgivning mulighed for nedlægning og sammenlægning af mindre ejendomme under de nævnte forudsætninger, og landbrugsministeriets og statens jordlovsudvalgs praksis ved behandling af sager af denne art er i de senere år i stedse stigende grad gået ud på at fremme hensigtsmæssige sammenlægninger. Skal udviklingen af sammenlægninger af mindre ejendomme imidlertid effektivt fremmes, er det kommissionens opfattelse, at der bør råde en udstrakt grad af frihed for ejere af mindre ejendomme til at træffe aftaler om salg og heraf følgende nedlægning af ejendommene til sammenlægning med andre.

Hvor grænserne for den lettere adgang til nedlægning og sammenlægning af landbrugsejendomme bør ligge, har der i kommis-

sionen været ført forhandlinger om. Resultatet af disse forhandlinger er angivet i forslaget side 29 flg. Der er i kommissionen enighed om, at der bør gives frihed for en ret vid adgang til nedlægning af mindre landbrug, når de sammenlægges med andre mindre landbrug, og der er indenfor et flertal (kommissionens medlemmer med undtagelse af Thomas Christensen, Mads Sig Steffensen og H. C. Toft) opnået enighed om, at grænsen for denne nedlægningsadgang kan sættes til 5 ha af bedste jord svarende til ca. 7 ha af middelgod jord.

Med hensyn til den grænse, der bør sættes for de sammenlagte ejendommers størrelse, er der indenfor samme flertal opnået enighed om, at adgangen til at sammenlægge ejendomme, bør være i det væsentlige fri, når de sammenlagte ejendomme ikke kommer op over en nærmere fastsat grænse, som efter flertallets opfattelse kan sættes til 12 ha af bedste jord svarende til ca. 17 ha af middelgod jord. Over denne grænse kræves vel tilladelse fra landbrugsministeriet til sammenlægningen, men efter kommissionens opfattelse bør tilladelse til sammenlægning, hvorved ejendommene ikke kommer op over hovedparcelstørrelsen, jfr. nedenfor, dog sædvanligvis meddeles, når ikke særlige forhold taler imod.

Med hensyn til mindretallenes indstilling henvises til kommissionens forslag side 29 flg.

Som eneste begrænsning i den skitserede frie adgang til sammenlægning er i det efterfølgende forslag (forslagets punkt A. I. a.) indsat en bestemmelse om, at sammenlægning kan nægtes, såfremt ejendommene efter sammenlægningen ikke skønnes at ville være bekvemt beliggende for samlet landbrugsmæssig drift.

Medlemmerne Peter Jørgensen, Emanuel Vestbo, Albert Hansen, Mads Sig Steffensen, Thomas Christensen og Aksel Sørensen har yderligere ønsket tilføjet en bestemmelse om, at en ejendoms landbrugsareal, såfremt forannævnte betingelser for nedlægning af en ejendom under 5 ha ikke er til stede, skal overtages af statens jordlovsudvalg til almindelig handelskris. Statens jordlovsudvalg kan

anvende således erhvervede arealer til supplerings af mindre brug og/eller tiloprettelse af nye, eventuelt gennem jordfordelinger. Subsidiært kan arealerne midlertidigt bortforpagtes.

Udover sammenlægninger af mindre ejendomme finder kommissionen, at der i det hele taget gennem udformning af landbrugslovens regler bør tilstræbes en friere bevægelighed inden for landbruget som helhed med hensyn til arealomlægninger. Medens adgangen til sammenlægning af ejendomme, der ved sammenlægningen opnår en størrelse, der gør dem egnede til at drives som selvstændige driftsenheder, men dog ikke kommer over en vis nærmere fastsat størrelse, bør være i det væsentlige uafhængig af godkendelse af offentlige myndigheder, så forudsættes sådan godkendelse, hvor det drejer sig om de noget større ejendomme. Godkendelsen bør i disse tilfælde kunne betinges af, at et på stedet værende tillægsjords- eller jordfordelingsspørgsmål søges løst i forbindelse med nedlægningen. Ligeledes forudsættes sådanne ejendomme ved sammenlægningen ikke bragt op over den størrelse, som er angivet i den nugældende lovs § 24, hvilken paragraf bliver uændret.

Udover de anførte nedlægningstilfælde har kommissionen drøftet en udvidet adgang for administrationen til at give stat og kommune og i særlige tilfælde også private tilladelse til nedlægning af ejendomme, som erhverves med henblik på ikke-landbrugsformål, f. eks. byggeri.

Med hensyn til afgrænsningen mellem de landbrugsejendomme, der i det væsentlige frit bør kunne nedlægges til sammenlægning til landbrugsmæssig drift med andre herfor bekvemt beliggende landbrugsejendomme og de landbrugsejendomme, for hvis nedlægning en nærmere undersøgelse og tilladelse er forudsat, bemærkes, at man har fundet en afgrænsning baseret på et udtryk for ejendommens størrelse i geometrisk mål og grundværdi eller grundbeløb for uensigtsmæssig på grund af den mangel på ensartethed, man herved vil kunne komme ud for.

Ved overgang til det af jordboniteringskommissionen udarbejdede nye boniterings-system, baseret på prøvetakster overalt i landet, samt til en ny skala for hovedparcellers mindstestørrelse, jfr. nedenfor og bilag VIII, vil man derimod få et praktisk grundlag for en ensartet afgrænsning af de heromhandlede ejendomsgrupper. Idet henvises til fremstillingen nedenfor af kommissionens forhandlinger om skalaen for hovedparcellers mindstestørrelse bemærkes, at det ikke herved er tilsigtet at identificere hovedparcellens mindstestørrelse med en passende størrelse for enfamiliebruget, men kun at benytte skalaen som et anvendeligt beregningsgrundlag.

Erhvervsrådet for Gartneri og Frugtavl, der ved en observatør har fulgt kommissionens forhandlinger, har henledt kommissionens opmærksomhed på gartneri-, frugtavl- og planteskolevirksomheders særlige problemer i relation til landbrugsloven. En skrivelse fra Erhvervsrådet er af trykt som bilag (bilag IX).

Det er kommissionens opfattelse, at de problemer, som rådet anfører, kan løses tilfredsstillende allerede på grundlag af den nugældende lovs bestemmelser.

3. *Hovedparcellers mindstestørrelse, jordboniteringen.*

Hovedparcellens mindstestørrelse.

Hovedparcellens mindstestørrelse er et udtryk for, hvor langt en landbrugsejendom kan bringes ned i jordtilliggende uden dispensation. Efter de gældende regler i landbrugslovens § 19 er der fastsat stærkt varierende størrelser for hovedparceller af de forskellige ejendoms kategorier, og det må efter kommissionens opfattelse anses for tvivlsomt, om disse regler opfylder de krav, som man i dag må stille. Sålænge de nye brug, der oprettedes med statsstøtte, kun fik et forholdsvis ringe jordtilliggende, var disse brug i almindelighed under de oprindelige i udstykningsloven og senere i landbrugsloven fastsatte minimumsgrænser for hovedparceller. Dette forhold har imidlertid afgørende ændret sig, og der er herved efter-

hånden opstået et misforhold mellem landbrugslovens regler for udstykning og statshusmandslovens regler for oprettelse og supplerings af mindre brug, således at en revision af reglerne for hovedparcellers mindstestørrelse under alle omstændigheder må anses for påkrævet. De tendenser, der gør sig gældende i retning af større driftsenheder, må efter kommissionens opfattelse gøre en revision af disse bestemmelser så meget mere påkrævet. Da det nugældende klassificeringssystem iøvrigt må betragtes som administrativt meget besværligt ikke mindst på grund af det ved landbrugslovens revision i 1949 indførte særlige procenttillæg, har kommissionen anset det for nærliggende at undersøge, hvilke muligheder, der måtte foreligge for en gennemgribende forenkling af disse bestemmelser.

Med hensyn til den udvikling, der har ført til de nugældende regler for brugsstørrelser, kan anføres, at i tiden før århundredskiftet var det kun en begrænset del af landejendommene, der var undergivet opretholdelsespligt - hvilket iøvrigt var tilfældet helt til de midlertidige love af 1918 og senere om forbud mod nedlægning af bestående brug. Det var endvidere sådan, at man havde forskellige grænser for udstykning af hovedgårde og for udstykning af bøndergårde. For hovedgårdenes vedkommende var minimumstørrelserne sat langt højere end for bøndergårdene. For bøndergårdenes vedkommende indførtes efterhånden en klassificering under hensyn til ejendommenes forskellige godhed, således at hovedparcellens størrelse var forskellig for hver af disse klasser. Efter udstykningsloven af 1897 måtte således hovedgårde ikke ved udstykning nedbringes under 60 td. land bon. mål, medens bøndergårdene af klasse I, II og III måtte nedbringes til henholdsvis 2 td. hartkorn og 15 td. land bon. mål, 1½ td. hartkorn og 12 td. land bon. mål og 1 td. hartkorn og 8 td. land bon. mål.

Ved udstykningsloven af 1906 nedsattes mindstestørrelsen for hovedparceller af hovedgårde til 40 td. land bon. mål, medens man for bøndergårdene, hvor der nu indførtes en kl. IV, fastsatte mindstestørrelserne til henholdsvis 2, 1½, 1 og ½ td. hartkorn, idet kravet om et bestemt tilliggende i bon. mål for disse ejendomme samtidig bortfaldt. I udstykningsloven af 1925 skete der en væsentlig ændring i disse forhold. Man var i årenes løb blevet stærkt interesseret i udstykning af hovedgårdene og oprettelse af husmandsbrug, og loven af 1925 ophævede derfor den særlige regel for hovedparcellen af hovedgårde og fastsatte ensartede

bestemmelser for hovedparcelstørrelser, idet man nu gik over til at kræve en minimumsstørrelse i geometrisk areal og samtidig en mindstestørrelse enten i hartkorn eller boniteret mål. Denne ændring medførte imidlertid, at en ejendom undertiden blev udstykket så stærkt, at der blev et urimeligt forhold mellem ejendommens bygninger og dens jordtilliggende, og ved lovens revision i 1949 og ved en ændring i 1951 indførtes derfor en bestemmelse om, at mindstestørrelsen for hovedparceller forøges med 5 procent for hver fulde 1.600 kr. en ejendoms grundbeløb overstiger 32.000 kr., en ændring, som dog kan medføre uheldige forhold i tilfælde, hvor et stort grundbeløb skyldes særlige beliggenhedsforhold. Efter de nugældende regler skal ifølge landbrugslovens § 19 ved udstykning af en ejendom forblive en hovedparcel tilbage, hvis størrelse fastsættes således:

Kl.	Forholdet mellem areal og hartkorn	Hovedparcellens mindstestørrelse
I	5 ha eller derunder til 1 td. hartkorn.	Mindst 7 ha og enten 2 tdr. hartkorn eller 6 ha bon. mål.
II	Over 5 indtil 8 ha incl. til 1 td. hartkorn.	Mindst 10 ha og enten 1½ td. hartkorn eller 4½ ha bon. mål.
III	Over 8 indtil 14 ha incl. til 1 td. hartkorn.	Mindst 12 ha og enten 1 td. hartkorn eller 3 ha bon. mål.
IV	Over 14 ha til 1 td. hartkorn.	Mindst 14 ha og enten 2 td. hartkorn eller 2½ ha bon. mål.

Ved afgørelsen af, hvorvidt der skal foretages en ændring i den gældende skala for udstykning af landbrugsejendomme og i givet fald, hvorledes denne skal foregå, melder der sig et særligt spørgsmål med hensyn til de allerdårligste jorder. Den nedenfor nævnte boniteringskommission er ved sine undersøgelser og overvejelser kommet til det resultat, at jorder med en takst på 15 efter den nye takstskala, svarende til takst ca. 3½ efter gammel skala, er under, hvad man må betegne som dyrkningsgrænsen. Det vil kun undtagelsesvis være muligt at dyrke sådanne jorder med virkelig økonomisk udbytte, og det vil derfor være rimeligt at overveje, om sådanne jorder ikke fuldstændig bør holdes uden for ved beregningerne af den minimumsstørrelse en ejendom må nedbringes til ved udstykning. Efter de nugældende regler, hvorefter en landbrugsejendom af klasse IV kan nedbringes til 2½ ha boniteret mål, vil det være muligt at frastykke alle de gode jorder, således at ejendommen består af 20 ha med gennemsnitstaksten 3, hvorved ejendommen vil beholde de 2½ ha boni-

teret mål, som loven foreskriver, men ejendommen må da anses for uegnet til opretholdelse som selvstændigt landbrug. Jorder af en sådan gennemsnitstakst bør formentlig ikke medregnes til en hovedparcel.

Medens der indenfor kommissionen vel kan være enighed om at foreslå den nuværende skala for hovedparcellers mindstestørrelse afløst af en ensartet udstykningsgrænse, der baseres på jordens produktionssevne, og at foreslå jorder, der må betegnes som værende under dyrkningsgrænsen, holdt uden for beregningen af den mindstestørrelse, en ejendom må nedbringes til ved udstykning, har der under forhandlingerne blandt kommissionens medlemmer været noget varierende meninger om, hvor stor mindstestørrelsen bør være. Da der imidlertid er enighed om, at mindstestørrelsen ved udstykning under hensyn til nutidens produktionsforhold bør være betydelig større end efter de gældende regler, har kommissionens medlemmer kunnet tiltræde det efterstående forslag, der bygger på det nye boniteringsystem og som fastsætter mindstestørrelsen for den hovedparcel, der skal blive tilbage ved en ejendoms udstykning, fra 15 ha af den bedste jord til 26 ha af den dårligste jord, hvorved dog bemærkes, at jord omkring eller under dyrkningsgrænsen (takster under 20) ikke medregnes.

Den foreslåede skala vil betyde ca. en fordobling af hovedparcellernes mindstestørrelser sammenlignet med mindstestørrelserne efter de gældende bestemmelser.

Jordboniteringen:

Der har såvel i arbejdsudvalget som i kommissionen været drøftelser om i stedet for den nugældende klassificering af landbrugs-ejendommene, der er baseret på forholdet mellem ejendommenes areal og deres hartkorn, at overgå til et nyt boniterings system, der i højere grad end hidtil bygger på oplysninger om jordens kvalitet. Kommissionen har i disse overvejelser støttet sig til oplysninger om jordboniteringskommissionens virksomhed. Der kan i denne forbindelse

henvises til den som bilag VIII aftrykte kortfattede oversigt over jordboniteringskommissionens hidtidige arbejde.

Landbrugsministeren nedsatte i 1949 med henblik på sådan bonitering en jordboniteringskommission, hvis opgave var at udarbejde vejledende regler for jordboniteringer og at ansætte nogle prøvetakster i hver af landets kommuner. I kommissionen blev optaget repræsentanter for jordbrugsvidenskaben, for det praktiske landbrug, for vurderingsmyndighederne og for landinspektørerne. Direktøren for matrikelvæsenet er formand for kommissionen.

Jordboniteringskommissioneri er i sine overvejelser kommet til den principielle opfattelse, at taksterne på de enkelte jordstykker skal være et udtryk for disses produktionssevne beregnet efter, hvor mange foderenheder det pågældende jordstykke kan producere ved normal drift, ligesom det principielt må tilgodeses ved takstansættelserne, at taksterne kun tager hensyn til, hvad der må betegnes som naturskabte faktorer, medens de faktorer, som kan ændres i forbindelse med dyrkning m. v. eller er afhængige af jordens udnyttelsesform, må tilgodeses ved vurderingerne til ejendomsværdi og grundværdi. Af de faktorer, man derefter må tage hensyn til ved boniteringen, må i første række nævnes jordens beskaffenhed, men dernæst må der i fornøden udstrækning tages hensyn til klima og nedbørsforhold i de forskellige egne af landet, ligesom også spørgsmålet om terrænets topografiske form i visse tilfælde kan få indflydelse.

På grundlag af de teoretiske overvejelser og praktiske undersøgelser, hvilke sidste navnlig er gået ud på undersøgelse af en række jordstykker og jordtyper spredt over hele landet og for hvilke der efter treårige dyrkningsforsøg forelå beregninger af det producerede antal foderenheder, udarbejdede kommissionen en boniteringstabel med en skala fra 0-100, som derefter har været efterprøvet ved ansættelsen af prøvetakster. Boniteringstabellen indeholder tillige en særlig jordbeskrivelse, der benyttes ved takstansættelserne.

Ansættelsen af prøvetakster er i dag gennemført for en stor del af landets amter. Det praktiske arbejde med ansættelsen af prøvetakster foregår på den måde, at kommissionen er opdelt i 3 afdelinger, der hver for sig arbejder i forskellige dele af landet. Hver afdeling af kommissionen har en praktisk landmand som medlem, og arbejdet i marken overværes altid af de lokale vurderingsmyndigheder.

Det er af særlig interesse at blive klar over, i hvilken udstrækning de af kommissionen ansatte prøvetakster vil kunne bringes i anvendelse ved boniteringer som grundlag for fastsættelsen af brugsstørrelser, og forholdet er her det, at der i ud-

stykingslovens § 19 er en direkte hjemmel til at sætte de ansatte prøvetakster i kraft når som helst. Dette fremgår direkte af den nævnte paragrafs 2. stk., hvori der står, at landbrugsministeriet bemyndiges til som vejledning ved udførelsen af jordboniteringsforretninger at lade sætte nogle prøvetakster i hver af landets kommuner. Det vil derfor være muligt at benytte prøvetaksterne som udgangspunkter ved boniteringer, der skal danne grundlag for beregning af en ejendoms fremtidige størrelse i boniteret mål ved udstykning m.v., og den omstændighed, at der endnu mangler prøvetakster i visse områder, vil ikke være til hinder for, at prøvetaksterne sættes i kraft, idet boniteringskommissionen til enhver tid med meget kort varsel vil kunne ansætte prøvetakster i kommuner, hvor sådanne måtte være ønskelige.

Ved at sætte prøvetaksterne i kraft og foretage nye boniteringer i forhold hertil vil man tillige opnå, at de foretagne boniteringer umiddelbart vil kunne indgå i en samlet landsbonitering, når denne til sin tid kommer, således at der ikke kan blive tale om et dobbelt arbejde.

Der har i kommissionen været almindelig enighed om hensigtsmæssigheden af at overgå til det nye boniteringssystem. Nogle med-

lemmer har dog fundet det betænkeligt at overgå til det nye system, før jordboniteringskommissionen har afsluttet sit arbejde, og prøvetakster er ansat overalt i landet. Disse medlemmer har fundet, at den efter landbrugslovens § 19 gældende klassificering af landbrugsejendomme bør bibeholdes i det omfang, hvor det nye system ikke umiddelbart kan sættes i kraft, og først gradvis afløses af det nye system, efterhånden som prøvetakster ansættes.

Da det imidlertid fra administrationens side er fremhævet, at det på den ene side ikke vil volde praktiske vanskeligheder straks at overgå til det nye boniteringssystem, idet prøvetakster med kort varsel kan ansættes i fornødent omfang, hvor dette ikke allerede er sket, medens det på den anden side vil give anledning til administrative vanskeligheder at opretholde to systemer, har de omhandlede medlemmer dog ikke villet modsætte sig, at det nye boniteringssystem indføres.

KOMMISSIONENS FORSLAG

På grundlag af de stedfundne forhandlinger fremsætter et flertal af kommissionen (kommissionens medlemmer med undtagelse af Thomas Christensen, Mads Sig Steffensen og H. C. Toft) følgende forslag til retningslinier for ændring af lov om landbrugsejendomme (lovbekendtgørelse nr. 259 af 8. august 1958):

A.

Angående nedlægning og sammenlægning af landbrugsejendomme.

Landbrugslovens § 25 og § 27, stk. 3, foreslås afløst af følgende bestemmelser:

1. a) En landbrugsejendom med et tilliggende, der ikke overstiger 1/3 af mindste hovedparcelstørrelse, kan nedlægges, såfremt ejendommen eller dens tilliggende sammenlægges med en eller flere landbrugsejendomme, hvis landbrugspligtige areal ikke derved bringes op over 4/5 af mindste hovedparcelstørrelse. Nedlæg-

ningen kan dog nægtes, såfremt landbrugsministeriet efter indhentet erklæring fra kommunalbestyrelsen og statens jordlovsudvalg finder, at ejendommene efter sammenlægningen ikke ville være bekvemt beliggende for samlet landbrugsmæssig drift.

b) Såfremt en suppleret ejendom bringes op over 4/5 af mindste hovedparcelstørrelse, men ikke udover denne størrelse, vil landbrugsministeriet meddele tilladelse til nedlægning, dersom ikke særlige forhold taler imod.

c) Landbrugsministeriet kan efter indhentet erklæring fra vedkommende kommunalråd og statens jordlovsudvalg meddele tilladelse til nedlægning af en landbrugsejendom uanset dens størrelse, såfremt ejendommen eller dens tilliggende sammenlægges til landbrugsmæssig drift med en eller flere bekvemt beliggende landbrugsejendomme, der dog ikke der-

ved bringes op over en størrelse som angivet i § 24. Ved afgørelsen af, om en sådan tilladelse bør meddeles, skal navnlig tages i betragtning, om der på stedet er brug for tillægsjord til mindre landbrug. I sidstnævnte fald kan der som betingelse for nedlægningsstilladelse stilles krav om ordning af tillægsjordspørgsmålet, eventuelt således, at ansøgeren til statens jordlovsudvalg afhænder jord til dette formål til den gældende handelspris. Det bør ved afgørelsen ligeledes tages i betragtning, om sammenlægningen vil være til hinder for gennemførelsen af en hensigtsmæssig jordfordeling.

2. Bestemmelsen i § 27, stk. 3, sidste punktum, om, at landbrugsministeriet kan tillade nedlægning af en landbrugsejendom, når denne er uegnet til opretholdelse som selvstændigt brug, eller når andre særlige forhold taler derfor, foreslås opretholdt, men indføjet i § 27, stk. 2. Som ny bestemmelse i § 27 indføjes en bestemmelse om, at landbrugsministeriet efter eventuel indhentet erklæring fra jordlovsudvalget kan meddele tilladelse til nedlægning af ejendomme, som erhverves af staten eller af en kommune med henblik på anvendelse til et af de i § 21, stk. 1, anførte formål. Nedlægning skal normalt betinges af pligt til landbrugsmæssig drift af jorderne, indtil disse overgår til det pågældende formål, ligesom nedlægning kan betinges af afhændelse af jorder, der hører under ejendommen, men som *ikke* skal anvendes til erhvervsformålet. I særlige tilfælde kan nedlægning på tilsvarende betingelser tillades andre købere af en ejendom.

B.

Angående hovedparcellers mindstestørrelse.

Landbrugslovens § 19 foreslås udformet således:

Stk. 1. Ved en udstykning af en landbrugsejendom skal der forblive en bebygget hovedparcel tilbage, hvis mindstestørrelse un-

der hensyn til gennemsnitstaksten for dens jorder fastsættes efter følgende skala:

Jordens gennemsnitstakst.	Hovedparcellens mindstestørrelse.
75 og derover	15 ha
70	16 ha
65	17 ha
60	18 ha
55	19 ha
50	20 ha
45	21 ha
40	22 ha
35	23 ha
30	24 ha
25	25 ha
20	26 ha

Ved beregningen af hovedparcellens størrelse kan arealer med takster under 20, søarealer og arealer med skovskyld samt uudskiftede andele i fælleslodder ikke medtages.

Stk. 4 og 5 er med redaktionelle ændringer uændrede i forhold til gældende lov.

Stk. 2, 3 og 6 udgår.

Et *mindretal* {*Thomas Christensen*) foreslår i flertallets foranstående forslag A. 1. b. ordene: »dersom ikke særlige forhold taler imod« ændret til: »hvor ganske særlige forhold taler derfor«. Løvrigt kan dette mindretal tilslutte sig flertallets forslag.

Et *mindretal* (*Mads Sig Steffensen*) finder flertallets forslag om nedlægning og sammenlægning af mindre ejendomme (forslagets A. 1. a) og b)) for vidtgående og ønsker forslaget begrænset således, at kun ejendomme under 5 ha middelgod jord kan nedlægges til sammenlægning med anden ejendom, som ikke derved kommer op over 12 ha middelgod jord. Løvrigt kan dette mindretal tilslutte sig flertallets forslag.

Et *mindretal* (*H. C. Toft*) kan ikke tiltræde flertallets indstilling og har afgivet sålydende mindretalsudtalelse:

»Mindretallet finder under hensyn til den allerede skete udvikling og til, at der fremover må påregnes yderligere afgang fra landbruget, og dermed en fremtidig mangel på ejere til overtagelse af bedrifterne, at det

må anses for hensigtsmæssigt, at antallet af landbrugsejendomme ved derom fra ejernes side fremsat ønske nedbringes væsentligt ved ophævelse af landbrugsforpligtelsen for de mindste ejendomme, hvilket må medføre, at § 1 i den nugældende landbrugslov ændres.

Herved gives der de nuværende ejere af disse ejendomme mulighed for at afhænde jorden og beholde bygningerne til beboelse m. v., men der skabes også mulighed for at bevare landbrugsbedriften (blot uden notering), og da de særlige regler om driften bortfalder med noteringens bortfald, gives der derefter ejerne fuld frihed i tilrettelæggelse af driften, herunder ret til bortleje af større eller mindre dele af jordtilliggendet, og ret til fri indretning af bygningerne.

Mindretallet er endvidere af den opfattede, at man for at imødekomme en udvikling, der allerede er igang, nu bør tilvejebringe adgang til samdrift af landbrugsejendomme, hvilket som oftest vil betyde en hensigtsmæssig rationalisering.

Den af flertallet ansatte frie sammenlægningsgrænse på 12 ha af den bedste jord bør efter mindretallets formening være betydelig

højere, f. eks. 20 ha, hvorefter alle ejendomme under denne grænse frit kan sammenlægges til denne størrelse, når de er bekvemt beliggende for hinanden.

Udstykningsgrænsen - hovedparcellens mindstestørrelse — finder mindretallet ligeledes for lav og foreslår den hævet til f. eks. 20 ha af den bedste jord, og hertil ønskes føjet en bestemmelse, der fastslår, at en hovedparcel ikke uden dispensation kan formindskes med mere end 25 procent af dens tilliggende i dag.

For ejendomme, hvor tilliggendet vil blive over fornævnte grænse f. eks. 20 ha af den bedste jord efter sammenlægning, bør der tilstræbes en friere bevægelighed indenfor landbruget som helhed med hensyn til arealomlægning, dog bør godkendelse af sammenlægninger til større enheder afhænge af, om et på stedet værende tillægsjordspørgsmål søges løst i forbindelse med sammenlægningen. Grænsen på 65.000 kr.s grundbeløb i landbrugslovens § 24, hvorefter ejendomme af denne størrelse - eller derover - ikke kan forøges med jord ved tilkøb, bør væsentlig forhøjes.«

Idet henvises til det i det foranstående anførte afgiver kommissionen hermed denne betænkning til landbrugsministeriet.

København, den 15. februar 1962

Sv. Aistrup	Anders Andersen	P. Nyboe Andersen
V. Brorson	Johs. Dons Christensen	Ths. Christensen
Niels Eriksen	G. Garth-Grüner	Albert Hansen
Kurt Hansen	Viggo Heegaard	Fr. Heick
V. Hornslet	Th. Junker	Peter Jørgensen
N. Kjærgaard	Johs. Larsen	Peter Larsen
N. C. Nielsen-Man	Kr. Nielsen	H. Normann
V. E. Pedersen	Carl Petersen	Kr. Skovgaard
Karl Skytte (formand)	Chr. Speggers	Mads Sig Steffensen
Axel Sørensen	Fr. Teichert	H. C. Tott
Fl. Tolstrup	Emanuel Vestbo	N. Wermuth
	V. S. Begtorp	H. Nordby Madsen

BILAGSSAMLING

LANDBRUGSEJENDOMMENES OG LANDBRUGSAREALETS FORDELING I 1960.

Til supplerung af de tidligere meddelte summariske opgørelser af 3. og 9. maj 1960 vedrørende antal landbrugsejendomme og landbrugsareal fremsender Det statistiske Departement hoslagt oversigter over landbrugsejendommenes og landbrugsarealets fordeling i 1960 på ejendomsstørrelser og geografiske områder.

Under landbrugsejendomme er medtaget ejendomme i land- og bykommuner, der (ved landbrugstællingerne i juli) havde et jordtiliggende på 0,55 ha eller derover, som havde

landbrugsmæssigt benyttet jord. Ejendomme er således medtaget, uanset om de er noterede som landbrugsejendomme eller ikke, og uanset grundværdiens størrelse. I de mindre ejendomsstørrelser er formentlig medtaget en del ejendomme, der må karakteriseres som gartnerier.

Der er vedføjet en tabel med oplysninger vedrørende antal statshusmandsbrug oprettet i finansårene 1900/01-1959/60.

Henning Normann.

Tabel 1. Antal landbrugsejendomme 1960 under 5 ha fordelt på ejendomsstørrelser og amtsrådkredse.

Landbrugsareal	0,55-1 ha	1 im	2 lia	3 ha	4 ha	i alt 0,55-5 ha
København	64	120	83	87	62	416
Roskilde	40	128	134	166	178	646
Frederiksborg	91	302	269	336	377	1.375
Holbæk	101	394	424	583	790	2.292
Sorø	120	339	436	547	636	2.078
Præstø	162	597	527	565	642	2.493
Bornholm	96	411	447	363	246	1.563
Maribo	152	699	404	396	527	2.178
Svendborg	201	787	824	827	942	3.581
Odense	175	507	487	488	582	2.239
Assens	110	296	310	289	320	1.325
Øerne	1.312	4.580	4.345	4.647	5.302	20.186
Vejle	151	432	530	504	551	2.168
Skanderborg	73	249	346	386	373	1.427
Århus	88	250	273	277	323	1.211
Randers	83	186	275	313	460	1.317
Ålborg	82	242	241	339	435	1.339
Hjørring	137	469	513	590	704	2.413
Thisted	104	375	446	463	547	1.935
Viborg	84	267	345	430	539	1.665
Ringkøbing	64	215	336	330	400	1.345
Ribe	53	186	232	265	277	1.013
Haderslev	45	100	100	84	80	409
Åbenrå	18	47	62	56	38	221
Sønderborg	16	78	48	36	55	233
Tønder	22	58	59	61	58	258
Jylland	1.020	3.154	3.806	4.134	4.840	16.954
Hele landet	2.332	7.734	8.151	8.781	10.142	37.140

Tabel 2. *Antal landbrugsejendomme 1960 fra 5 til 10 ha fordelt på ejendomsstørrelser og amtsrådskredse.*

Landbrugsareal	5 ha	6 ha	7 ha	8 ha	9 ha	I alt 5-10 ha
København	69	73	73	94	55	364
Roskilde	272	286	256	208	125	1.147
Frederiksborg	344	350	354	251	206	1.505
Holbæk	938	891	681	581	405	3.496
Sorø	621	593	482	387	258	2.341
Præstø	797	747	455	380	281	2.660
Bornholm	188	225	201	179	141	934
Maribo	740	625	452	285	238	2.340
Svendborg	952	702	539	392	366	2.951
Odense	568	513	395	307	283	2.066
Assens	326	243	202	182	140	1.093
Øerne ..	5.815	5.248	4.090	3.246	2.498	20.897
Vejle	677	721	616	520	423	2.957
Skanderborg	503	467	488	415	378	2.251
Århus	425	372	240	214	154	1.405
Randers	517	783	754	710	556	3.320
Ålborg	541	764	844	1.007	856	4.012
Hjørring	748	863	945	1.029	780	4.365
Thisted	647	692	648	583	436	3.006
Viborg	699	994	1.037	1.011	890	4.631
Ringkøbing	478	538	548	598	594	2.756
Ribe	300	394	398	475	454	2.021
Haderslev	121	187	259	264	250	1.081
Åbenrå	69	109	139	106	110	533
Sønderborg	140	196	169	118	102	725
Tønder	58	85	65	74	104	386
Jylland ..	5.923	7.165	7.150	7.124	6.087	33.449
Hele landet ..	11.738	12.413	11.240	10.370	8.585	54.346

Tabel 3. Antal landbrugsejendomme 1960 fordelt på ejendomsstørrelser og amtsrådkredse.

Landbrugsareal	0,55-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-30 ha	30-60 ha	60-120 ha	120 ha og dero.	I alt
København	416	364	146	220	149	17	8	1.320
Roskilde	646	1.147	445	664	415	31	18	3.366
Frederiksborg	1.375	1.505	731	1.136	503	73	27	5.350
Holbæk	2.292	3.496	1.336	1.813	606	66	74	9.683
Sorø	2.078	2.341	942	1.318	738	70	68	7.555
Præstø	2.493	2.660	1.073	1.918	622	59	71	8.896
Bornholm	1.563	934	345	536	262	25	1	3.666
Maribo	2.178	2.340	968	1.687	847	151	91	8.262
Svendborg	3.581	2.951	1.329	1.898	535	66	70	10.430
Odense	2.239	2.066	837	1.285	459	69	31	6.986
Assens	1.325	1.093	435	730	301	43	15	3.942
Øerne ..	20.186	20.897	8.587	13.205	5.437	670	474	69.456
Vejle	2.168	2.957	1.708	2.868	1.109	201	43	11.054
Skanderborg	1.427	2.251	1.392	1.918	636	70	22	7.716
Århus	1.211	1.405	592	1.010	315	32	16	4.581
Randers	1.317	3.320	1.807	2.694	1.214	194	66	10.612
Ålborg	1.339	4.012	2.865	3.228	1.425	221	56	13.146
Hjørring	2.413	4.365	2.612	3.062	1.104	247	56	13.859
Thisted	1.935	3.006	1.475	1.751	599	107	16	8.889
Viborg	1.665	4.631	3.038	3.805	1.419	163	33	14.754
Ringkøbing	1.345	2.756	3.271	6.033	2.344	317	25	16.091
Ribe	1.013	2.021	2.756	4.610	1.446	155	11	12.012
Haderslev	409	1.081	947	1.349	903	246	30	4.965
Åbenrå	221	533	503	965	517	97	5	2.841
Sønderborg	233	725	302	625	266	24	2	2.177
Tønder	258	386	816	1.359	888	204	12	3.923
Jylland ..	16.954	33.449	24.084	35.277	14.185	2.278	393	126.620
Hele landet ..	37.140	54.346	32.671	48.482	19.622	2.948	867	196.076

Tabel 4. Antal landbrugsejendomme 1960. Procentfordeling på ejendomsstørrelser. Amtsråds kredse.

Landbrugsareal	0,55-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-30 ha	30-60 ha	60-120 ha	120 ha og dero.	I alt
København	31,4	27,6	11,1	16,7	11,3	1,3	0,6	100,0
Roskilde	19,2	34,2	13,2	19,7	12,3	0,9	0,5	100,0
Frederiksborg	25,7	28,1	13,7	21,2	9,4	1,4	0,5	100,0
Holbæk	23,7	36,0	13,8	18,7	6,3	0,7	0,8	100,0
Sorø	27,5	31,0	12,5	17,4	9,8	0,9	0,9	100,0
Præstø	27,9	29,9	12,1	21,6	7,0	0,7	0,8	100,0
Bornholm	42,7	25,5	9,4	14,6	7,1	0,7	—	100,0
Maribo	26,4	28,3	11,7	20,4	10,3	1,8	1,1	100,0
Svendborg	34,4	28,3	12,7	18,2	5,1	0,6	0,7	100,0
Odense	32,0	29,6	12,0	18,4	6,6	1,0	0,4	100,0
Assens	33,7	27,7	11,0	18,5	7,6	1,1	0,4	100,0
Øerne ..	29,1	30,0	12,4	19,0	7,8	1,0	0,7	100,0
Vejle	19,6	26,8	15,5	25,9	10,0	1,8	0,4	100,0
Skanderborg	18,5	29,2	18,0	24,9	8,2	0,9	0,3	100,0
Århus	26,4	30,8	12,9	22,0	6,9	0,7	0,3	100,0
Randers	12,4	31,4	17,0	25,4	11,4	1,8	0,6	100,0
Ålborg	10,2	30,5	21,8	24,6	10,8	1,7	0,4	100,0
Hjørring	17,4	31,5	18,8	22,1	8,0	1,8	0,4	100,0
Thisted	21,8	33,8	16,6	19,7	6,7	1,2	0,2	100,0
Viborg	11,3	31,4	20,6	25,8	9,6	1,1	0,2	100,0
Ringkøbing	8,4	17,1	20,3	37,4	14,6	2,0	0,2	100,0
Ribe	8,4	16,8	22,9	38,5	12,0	1,3	0,1	100,0
Haderslev	8,2	21,7	19,1	27,2	18,2	5,0	0,6	100,0
Åbenrå	7,8	18,8	17,7	33,9	18,2	3,4	0,2	100,0
Sønderborg	10,7	33,3	13,9	28,7	12,2	1,1	0,1	100,0
Tønder	6,6	9,8	20,8	34,7	22,6	5,2	0,3	100,0
Jylland ..	13,4	26,4	19,0	27,9	11,2	1,8	0,3	100,0
Hele landet ..	18,9	27,8	16,7	24,7	10,0	1,5	0,4	100,0

Tabel 5. *Antal landbrugsejendomme 1960
fordelt på landsdele og brugsstørrelser.*

Øerne

Land- brugs- areal ha	Sjæl- land	Born- holm	Loll.- Falster	Fyn	Øerne i alt	
0,55-	1	578	96	152	486	1.312
	1	1.880	411	699	1.590	4.580
	2	1.873	447	404	1.621	4.345
	3	2.284	363	396	1.604	4.647
	4	2.685	246	527	1.844	5.302
	5	3.041	188	740	1.846	5.815
	6	2.940	225	625	1.458	5.248
	7	2.301	201	452	1.136	4.090
	8	1.901	179	285	881	3.246
	9	1.330	141	238	789	2.498
	10- 15	4.673	345	968	2.601	8.587
	15- 30	7.069	536	1.687	3.913	13.205
	30- 60	3.033	262	847	1.295	5.437
	60-120	316	25	151	178	670
	120-	266	1	91	116	474
I alt . .	36.170	3.666	8.262	21.358		69.456

Jylland

Land- brugs- areal ha	Øst- lige	Nord- lige	Vest- lige	Syd- lige	Jylland i alt	
0,55-	1	395	323	201	101	1.020
	1	1.117	1.086	668	283	3.154
	2	1.424	1.200	913	269	3.806
	3	1.480	1.392	1.025	237	4.134
	4	1.707	1.686	1.216	231	4.840
	5	2.122	1.936	1.477	388	5.923
	6	2.343	2.319	1.926	577	7.165
	7	2.098	2.437	1.983	632	7.150
	8	1.859	2.619	2.084	562	7.124
	9	1.511	2.072	1.938	566	6.087
	10- 15	5.499	6.952	9.065	2.568	24.084
	15- 30	8.490	8.041	14.448	4.298	35.277
	30- 60	3.274	3.128	5.209	2.574	14.185
	60-120	497	575	635	571	2.278
	120-	147	128	69	49	393
I alt . .	33.963	35.894	42.857	13.906		126.620

Tabel 6. Procentvis fordeling af antal landbrugsejendomme og af landbrugsareal efter ejendomsstørrelse 1960.

Landbrugsareal ha	Sjæl- land	Born- holm	Loll- Falster	Fyn	Østl. Jyll.	Nordl. Jyll.	Vestl. Jyll.	Syd. Jyll.
Ejendomme								
pct.								
0,55- 1	1,6	2,6	1,8	2,3	1,2	0,9	0,5	0,7
1	5,2	11,2	8,5	7,5	3,3	3,0	1,6	2,0
2	5,2	12,2	4,9	7,6	4,2	3,3	2,1	1,9
3	6,3	9,9	4,8	7,5	4,4	3,9	2,4	1,7
4	7,4	6,7	6,4	8,6	5,0	4,7	2,8	1,7
5	8,4	5,1	9,0	8,7	6,2	5,4	3,4	2,8
6	8,1	6,1	7,6	6,8	6,9	6,5	4,5	4,1
7	6,4	5,5	5,5	5,3	6,2	6,8	4,6	4,6
8	5,3	4,9	3,4	4,1	5,5	7,3	4,9	4,0
9	3,7	3,9	2,9	3,7	4,4	5,8	4,5	4,1
10- 15	12,9	9,4	11,7	12,2	16,2	19,4	21,2	18,5
15- 30	19,5	14,6	20,4	18,3	25,0	22,4	33,7	30,9
30- 60	8,4	7,2	10,2	6,1	9,6	8,7	12,1	18,5
60-120	0,9	0,7	1,8	0,8	1,5	1,6	1,5	4,1
120-	0,7	0,0	1,1	0,5	0,4	0,3	0,2	0,4
I alt ..	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Areal								
pct.								
0,55- 1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
1	0,5	1,6	0,8	0,9	0,3	0,3	0,1	0,1
2	0,9	2,8	0,7	1,5	0,6	0,5	0,3	0,2
3	1,5	3,2	1,0	2,1	0,9	0,9	0,5	0,3
4	2,3	2,8	1,7	3,1	1,4	1,4	0,7	0,3
5	3,1	2,6	2,9	3,7	2,2	1,9	1,0	0,7
6	3,6	3,7	2,9	3,5	2,8	2,7	1,6	1,2
7	3,2	3,8	2,4	3,1	2,9	3,3	1,9	1,5
8	3,0	3,9	1,7	2,8	2,9	4,0	2,3	1,6
9	2,4	3,6	1,6	2,8	2,7	3,6	2,4	1,8
10- 15	10,8	10,8	8,4	11,9	12,5	15,2	14,4	10,3
15- 30	29,3	29,4	27,2	31,3	33,4	30,8	39,9	30,5
30- 60	22,3	26,4	23,6	18,2	24,5	23,2	26,9	34,5
60-120	5,0	4,9	8,9	5,4	7,3	8,0	6,2	14,3
120-	12,0	0,3	16,1	9,6	5,5	4,2	1,8	2,7
I alt ..	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 7. Landbrugsarealet 1960 fordelt på landsdele og brugsstørrelser.

Øerne

Landbrugsareal ha	Sjæl- land	Born- holm	Loll.- Falster	Fyn	Øerne i alt	Sjæl- land	Born- holm	Loll.- Falster	Fyn	Øerne i alt			
											ha		
0,55-	1	382	79	108	318	887	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1		
	1	2.739	616	1.034	2.358	6.747	0,5	1,6	0,8	0,9	0,7		
	2	4.519	1.086	961	3.935	10.501	0,9	2,8	0,7	1,5	1,1		
	3	7.741	1.229	1.313	5.492	15.775	1,5	3,2	1,0	2,1	1,6		
	4	11.897	1.087	2.348	8.291	23.623	2,3	2,8	1,7	3,1	2,5		
	5	16.242	1.028	3.988	9.921	31.179	3,1	2,6	2,9	3,7	3,3		
	6	18.593	1.451	3.951	9.262	33.257	3,6	3,7	2,9	3,5	3,5		
	7	16.829	1.477	3.325	8.337	29.968	3,2	3,8	2,4	3,1	3,1		
	8	15.692	1.502	2.371	7.319	26.884	3,0	3,9	1,7	2,8	2,8		
	9	12.368	1.380	2.222	7.389	23.359	2,4	3,6	1,6	2,8	2,4		
10-	15	56.179	4.175	11.602	31.503	103.459	10,8	10,8	8,4	11,9	10,8		
15-	30	152.139	11.408	37.351	83.139	284.037	29,3	29,4	27,2	31,3	29,6		
30-	60	115.721	10.245	32.511	48.421	206.898	22,3	26,4	23,6	18,2	21,5		
60-	120	25.888	1.885	12.250	14.190	54.213	5,0	4,9	8,9	5,4	5,6		
120-		62.041	127	22.075	25.524	109.767	12,0	0,3	16,1	9,6	11,4		
I alt	..	518.970	38.775	137.410	265.399	960.554	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		

Jylland

Landbrugsareal ha	Østl. Jyll.	Nordl. Jyll.	Vestl. Jyll.	Sydl. Jyll.	Jyll. i alt	Østl. Jyll.	Nordl. Jyll.	Vestl. Jyll.	Sydl. Jyll.	Jyll. i alt			
											ha		
0,55-	1	262	230	135	65	692	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0		
	1	1.640	1.562	968	398	4.568	0,3	0,3	0,1	0,1	0,2		
	2	3.401	2.874	2.150	628	9.053	0,6	0,5	0,3	0,2	0,4		
	3	5.005	4.745	3.435	805	13.990	0,9	0,9	0,5	0,3	0,7		
	4	7.507	7.495	5.315	1.003	21.320	1,4	1,4	0,7	0,3	1,0		
	5	11.408	10.451	7.781	2.112	31.752	2,2	1,9	1,0	0,7	1,5		
	6	14.801	14.732	12.086	3.680	45.299	2,8	2,7	1,6	1,2	2,1		
	7	15.298	17.934	14.370	4.611	52.213	2,9	3,3	1,9	1,5	2,4		
	8	15.361	21.654	17.071	4.698	58.784	2,9	4,0	2,3	1,6	2,8		
	9	14.042	19.448	17.804	5.372	56.666	2,7	3,6	2,4	1,8	2,7		
10-	15	66.314	82.805	108.796	31.233	289.148	12,5	15,2	14,4	10,3	13,6		
15-	30	177.230	168.264	300.880	92.617	738.991	33,4	30,8	39,9	30,5	34,6		
30-	60	129.862	126.933	202.940	104.456	564.191	24,5	23,2	26,9	34,5	26,4		
60-	120	38.856	43.456	47.027	43.470	172.809	7,3	8,0	6,2	14,3	8,1		
120-		29.331	22.794	13.764	8.206	74.095	5,5	4,2	1,8	2,7	3,5		
I alt	..	530.318	545.377	754.522	303.354	2.133.571	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		

Tabel 8. Landbrugsarealet fordelt på ejendomsstørrelser og amtsrådkredse, 1960.

Landbrugsareal	0,55-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-30 ha	30-60 ha	60-120 ha	120 ha og dero.	I alt
	ha							
København	981	2.540	1.756	4.240	5.830	1.364	1.419	18.130
Roskilde	1.879	8.065	5.400	14.498	16.386	2.456	4.054	52.738
Frederiksborg	3.913	10.655	8.656	24.666	19.034	5.896	4.862	77.682
Holbæk	7.196	24.218	16.104	38.319	22.996	5.455	17.218	131.506
Sorø	6.348	16.259	11.581	28.704	27.924	5.755	15.486	112.057
Præstø	6.961	17.987	12.682	41.712	23.551	4.962	19.002	126.857
Bornholm	4.097	6.838	4.175	11.408	10.245	1.885	127	38.775
Maribo	5.764	15.857	11.602	37.351	32.511	12.250	22.075	137.410
Svendborg	10.483	20.189	16.056	40.664	19.505	5.361	14.709	126.967
Odense	6.201	14.368	10.110	26.780	17.165	5.419	7.391	87.434
Assens	3.710	7.671	5.337	15.695	11.751	3.410	3.424	50.998
Øerne ..	57.533	144.647	103.459	284.037	206.898	54.213	109.767	960.554
Vejle	6.038	20.698	19.851	58.956	43.520	15.788	7.584	172.435
Skanderborg	4.248	16.106	16.848	39.450	25.246	5.322	4.144	111.364
Århus	3.459	9.688	7.635	21.314	12.558	2.699	3.648	61.001
Randers	4.070	24.418	21.980	57.510	48.538	15.047	13.955	185.518
Ålborg	3.962	30.045	33.726	67.322	57.352	16.795	10.878	220.080
Hjørring	7.317	32.614	31.340	64.422	45.330	18.844	9.041	208.908
Thisted	5.627	21.560	17.739	36.520	24.251	7.817	2.875	116.389
Viborg	5.112	34.317	36.342	78.621	54.961	12.096	6.344	227.793
Ringkøbing	3.928	19.667	38.916	125.240	91.442	23.545	4.071	306.809
Ribe	2.963	15.128	33.538	97.019	56.537	11.386	3.349	219.920
Haderslev	926	8.445	11.630	28.747	37.442	18.656	4.509	110.355
Åbenrå	613	4.147	6.046	20.245	20.907	7.212	1.146	60.316
Sønderborg	586	5.252	3.558	14.191	9.655	1.941	311	35.494
Tønder	774	2.629	9.999	29.434	36.452	15.661	2.240	97.189
Jylland ..	49.623	244.714	289.148	738.991	564.191	172.809	74.095	2.133.571
Hele landet ..	107.156	389.361	392.607	1.023.028	771.089	227.022	183.862	3.094.125

Tabel 9. Landbrugsarealets procentvise fordeling på ejendomsstørrelser.
Amtsrådskredse 1960.

Landbrugsareal	0,55-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-30 ha	30-60 ha	60-120 ha	120 ha og derop.	I alt
	pct.							
København	5	14	10	23	32	8	8	100
Roskilde	4	15	10	27	31	5	8	100
Frederiksborg	5	14	11	32	24	8	6	100
Holbæk	6	18	12	29	18	4	13	100
Sorø	6	14	10	26	25	5	14	100
Præstø	5	14	10	33	19	4	15	100
Bornholm	11	18	11	29	26	5	0	100
Maribo	4	11	8	27	24	10	16	100
Svendborg	8	16	13	32	15	4	12	100
Odense	7	16	12	31	20	6	8	100
Assens	7	15	10	31	23	7	7	100
Øerne ..	6	15	11	30	21	6	11	100
Vejle	4	12	12	34	25	9	4	100
Skanderborg	4	14	15	35	23	5	4	100
Århus	6	16	12	35	21	4	6	100
Randers	2	13	12	31	26	8	8	100
Ålborg	2	14	15	30	26	8	5	100
Hjørring	3	16	15	31	22	9	4	100
Thisted	5	19	15	31	21	7	2	100
Viborg	2	15	16	35	24	5	3	100
Ringkøbing	1	6	13	41	30	8	1	100
Ribe	1	7	15	44	26	5	2	100
Haderslev	1	8	10	26	34	17	4	100
Åbenrå	1	7	10	33	35	12	2	100
Sønderborg	2	15	10	40	27	5	1	100
Tønder	1	3	10	30	38	16	2	100
Jylland ..	2	11	14	35	26	8	4	100
Hele landet ..	3	13	13	33	25	7	6	100

Tabel 10. *Antal landbrugsejendomme
1937-1960.*

Fordeling efter brugsstørrelser.					
Ejendommens landbrugsareal ha	Antal ejendomme				
	1937	1946	1951	1960	
0,55- 3 ...	27.686	23.714	21.317	18.217	
3- 5 ...	27.100	22.219	21.605	18.923	
5- 10 ...	51.439	55.640	55.165	54.346	
10- 15 ...	28.407	31.365	32.554	32.671	
15- 30 ...	46.991	48.771	49.465	48.482	
30- 60 ...	21.429	21.908	21.401	19.622	
60-120 ...	3.764	3.534	3.390	2.948	
120- ...	1.007	996	938	867	
I alt ..	207.823	208.147	205.835	196.076	
	pct.				
0,55- 3 ...	13,3	11,4	10,4	9,3	
3- 5 ...	13,0	10,7	10,5	9,7	
5- 10 ...	24,8	26,7	26,8	27,7	
10- 15 ...	13,7	15,1	15,8	16,7	
15- 30 ...	22,6	23,4	24,0	24,7	
30- 60 ...	10,3	10,5	10,4	10,0	
60-120 ...	1,8	1,7	1,7	1,5	
120- ...	0,5	0,5	0,4	0,4	
I alt ..	100,0	100,0	100,0	100,0	
	1937 = 100				
0,55- 3 ...	100	86	77	66	
3- 5 ...	100	82	80	70	
5- 10 ...	100	108	107	106	
10- 15 ...	100	110	115	115	
15- 30 ...	100	104	105	103	
30- 60 ...	100	102	100	92	
60-120 ...	100	94	90	78	
120- ...	100	99	93	86	
I alt ..	100	100	99	94	

Tabel 11. Statshusmandsbrug oprettet i finansårene 1900/01–1959/60.

Finansår	Antal brug oprettet i henhold til		I alt	Finansår	Antal brug oprettet i henhold til		I alt
	lovene af 1899	jord-lovene af 1919			lovene af 1899	jord-lovene af 1919	
1900–01	209	.	209	1931–32	435	244	679
1901–02	247	.	247	1932–33	64	91	155
1902–03	367	.	367	1933–34	54	87	141
1903–04	551	.	551	1934–35	286	209	495
1904–05	485	.	485	1935–36	261	159	420
1905–06	669	.	669	1936–37	274	237	511
1906–07	647	.	647	1937–38	309	255	564
1907–08	645	.	645	1938–39	365	260	625
1908–09	662	.	662	1939–40	443	289	732
1909–10	610	.	610	1940–41	314	227	541
1910–11	686	.	686	1941–42	119	71	190
1911–12	498	.	498	1942–43	73	44	117
1912–13	470	.	470	1943–44	74	67	141
1913–14	372	.	372	1944–45	71	100	171
1914–15	518	.	518	1945–46	48	36	84
1915–16	565	.	565	1946–47	96	73	169
1916–17	413	.	413	1947–48	68	97	165
1917–18	274	.	274	1948–49	15	113	128
1918–19	225	.	225	1949–50	76	175	251
1919–20	150	.	150	1950–51	123	122	245
1920–21	137	195	332	1951–52	140	119	259
1921–22	460	333	793	1952–53	135	58	193
1922–23	964	658	1.622	1953–54	133	81	214
1923–24	626	652	1.278	1954–55	259	81	340
1924–25	547	413	960	1955–56	251	55	306
1925–26	561	606	1.167	1956–57	168	26	194
1926–27	570	530	1.100	1957–58	172	18	190
1927–28	626	438	1.064	1958–59	170	20	190
1928–29	520	270	790	1959–60	133	16	149
1929–30	379	132	511	Uoplyst	–	21	21
1930–31	401	252	653				
				I alt	20.183	7.930	28.113

Kilder: Statshusmandsbrug 1900/01–1910/11: 4.39.6, Statistiske Efterretninger årlig 1914–34 og Statistisk Årbog årlig fra 1920 samt oplysninger fra Statens Jordlovsudvalg.

Efter Landbrugsministeriets anmodning har Det statistiske Departement ajourført de væsentligste af de summariske oversigter i Realkreditkommissionens betænkning af 1956 vedrørende landbrugets handelsvær-

dier og belåningsforhold, i den udstrækning en sådan à jourføring har været mulig uden på ny at iværksætte en egentlig gældstælling. Resultatet meddeles nedenstående.

LANDBRUGETS FORMUE OG GÆLD.

Landbrugets formue.

Landbrugskapitalens handelsværdi, der omfatter værdien af jord, bygninger, besætning, inventar og avl, er beregnet på grundlag af de ved de offentlige vurderinger ansatte ejendomsværdier, idet man til en opgørelse fra ejendomsværdi til handelsværdi har benyttet de i ejendomssalgstatistikken for de enkelte ejendomsstørrelser konstaterede forhold mellem ejendomspriserne ved salg i almindelig fri handel og ejendomsværdierne. Der er en betydelig usikkerhed ved beregningerne, hvilket dog ikke afgørende påvirker bevægelserne fra år til år.

Den samlede handelsværdi af landbrugs-ejendommene udgjorde i 1959 godt 23 milliarder kr. Siden gældstællingen i 1937 er handelsværdien mere end tredoblet, idet værdien i dette år kun udgjorde ca. 7 milliarder kr.

Siden gældstællingen i 1954 har stigningen i landbrugskapitalens handelsværdi udgjort knap 5 milliarder kr. Udviklingen i handelsværdien op gennem årene ses af tabel 1.

Af den samlede beregnede handelsværdi på 23,2 milliarder kr. i 1959 faldt 9,4 milliarder på Øerne og 13,8 milliarder på Jylland. Dette forhold med godt 40 procent af landejendomsværdierne på Øerne og knap 60 procent i Jylland var også gældende i slutningen af trediverne. Ved opgørelsen i 1954 nåede man dog til 42 procent for Øerne og 58 procent i Jylland.

Stigningen i landbrugskapitalens handelsværdi er bestemt af ejendomspriserne. Siden

1955 synes fordelingen af handelsværdien på brugsstørrelser ikke at være ændret. Indeks for samlet købesum i fri handel for huse 1/4-1 td. hartkorn var i 1959 123 med 1955 = 100, og indekset for gårde 1-12 td. hartkorn var ligeledes 123.

Andre aktiver. Ved opgørelsen af landbrugets formue må også medtages de aktiver, som landbrugere ejer *uden for landbruget*. Disse såkaldt andre aktiver omfatter, hvad landmænd ejer i andre erhvervs-virksomheder, i obligationer, aktier, pantebrev, indestående i banker og sparekasser, varefordringer, kontante beløb m. v. Værdien af disse andre aktiver er for årene mellem gældstællingerne beregnet på grundlag af oplysninger fra Det landøkonomiske Driftsbureau.

I 1959 udgjorde værdien af landmændenes aktiver uden for landbruget godt 2 milliarder kr. Stigningen siden slutningen af trediverne i disse andre aktiver har været noget mindre stærk end stigningen i landbrugskapitalens handelsværdi. Og ser man alene på udviklingen siden 1954, er den beregnede værdi af andre aktiver overhovedet ikke steget, jfr. tabel 1. Ved gældstællingen i 1954 og i de nærmest foregående år udgjorde aktiver uden for landbruget 10 procent af landmændenes samlede aktiver, men i 1959 kun ca. 8 procent. At stigningen i andre aktiver ikke har holdt trit med stigningen i landbrugskapitalens handelsværdi må ses i forbindelse med de store udgifter til mekanisering i de senere år og med det forhold, at andre aktiver overvejende be-

Tabel 1. *Formue- og gældsforholdenes udvikling 1937-1959.*

Hele landet.

	Aktiver			Passiver			Prioritetsgæld i procent af landbrugskapitalens handelsværdi	Gæld i alt i procent af aktiver i alt	Løst gæld i procent af gæld i alt
	Landbrugs-kapitalens handelsværdi	Andre aktiver ¹⁾	Aktiver i alt	Prioritetsgæld	Løst (ikke tinglyst) gæld ²⁾	Gæld i alt			
	mill. kr.						pct.		
1937	7.038	700	7.738	4.125	300	4.425	59	57	7
1938	7.202	760	7.962	4.143	290	4.433	58	56	7
1939	7.457	740	8.197	4.152	320	4.472	56	55	7
1940	8.262	740	9.002	4.173	310	4.483	51	50	7
1941	9.271	900	10.171	4.200	260	4.460	45	44	6
1942	10.161	1.070	11.231	4.240	275	4.515	42	40	6
1943	10.941	1.055	11.996	4.247	290	4.537	39	38	6
1944	12.187	1.320	13.507	4.239	305	4.544	35	34	7
1945	12.513	1.460	13.973	4.169	310	4.479	33	32	7
1946	12.432	1.580	14.012	4.253	350	4.603	34	33	8
1947	12.815	1.685	14.500	4.498	450	4.948	35	34	9
1948	13.887	1.665	15.552	4.670	480	5.150	34	33	9
1949	14.363	1.640	16.003	4.773	600	5.373	33	34	11
1950	15.682	1.740	17.422	4.866	560	5.426	31	31	10
1951	16.644	1.890	18.534	5.030	640	5.670	30	31	11
1952	17.472	1.950	19.422	5.208	720	5.928	30	31	12
1953	18.263	1.980	20.243	5.404	770	6.174	30	30	12
1954	18.405	2.033	20.438	5.577	805	6.382	30	31	13
1955	18.119	1.870	19.989	5.856	880	6.736	32	34	13
1956	19.475	1.855	21.330	6.165	900	7.065	32	33	13
1957	21.033	1.905	22.938	6.600	960	7.560	31	33	13
1958	20.715	2.000	22.715	7.070	990	8.060	34	35	12
1959	23.236	2.027	25.263	7.469	1.236	8.705	32	34	14

1) Omfatter landmænds aktiver uden for landbruget, herunder også kontante kassebeholdninger.

2) Herunder er også medregnet høstpantebreve.

står af pengefordringer, hvis værdi ikke stiger i takt med ejendomspriserne.

Landbrugets gæld.

De følgende beregninger vedrørende landbrugets gæld er baseret på materiale fra Det landøkonomiske Driftsbureau, de långivende pengeinstitutter og statsaktivbogholderiet samt på ejendomssalgstatistikken og de tidligere gældstillinger.

Den samlede gæld i landbruget, d. v. s. prioritetsgælden plus den løse (ikke tinglyste) gæld, udgjorde i 1959 i alt 8,7 milliarder kr. Som foran nævnt udgjorde de sam-

lede aktiver 25,3 milliarder kr. *Gældsprocenten bliver således 34.* Før krigen, ved gælds tællingen i 1937, var den tilsvarende gældsprocent 57. Men allerede ved krigens afslutning var gældsprocenten nede omkring det nuværende niveau, jfr. tabel 1.

Siden opførelsen i 1954 er landbrugets samlede gæld forøget med 2,3 milliarder kr., medens aktiverne er forøget godt dobbelt så meget, nemlig med 4,8 milliarder kr.

Udviklingen i gælden har været ret ensartet for de forskellige *brugsstørrelser*, således som det fremgår af følgende oversigt, der giver forholdstal for den samlede gæld pr. ejendom iflg. Det landøkonomiske Driftsbureaus opførelser.

Forholdstal for gælden pr. eje. dom.

(1954 = 100)

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brugs- størr.
1954 .	100	100	100	100	100	100	100
1955 .	105	109	105	105	105	112	107
1956 .	105	113	113	115	118	106	113
1957 .	114	115	122	125	119	111	120
1958 .	129	123	128	129	119	121	128
1959 .	142	131	142	136	131	124	138

Heller ikke ved ejendomsomsætningen synes gældens spredning på brugsstørrelser at være ændret væsentligt siden 1954; herom senere.

Den for 1959 beregnede samlede gæld på 8,7 milliarder kr. fordelte sig med 7,5 milliarder kr. på prioritetsgælden og 1,2 milliarder kr. på den løse (ikke tinglyste) gæld. *Sammensætningen af* landbrugets samlede gæld i pantetikret og ikke pantetikret gæld har ændret sig stærkt i årene siden krigen. Endnu i 1945 udgjorde prioritetsgælden således 93 procent af landbrugets samlede gæld, men i 1959 kun 86 procent.

Prioritetsgælden i landbruget steg fra 1937 til 1954 med 1,5 milliarder kr., medens landbrugskapitalens handelsværdi steg med 11 milliarder kr. i samme periode. I 1954 udgjorde prioritetsgælden 5,6 milliarder og i 1959 7,5 milliarder, altså en stigning på ca. 2 milliarder kr.

Ved gældsopgørelsen i 1954 var landbrugskapitalens handelsværdi steget med 160 procent i forhold til 1937, medens prioritetsgælden kun var steget med 35 procent. Siden 1954 er prioritetsgælden forholdsmæssigt steget lidt stærkere end handelsværdien.

Prioritetsgælden i procent af landbrugskapitalens handelsværdi er vist i tabel 1. Før krigen udgjorde prioritetsgælden op mod 60 procent af handelsværdien, men ved opgø-

relsen i 1954 kun 30 procent. I 1959 beløb prioritetsgælden sig som nævnt til 7,5 milliarder kr., og da landbrugskapitalens handelsværdi er beregnet til 23,2 milliarder, bliver gældsprocenten 32. Igennem de sidste femten år har prioritetsgælden stort set svaret til en trediedel af handelsværdien.

Øernes prioritetsgældsprocent er for 1959 beregnet til 31 og Jyllands til 33. Før krigen, d. v.s. i gennemsnit af årene 1937-39, blev prioritetsgældsprocenten for Øerne beregnet til 53 og for Jylland til 60. I efterkrigsårene har prioritetsgælden, som det vil ses af tabel 4, for det meste ligget ca. 3-4 procent højere i Jylland end på Øerne. Det må ved betragtning af tallene erindres, at usikkerheden ved beregningerne vokser ved opdelinger på landsdele.

Tabel 2. *Udviklingen i landbrugskapitalens handelsværdi og i prioritetsgælden 1937-1959.*

	Landbrugs- kapitalens handelsværdi	Prioritets- gæld
1937 = 100		
1937	100	100
1938	102	100
1939	106	101
1940	117	101
1941	132	102
1942	144	103
1943	156	103
1944	173	103
1945	178	101
1946	177	103
1947	182	109
1948	197	113
1949	204	116
1950	223	118
1951	236	122
1952	248	126
1953	260	131
1954	262	135
1955	257	142
1956	277	150
1957	299	160
1958	294	171
1959	330	181

Prioritetsgældens fordeling på långivere i perioden 1937-1959 er for hele landet vist i tabel 3 og for Øerne og Jylland i tabel 4. I absolutte tal har der siden gældsopgørelsen i 1954 været en stigning i den samlede prioritetsgæld på ca. 1900 mill. kr. Tilvæksten i gælden fordeles sig med ca. 450 mill. kr. på kreditforeningerne, ca. 285 mill. kr. på sparekasserne, ca. 70 mill. kr. på hypotekforeningerne, ca. 80 mill. kr. på banker, ca. 135 mill. kr. på staten og ca. 880 mill. kr. på andre långivere.

Ændringerne i den procentvise fordeling siden gældsopgørelsen i 1954 ses af tabel 5.

Før krigen udgjorde *kreditforeningsgælden* op mod halvdelen af prioritetsgælden. Endnu ved undersøgelsen i 1954 dækkede kreditforeningerne ca. 47 procent af prioritetsgælden i landbruget, men i de sidste år

har kreditforeningerne kun kunnet tegne sig for ca. 40 procent af prioritetsgælden.

Kreditforeningsgældens andel af den samlede prioritetsgæld er større i Jylland end på Øerne. I gennemsnit af årene 1937-1939 dækkede kreditforeningsgælden på Øerne ca. 33 procent af den samlede prioritetsgæld, men i Jylland ca. 57 procent. I 1954 var kreditforeningernes andel af prioritetsgælden ca. 40 procent på Øerne og ca. 50 procent i Jylland. I 1959 var procenten 35 på Øerne og 45 i Jylland, jfr. tabel 6.

Kreditforeningsgælden i procent af landbrugskapitalens handelsværdi er ligeledes vist i tabel 6. Det ses, at i gennemsnit for samtlige landbrugsejendomme på Øerne svarer gælden til kreditforeningerne i 1959 kun til ca. 11 procent af pante værdien, og denne andel har været nogenlunde uæn-

Tabel 3. *Prioritetsgældens fordeling på långivere 1937-1959.*

Hele landet.

	Kreditforeninger	Hypotekforeninger	Sparekasser	Banker	Staten			Andre långivere	I alt
					Jord- og byggelån	Andre statslån	I alt		
Mill. kr.									
1937	1989	40	701	167	242	104	346	882	4125
1938	1988	39	697	200	250	99	349	870	4143
1939	2001	39	707	185	259	128	387	833	4152
1940	2006	39	716	180	267	145	412	820	4173
1941	2004	37	700	150	275	149	424	885	4200
1942	2118	37	670	120	276	172	448	847	4240
1943	2251	39	654	115	274	176	450	738	4247
1944	2260	40	659	85	272	164	436	759	4239
1945	2305	40	648	70	264	135	399	707	4169
1946	2364	41	647	85	253	114	367	749	4253
1947	2485	50	672	95	253	96	349	847	4498
1948	2575	64	720	105	253	84	337	869	4670
1949	2579	69	778	115	256	79	335	897	4773
1950	2584	71	816	100	269	78	347	948	4866
1951	2590	78	863	110	286	76	362	1027	5030
1952	2584	86	885	100	322	90	412	1141	5208
1953	2581	90	913	110	337	128	465	1245	5404
1954	2602	104	951	130	348	164	512	1278	5577
1955	2641	107	1010	160	368	161	529	1409	5856
1956	2638	109	1038	165	409	171	580	1635	6165
1957	2711	140	1093	180	429	181	610	1866	6600
1958	2793	156	1150	185	465	185	650	2136	7070
1959	3048	175	1235	210	462	185	647	2154	7469

Tabel 4. Landbrugskapitalens handelsværdi og prioritetsgælden fordelt på långivere 1937–1959.

Øerne og Jylland.

	1937–39 gennem- snitligt	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
	Mill. kr.															
<i>Øerne:</i>																
Landbrugskapitalens handelsværdi .	2.886	5.139	5.023	5.201	5.653	5.921	6.358	6.924	7.303	7.680	7.738	7.592	7.899	8.714	8.191	9.382
Prioritetsgæld:																
Kreditforeninger	513	697	723	780	830	835	839	845	848	851	864	872	855	880	905	1.012
Hypotekforeninger	12	19	20	27	36	39	40	44	49	51	57	59	56	70	81	87
Sparekasser	403	335	329	333	350	375	394	415	424	435	448	479	491	518	550	598
Banker	71	30	35	40	45	50	45	50	45	50	60	70	897	1.118	1.195	1.206
Andre långivere, herunder staten	532	479	482	529	543	539	526	551	633	692	710	815				
Prioritetsgæld i alt	1.531	1.560	1.589	1.709	1.804	1.838	1.844	1.905	1.999	2.079	2.139	2.295	2.299	2.586	2.731	2.903
Prioritetsgældsprocent ¹⁾	53	30	32	33	32	31	29	28	27	27	28	30	29	30	33	31
<i>Jylland:</i>																
Landbrugskapitalens handelsværdi .	4.346	7.374	7.409	7.614	8.234	8.442	9.324	9.720	10.169	10.583	10.667	10.527	11.576	12.319	12.524	13.854
Prioritetsgæld:																
Kreditforeninger	1.480	1.608	1.641	1.705	1.745	1.744	1.745	1.745	1.736	1.730	1.738	1.769	1.783	1.831	1.888	2.036
Hypotekforeninger	27	21	21	23	28	30	31	34	37	39	47	48	53	70	75	88
Sparekasser	299	313	318	339	370	403	422	448	461	478	503	531	547	575	600	637
Banker	113	40	50	55	60	65	55	60	55	60	70	90	1.483	1.538	1.776	1.805
Andre långivere, herunder staten	690	627	634	667	663	693	769	838	920	1.018	1.080	1.123				
Prioritetsgæld i alt	2.609	2.609	2.664	2.789	2.866	2.935	3.022	3.125	3.209	3.325	3.438	3.561	3.866	4.014	4.339	4.566
Prioritetsgældsprocent ¹⁾	60	35	36	37	35	35	32	32	32	31	32	34	33	33	35	33

1) D. v. s. prioritetsgæld i procent af landbrugskapitalens handelsværdi.

Tabel 5. *Prioritetsgældens procentvise fordeling på långivere 1937 og 1954–1959.*

Hele landet.

	1937	1954	1955	1956	1957	1958	1959
	pct.						
Kreditforeninger	48,2	46,7	45,1	42,8	41,1	39,5	40,8
Hypotekforeninger	1,0	1,9	1,8	1,8	2,1	2,2	2,4
Sparekasser	17,0	17,1	17,2	16,8	16,6	16,3	16,5
Banker	4,0	2,3	2,7	2,7	2,7	2,6	2,8
Jord- og byggelån, staten	5,9	6,2	6,3	6,6	6,5	6,6	6,2
Andre statslån	2,5	2,9	2,8	2,8	2,7	2,6	2,5
Andre långivere	21,4	22,9	24,1	26,5	28,3	30,2	28,8
I alt prioritetsgæld	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 6. *Kreditforeningsgæld i procent af:*

Tabel 7. *Sparekassegæld i procent af:*

	Samlet prioritetsgæld		Landbrugs-kapitalens handelsværdi	
	Øerne	Jylland	Øerne	Jylland
	pct.			
1937–39 gnstl.	33,5	56,7	17,8	34,1
1945	44,7	61,6	13,6	21,8
1946	45,5	61,6	14,4	22,1
1947	45,6	61,1	15,0	22,4
1948	46,0	60,9	14,7	21,2
1949	45,4	59,4	14,1	20,7
1950	45,5	57,7	13,2	18,7
1951	44,4	55,8	12,2	18,0
1952	42,4	54,1	11,6	17,1
1953	36,9	52,0	11,1	16,3
1954	40,4	50,6	11,2	16,3
1955	38,0	49,7	11,5	16,8
1956	37,2	46,1	10,8	15,4
1957	34,0	45,6	10,1	14,9
1958	33,1	43,5	11,0	15,1
1959	34,9	44,6	10,8	14,7

	Samlet prioritetsgæld		Landbrugs-kapitalens handelsværdi	
	Øerne	Jylland	Øerne	Jylland
	pct.			
1937–39 gnstl.	26,3	11,5	14,0	6,9
1945	21,5	12,0	6,5	4,2
1946	20,7	11,9	6,5	4,3
1947	19,5	12,2	6,4	4,5
1948	19,4	12,9	6,2	4,5
1949	20,4	13,7	6,3	4,8
1950	21,4	14,0	6,2	4,5
1951	21,8	14,3	6,0	4,6
1952	21,2	14,4	5,8	4,5
1953	20,9	14,4	5,7	4,5
1954	20,9	14,6	5,8	4,7
1955	20,9	14,9	6,3	5,0
1956	21,4	14,1	6,2	4,7
1957	20,0	14,3	5,9	4,7
1958	20,1	13,8	6,7	4,8
1959	20,6	14,0	6,4	4,6

dret siden opgørelsen i 1954. I absolutte beløb steg kreditforeningsgælden på Øerne fra 513 mill. kr. før krigen til 1012 mill. kr. i 1959, altså knapt en fordobling jfr. tabel 4, men i samme periode steg landbrugskapitalens handelsværdi fra 2886 mill. kr. til 9382 mill. kr.

For Jyllands vedkommende svarer kreditforeningsgælden i 1959 til ca. 15 procent af landbrugsejendommenes handelsværdi. Før krigen var procenten 34. Også her må

nedgangen ses i forbindelse med den stærke stigning i handelsværdien.

Hypotekforeningernes andel af prioritetsgælden er steget fra knap 2 procent i 1954 til 2,4 procent i 1959. For så vidt angår gælden til hypotekforeningerne er der en ubetydelig usikkerhed i fordelingen på Øerne og Jylland, idet en enkelt mindre forening giver lån såvel på Øerne som i Jylland.

Sparekassernes procentvise andel af prioritetsgælden har været næsten uændret i

hele den betragtede periode, nemlig 16—17 procent, jfr. foranstående tabel 5. For Øernes vedkommende udgør de pantsikrede sparekasselån (med eller uden kaution) ca. 20 procent af den samlede prioritetsgæld, men for Jyllands vedkommende kun ca. 14 procent. Forholdet er ikke ændret afgørende siden 1954, jfr. tabel 7.

De billigere kreditformer, nemlig kreditforeningslån, hypotekforeningslån og pantsikrede sparekasselån, udgør tilsammen en gennem årene stærkt aftagende andel af landbrugets gæld. I efterkrigsårene indtil 1950 tegnede disse 3 kategorier af långivere sig for ca. 65 procent af landbrugets samlede gæld (altså såvel pantsikret som ikke pantsikret gæld). I 1954 var procenten 57 og i 1959 dækkede de nævnte kreditinsti-

Tabel 8. *Kreditforeningslån, hypotekforeningslån og sparekasselån i procent af landbrugets samlede gæld 1937-1959.*

	Kreditforeningslån	Lån i hypotekforeninger og sparekasser	I alt lån i kredit- og hypotekforeninger samt sparekasser
	pct.		
1937	45,0	16,7	61,7
1938	44,8	16,6	61,4
1939	44,7	16,7	61,4
1940	44,8	16,8	61,6
1941	45,0	16,5	61,5
1942	46,9	15,7	62,6
1943	49,6	15,3	64,9
1944	49,7	15,4	65,1
1945	51,5	15,3	66,8
1946	51,4	14,9	66,3
1947	50,2	14,6	64,8
1948	50,0	15,2	65,2
1949	48,0	15,8	63,8
1950	47,6	16,4	64,0
1951	45,7	16,6	62,3
1952	43,6	16,4	60,0
1953	41,8	16,2	58,0
1954	40,8	16,5	57,3
1955	39,2	16,6	55,8
1956	37,4	16,2	53,6
1957	35,9	16,3	52,2
1958	34,7	16,2	50,9
1959	35,0	16,2	51,2

tutioner kun ca. halvdelen af landbrugets samlede gæld. Nedgangen falder udelukkende på kreditforeningerne, jfr. tabel 8.

For såvel *banklån* som *statslån* gælder det, at de relative andele af prioritetsgælden er ret uændret siden 1954, jfr. foranstående tabel 5. Statens jord- og byggelån steg fra ca. 350 mill. kr. i 1954 til ca. 460 mill. kr. i 1959.

De *private lån* i form af tinglyste pantebrev udgjorde i 1959 i alt 29 procent af den samlede prioritetsgæld i landbrugsejendommene, mod ca. 21 procent før krigen og 23 procent i 1954, jfr. tabel 5. Det skal bemærkes, at tallene for de private pantebrev er bestemt residualt som forskellen mellem den beregnede samlede prioritetsgæld og summen af de forannævnte gældsposter, hvorfor de er behæftet med en særlig usikkerhed.

Løs gæld.

Udviklingen i den løse (ikke tinglyste) gæld ses af tabel 1. Ved gældstællingen i 1937 udgjorde den 300 mill. kr., ved opgørelsen i 1954 800 mill. kr. og i 1959 ca. 1240 mill. kr. Procentvis har den løse gæld været ret uændret i årene 1954-58, hvorefter der i 1959 er sket en stigning.

Ejendomsomsætningen og finansieringen af denne.

Ejerskifter.

Omsætningen af bebyggede landbrugsejendomme i årene 1937-1959 er vist i nedenstående tabel 9.

I 1959 var antallet af salg af bebyggede landbrugsejendomme i alt ca. 10.800 eller ca. 5,5 procent af samtlige landbrugsejendomme. I de nærmest foregående år var procenten lidt under 5. Set over en længere årrække omsættes årligt ca. 5 procent af landbrugsejendomme.

Tabel 9. *Antal salg af bebyggede landbrugsejendomme 1937-1959.*

	Salg i alm. fri handel	Stats- husmands- brug	Familie- salg	Tvangs- salg	Magelæg og andre salg	I alt
1937	4.960	247	2.544	159	765	8.675
1938	5.255	475	2.797	171	976	9.674
1939	5.588	491	2.605	118	876	9.678
1940	6.874	563	2.338	84	649	10.508
1941	6.514	639	2.505	72	913	10.643
1942	7.093	738	2.473	48	1.153	11.505
1943	6.522	640	2.326	20	1.190	10.698
1944	6.675	619	2.212	31	786	10.323
1945	6.484	676	2.433	30	755	10.378
1946	10.042	880	2.915	32	1.213	15.082
1947	11.340	987	3.038	42	1.640	17.047
1948	9.508	805	2.461	22	1.570	14.366
1949	6.741	589	2.277	30	1.489	11.126
1950	8.216	539	2.391	34	1.426	12.606
1951	6.374	498	2.281	28	1.291	10.472
1952	5.710	512	2.098	26	1.231	9.577
1953	5.359	530	2.184	30	1.174	9.277
1954	5.812	528	2.213	35	1.225	9.813
1955	5.142	489	2.080	62	1.142	8.915
1956	5.733	569	2.398	80	1.194	9.974
1957	4.657	410	2.241	48	920	8.276
1958	5.205	429	1.999	69	1.113	8.815
1959	6.695	345	2.381	43	1.317	10.781

Salg i almindelig fri handel omfattede i perioden 1937-1959 i alt 61,5 procent af samtlige salg.

Begrebet familiesalg omfatter samtlige salg til nærtbeslægtede (d. v. s. til søn, datter, svigersøn, svigerdatter, nevø, niece, søster og broder).

Familiesalg udgør en mindre del af samtlige salg nu end før krigen, jfr. tabel 10. De større brug sælges hyppigere til familie end de mindre brug. Af gårde over 1 td. hartkorn, der solgtes i den sidste halve snes år, afhændedes godt en trediedel til familie. Af de større landbrugshuse, der solgtes, gik ca. 15-20 procent til familie og for de mindste landbrugshuse var det en endnu mindre andel af de solgte brug, der blev i familien.

Under gruppen »magelæg og andre salg« er medtaget overdragelse i følge arveskifte, og gruppen omfatter i øvrigt alle handler, hvori ikke kontante ydelser, som for eksempel automobiler o. l. indgår. Også salg

af statshusmandsbrug til familie er medtaget under denne gruppe. I gennemsnit af årene siden 1937 har gruppen omfattet ca. 10 procent af de omsatte landbrugsejendomme.

Finansieringen af ejendomsomsætningen.

I gennemsnit for alle brugsstørrelser udgør i 1959 den kontante udbetaling umiddelbart ved købet ca. 42 procent af købesummen ved salg i fri handel af bebyggede landbrugsejendomme, medens overtagne prioriteter dækker ca. 33 procent og pantebrev til sælgeren ca. 21 procent.

I det foregående afsnit er for alle brugsstørrelser under ét vist beregnede gennemsnitstal for prioritetsgælden fordelt på typer af lån gennem årene. Spredningen på brugsstørrelser er for de solgte ejendomme vist i det følgende. Det er klart, at gælden ligger på et højere niveau for de omsatte ejendomme end for den samlede ejendoms masse, hvor gælden er nedbragt og ejen-

Tabel 10. *Antal familiesalg i pct. af samtlige salg indenfor de anførte størrelsesgrupper.*

	Huse		Gårde 1 td. hrt. og derover	I alt
	under 1/4 td hrt.	1/4-1 td. hrt.		
	pct.			
1937	19	25	39	29
1938	19	24	39	29
1939	17	21	38	27
1940	13	17	32	22
1941	13	18	36	24
1942	12	16	33	21
1943	14	16	33	22
1944	14	17	31	21
1945	15	18	34	23
1946	11	15	28	19
1947	10	13	26	18
1948	10	12	26	17
1949	11	16	30	20
1950	11	14	28	19
1951	13	15	33	22
1952	13	16	33	22
1953	15	17	35	24
1954	14	16	33	23
1955	16	17	33	23
1956	14	16	35	24
1957	17	19	39	27
1958	13	15	33	23
1959	12	15	31	22

dommenes handelsværdi steget siden sidste ejerskifte. For eksempel var den gennemsnitlige prioritetsgældsprocent for samtlige brug i 1954 ca. 30, medens behæftelsen for de i samme år i fri handel solgte ejendomme var ca. 56 procent af købesummen.

Købesummens berigtigelse for landbrugs-ejendomme solgt i fri handel fordelt på brugsstørrelser er vist i tabel 11. Det ses for det første, at de overtagne prioriteter før krigen dækkede 55-60 procent af købesummerne, og at disse prioriteter i de senere år kun udgør 30-35 procent af købesummerne. Omvendt dækker kontante udbetalinger og pantebrev til sælgeren i forhold til før krigen voksende andele af købesummerne.

Med hensyn til fordelingen på brugsstørrelser vil det ses, at den *kontante udbetaling* som helhed har ligget en ubetydelighed

højere for landbrugshuse 1/4-1 td. hartkorn end for gårde 1-12 tdr. hartkorn. Dette forhold genfindes også for årene efter 1954, idet dog året 1959 viser praktisk taget lige stor kontant udbetaling for husmandsbrugene og for gårdene. Den største kontante udbetaling i forhold til købesummen er for årene siden krigens afslutning præsteret af købere af landbrugshuse med under 1/4 td. hartkorn. For disse mindre brug, af hvilke der i fri handel sælges ca. et tusind om året, er den kontante udbetaling steget fra 20-25 procent før krigen til 40-45 procent nu. For årene siden 1954 er der ikke sket væsentlige ændringer med hensyn til størrelsen af den kontante udbetaling, heller ikke for de enkelte brugsstørrelser. Der er her ved intet oplyst om, hvorledes de kontante midler tilvejebringes.

Overtagne prioriteters procentvise andel af samlet købesum efter salget er som nævnt faldet gennem årene, idet der dog synes at være nået et lavpunkt i begyndelsen af halvtredserne efterfulgt af en svag stigning. Men der er med hensyn til de overtagne prioriteter ikke sket nogen ændring med hensyn til brugsstørrelserne siden undersøgelsen i 1954.

Pantebrev til sælgeren har i årene fra krigens afslutning og indtil 1954 udgjort en voksende del af købesummerne, men siden 1954 har disse private pantebreve stadig dækket 20-22 procent af købesummerne. Heller ikke med hensyn til denne finansieringsform er der sket ændringer brugsstørrelserne imellem i årene efter 1954 jfr. tabel 11. Her som ved de andre finansieringsformer viser gruppen 12 tdr. hartkorn og derover stærkt svingende tal på grund af det forholdsvis ringe antal salg.

Andet vederlag, (herunder kapitaliseret værdi af aftægtsydelse, tiendeydelse, digeafgifter o. l., mergelgæld og forpligtelser af privatretlig karakter) udgør 4-5 procent af købesummerne. Der ses ikke for gruppen »andet vederlag« at være sket ændringer brugsstørrelserne imellem i de senere år.

Tabel 11. *Købesummens berigtigelse for bebyggede landbrugsejendomme solgt i almindelig fri handel.*

Hele landet.

Beløbene angivet i procent af købesummen.

	Kontant udbetaling				Overtagne prioriteter				Pantebrev til sælgeren ¹⁾				Andet vederlag			
	Landbrugshuse		Gårde		Landbrugshuse		Gårde		Landbrugshuse		Gårde		Landbrugshuse		Gårde	
	-1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 tdr. hrtk.	1-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	-1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 tdr. hrtk.	1-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	-1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 tdr. hrtk.	1-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	-1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 tdr. hrtk.	1-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.
	pct.															
1937	21,5	26,8	27,1	27,1	64,5	57,0	55,1	57,6	14,0	16,2	17,8	15,3				
1938	23,7	27,5	27,0	24,0	61,1	55,8	55,7	59,0	15,2	16,7	17,3	17,0				
1939	25,4	28,6	28,0	25,3	59,2	54,3	55,7	62,1	15,4	17,1	16,3	12,6				
1940	30,5	32,7	32,2	33,8	58,5	53,9	53,8	58,1	11,0	13,4	14,0	8,1				
1941	37,7	40,0	40,6	35,9	52,7	48,5	46,4	48,6	7,5	9,7	11,1	13,7	2,1	1,8	1,9	1,8
1942	42,9	44,7	44,6	49,3	48,2	45,0	42,5	42,8	7,0	8,2	10,2	5,9	1,9	2,1	2,7	2,0
1943	46,3	47,3	45,9	44,1	43,6	41,1	40,4	40,6	8,1	9,0	11,1	11,6	2,0	2,6	2,6	3,7
1944	51,8	52,5	51,2	48,3	40,1	37,4	36,4	39,6	6,4	7,7	9,5	10,3	1,7	2,4	2,9	1,8
1945	56,1	55,7	52,5	50,5	36,3	34,4	33,9	39,6	6,0	7,9	10,4	9,4	1,6	2,0	3,2	0,5
1946	54,6	53,8	51,3	42,6	37,1	36,1	36,4	47,1	6,3	7,6	9,7	6,2	2,0	2,5	2,6	4,1
1947	54,2	53,7	49,4	40,1	36,4	35,7	37,1	42,6	6,2	7,4	9,8	8,6	3,2	3,2	3,7	8,7
1948	56,0	55,0	51,1	39,8	35,1	34,9	36,1	46,4	6,2	6,7	9,1	10,2	2,7	3,4	3,7	3,6
1949	50,1	48,4	46,2	40,8	35,7	35,8	36,4	44,3	10,4	11,8	12,8	14,2	3,8	4,0	4,6	0,7
1950	50,8	50,8	48,8	39,7	33,9	33,6	34,4	38,8	12,0	11,8	12,9	19,9	3,3	3,8	3,9	1,6
1951	47,1	46,6	45,0	45,6	35,7	33,8	32,9	33,5	14,0	15,2	16,7	18,5	3,2	4,4	5,4	2,4
1952	44,6	44,9	43,0	51,4	34,0	32,6	31,6	30,6	16,9	17,7	20,2	17,9	4,5	4,8	5,2	0,1
1953	45,7	45,7	42,8	41,5	30,9	31,3	31,9	29,3	18,7	18,2	20,3	18,8	4,7	4,8	5,0	10,4
1954	43,8	44,0	42,2	42,2	30,7	32,3	31,3	32,8	20,7	18,9	21,5	21,4	4,8	4,8	5,0	3,6
1955	40,5	40,4	38,0	34,7	32,4	33,5	34,1	35,5	21,6	21,1	22,5	26,6	5,5	5,0	5,4	3,2
1956	44,0	41,1	39,6	38,9	30,6	32,6	32,7	31,5	21,1	21,7	22,9	20,3	4,3	4,6	4,8	9,3
1957	44,0	41,3	40,3	40,6	31,1	33,4	32,7	26,6	20,4	21,3	22,4	32,3	4,5	4,0	4,6	0,5
1958	41,4	41,3	39,9	41,2	33,5	34,5	33,8	35,9	21,6	20,0	21,7	18,7	3,5	4,2	4,6	4,2
1959	43,9	40,9	41,0	44,3	32,6	34,4	32,8	31,3	20,8	20,4	21,0	20,8	2,7	4,3	5,2	3,6

1) For årene 1937-40 inkluderer tallene »Andet vederlag«.

Tabel 12. *Købesummens berigtigelse for bebyggede landbrugsejendomme solgt i almindelig fri handel 1959 fordelt efter ejendommenes samlede grundværdi.*

Øerne, Jylland og Hele landet.

		Antal salg	Kontant udbetaling	Overtagne prioriteter i alt	Pantebrev til sælgeren	Andet vederlag	Samlet købesum
				pct.			
<i>Øerne:</i>							
Indtil 2.000 kr.		.12	42,0	41,6	16,0	0,4	100,0
2.000- 3.000	-	.66	39,0	38,4	19,0	3,6	100,0
3.000- 5.000	-	.255	39,3	36,2	19,7	4,8	100,0
5.000- 10.000	-	.658	38,2	36,9	18,7	6,2	100,0
10.000- 20.000	-	.705	38,4	36,5	18,4	6,7	100,0
20.000- 40.000	-	.415	41,0	31,5	21,8	5,7	100,0
40.000- 60.000	-	.177	40,0	31,7	20,9	7,4	100,0
60.000-100.000	-	.130	37,1	30,4	26,2	6,3	100,0
100.000 kr. og derover		.32	44,1	32,2	21,1	2,6	100,0
	I alt ..	2.450	39,6	33,3	21,1	6,0	100,0
<i>Jylland:</i>							
Indtil 2.000 kr.		.81	43,6	38,3	13,4	4,7	100,0
2.000- 3.000	-	.158	42,9	37,6	16,9	2,6	100,0
3.000- 5.000	-	.460	43,8	35,4	16,7	4,1	100,0
5.000- 10.000	-	.1.218	43,2	34,6	19,5	2,7	100,0
10.000- 20.000	-	.1.160	43,5	32,8	20,5	3,2	100,0
20.000- 40.000	-	.540	41,1	32,3	21,9	4,7	100,0
40.000- 60.000	-	.162	43,3	33,3	19,7	3,7	100,0
60.000-100.000	-	.69	35,9	37,0	21,9	5,2	100,0
100.000 kr. og derover		.16	50,1	27,8	15,4	6,7	100,0
	I alt ..	3.864	42,6	33,4	20,2	3,8	100,0
<i>Hele landet:</i>							
Indtil 2.000 kr.		.93	43,4	38,8	13,8	4,0	100,0
2.000- 3.000	-	.224	41,7	37,9	17,5	2,9	100,0
3.000- 5.000	-	.715	42,2	35,7	17,7	4,4	100,0
5.000- 10.000	-	.1.876	41,7	35,3	19,2	3,8	100,0
10.000-20.000	-	.1.865	41,9	34,0	19,8	4,3	100,0
20.000- 40.000	-	.955	41,1	32,0	21,8	5,1	100,0
40.000- 60.000	-	.339	41,6	32,5	20,3	5,6	100,0
60.000-100.000	-	.199	36,7	32,7	24,7	5,9	100,0
100.000 kr. og derover		.48	46,1	30,7	19,2	4,0	100,0
	I alt ..	6.314	41,3	33,4	20,6	4,7	100,0

Finansieringsmåden ved ejendomskøb er nogenlunde ens på Øerne og i Jylland. I tabel 12 er vist købesummens berigtigelse på *grundværdigrupper* i 1959. Den kontante udbetaling er procentvis lidt højere i Jylland end på Øerne for så godt som alle brugsstørrelser. Overtagne prioriteter dækker en større del af købesummen på de små brug end på de større både på Øerne og i Jylland. Derimod betyder sælgerpantebreve

forholdsvis mindre for de små brug end for de større.

Familiesalgenes finansieringsform er en helt anden end for de frie salg. Den kontante udbetaling er betydeligt mindre ved familieoverdragelser end ved frie salg, og den er forholdsvis mindst for større brug. Derimod betyder i særdeleshed »andet vederlag« meget ved overdragelse til familie, jfr. herom tabel 13.

Tabel 13. *Købesummens berigtigelse for bebyggede landbrugsejendomme overdraget ved familiesalg.*

Hele landet.

Beløbene angivet i procent af købesummen.

	Kontant udbetaling				Overtagne prioriteter				Pantebrev til sælgeren ¹⁾				Andet vederlag			
	Landbrugshuse		Gårde		Landbrugshuse		Gårde		Landbrugshuse		Gårde		Landbrugshuse		Gårde	
	-1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 tdr. hrtk.	1-12 tdr. hrtk.	12 tdr. o. dero.	-1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 tdr. hrtk.	1-12 tdr. hrtk.	12 tdr. o. dero.	-1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 tdr. hrtk.	1-12 tdr. hrtk.	12 tdr. o. dero.	-1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 tdr. hrtk.	1-12 tdr. hrtk.	12 tdr. o. dero.
	pct.															
1937	13,1	11,7	12,5	9,6	55,0	55,3	51,1	63,8	31,9	33,0	36,4	26,6				
1938	14,6	13,4	12,9	4,2	57,9	53,2	54,7	71,5	27,5	33,4	32,4	24,3				
1939	13,5	14,7	12,9	6,6	59,0	53,7	54,4	34,0	27,5	31,6	32,7	59,4				
1940	13,6	13,5	12,2	8,6	56,9	51,6	52,0	61,8	29,5	34,9	35,8	29,6				
1941	15,0	15,2	14,3	5,2	56,5	51,5	50,1	68,1	12,4	16,4	17,6	15,0	16,1	16,9	18,0	11,7
1942	20,6	17,8	15,8	8,0	51,9	48,7	49,3	61,6	14,6	16,8	16,1	8,8	12,9	16,7	18,8	21,6
1943	21,9	18,7	17,6	9,6	46,6	46,0	44,4	59,6	14,2	15,8	16,9	4,7	17,3	19,5	21,1	26,1
1944	24,2	20,8	18,3	5,3	43,8	42,8	44,2	67,3	14,5	17,5	17,5	3,8	17,5	18,9	20,0	23,6
1945	29,4	25,1	22,2	4,1	40,0	39,0	38,9	56,3	16,9	16,9	18,6	10,4	13,7	19,0	20,3	29,2
1946	29,0	27,8	21,0	11,6	40,3	39,1	40,5	62,4	16,2	16,7	18,4	6,3	14,5	16,4	20,1	19,7
1947	32,1	30,7	23,7	12,8	39,9	38,4	39,2	49,8	12,2	15,6	17,9	13,8	15,8	15,3	19,2	23,6
1948	33,3	26,5	22,8	9,5	36,7	36,2	38,7	57,1	14,8	17,5	18,3	18,5	15,2	19,8	20,2	14,9
1949	24,4	25,3	27,5	12,4	37,7	37,0	38,9	53,8	17,7	19,7	19,3	5,5	20,2	18,0	14,3	28,3
1950	28,4	26,6	22,5	5,2	36,2	35,2	36,1	55,9	19,4	21,0	20,5	9,9	16,0	17,2	20,9	29,0
1951	26,8	25,3	19,5	11,2	31,9	34,2	34,0	42,9	23,3	23,0	23,6	15,8	18,0	17,5	22,9	30,1
1952	26,5	23,9	18,0	8,3	31,7	31,6	32,3	35,3	24,9	25,6	26,4	22,0	16,9	18,9	23,3	34,4
1953	27,7	24,4	19,1	9,9	28,2	29,9	31,9	29,5	26,2	25,3	24,6	23,4	17,9	20,4	24,4	37,2
1954	29,3	26,4	19,2	8,3	29,3	28,3	32,0	39,0	25,5	25,6	25,3	20,8	15,9	19,7	23,5	31,9
1955	25,6	26,1	18,0	3,8	27,8	29,2	32,6	50,2	25,9	26,6	24,2	19,0	20,7	18,1	25,2	27,0
1956	29,2	25,0	17,9	5,7	28,5	30,6	32,1	38,6	27,2	27,7	25,7	16,9	15,1	16,7	24,3	38,8
1957	24,2	23,4	17,4	9,5	30,0	29,8	32,3	40,5	31,5	25,9	25,6	18,5	14,3	20,9	24,7	31,5
1958	24,6	25,5	18,8	10,4	32,7	33,0	34,6	34,3	27,8	23,3	24,9	32,1	14,9	18,2	21,7	23,2
1959	28,3	24,3	18,8	8,5	30,6	33,8	36,1	46,0	27,7	25,9	24,5	18,3	13,4	16,0	20,6	27,2

1) For årene 1937-40 inkluderer tallene »Andet vederlag«.

PRODUKTIVITETEN I LANDBRUGET I DE FORSKELLIGE STØRRELSESGRUPPER.

	Kr. pr. ha					
	Under 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	100 ha eller derover
Gns. ejendomsstørrelse, ha	6,7	14,1	24,6	37,6	66,0	178,6
<i>Bruttoudbytte:</i>						
1959/60	3901	3292	2913	2675	2507	2179
1958/59	3698	2979	2678	2541	2280	2014
1957/58	3310	2630	2433	2235	2066	1894
1952/53-1956/57	3414	2663	2370	2188	2081	1897
1916/17-1957/58	1717	1280	1169	1077	989	939
<i>Driftsomkostninger:</i>						
1959/60:						
a. Arbejdsomkostninger						
1. Folkehold	72	264	386	443	488	503
2. Familiens arbejde	1040	531	269	158	72	10
3. Driftslederløn	272	269	268	249	212	158
b. Vareforbrug	1662	1319	1081	988	921	701
c. Vedligeholdelse og amortisation	463	454	409	381	365	346
d. Andre omkostninger (ejendomsskatter, forsikringer m. v.)	318	278	274	250	224	223
I alt ..	3827	3115	2687	2469	2282	1941
1958/59	3474	2719	2401	2294	2064	1844
1957/58	3201	2450	2210	2019	1870	1717
1952/53-1956/57	3179	2403	2114	1938	1828	1647
1916/17-1957/58	1553	1105	995	912	834	788
<i>Nettoudbytte af gældfri ejendom:</i>						
1959/60	74	177	226	206	225	238
1958/59	224	260	277	247	216	170
1957/58	109	180	223	216	196	177
1952/53-1956/57	235	260	256	250	253	250
1916/17-1957/58	164	175	174	165	155	151
<i>Familiens indtægt af den gældfri ejendom:</i>						
(Nettoudbytte + arbejdsvederlag + driftslederlønnen til brugeren og andre ulønnede familiedlemmer).						
1959/60	1386	976	757	610	495	356
1958/59	1501	999	780	637	473	284
1957/58	1360	881	711	584	436	288
1952/53-1956/57	1416	906	693	573	467	338
1916/17-1957/58	748	461	372	314	258	199

	Under 10 ha	10–20 ha	20–30 ha	30–50 ha	50–100 ha	100 ha eller derover
<i>Familiens opnåede arbejdsfortjeneste:</i>						
(Indtægten af den gældfri ejendom ÷ det beregnede rentekrav af investeret kapital).						
1959/60	1005	685	487	360	271	145
1958/59	1137	723	524	401	261	84
1957/58	1011	618	468	360	234	97
1952/53–1956/57	1107	676	482	378	291	171
1916/17–1957/58	534	300	223	176	133	82
<i>Forrentningsprocent af investeret kapital:</i>						
1959/60	1,0	3,0	4,2	4,1	5,0	5,7
1958/59	3,1	4,7	5,4	5,2	5,1	4,3
1957/58	1,6	3,4	4,6	4,8	4,9	4,6
1952/53–1956/57	3,8	5,7	6,1	6,4	7,2	7,5
1916/17–1957/58	3,8	5,4	5,8	6,0	6,2	6,5
<i>Forrentningsprocent beregnet på grundlag af handelsværdien:</i>						
1959/60	0,7	1,9	2,6	2,6	3,2	3,7
1958/59	2,1	3,0	3,3	3,2	3,2	2,7
1957/58	1,1	2,2	2,9	3,1	3,1	3,0
1952/53–1956/57	2,4	3,6	3,8	4,0	4,6	5,0
1916/17–1957/58	2,9	4,1	4,4	4,5	4,7	4,9
<i>Forrentningsprocent beregnet på grundlag af bogført værdi:</i>						
1959/60	0,9	2,6	3,5	3,4	4,2	4,8
1958/59	2,7	3,9	4,3	4,1	4,1	3,5
1957/58	1,5	3,1	3,9	4,1	4,2	3,9
1952/53–1956/57	4,5	6,2	6,4	6,7	7,5	7,7
1916/17–1957/58	4,6	6,2	6,4	6,5	6,7	6,6

Oversigten er udarbejdet på grundlag af talmateriale fra de af Det landøkonomiske Driftsbureau foretagne undersøgelser over landbrugets driftsforhold.

PRODUKTIVITETEN I DET MINDRE LANDBRUG.

Kr. pr. ha

	Øerne og Østjylland					Midt-, Nord- og Vestjylland			
	Under 5 ha	5,0-7,4 ha	7,5-9,9 ha	10-14,9 ha	15-19,9 ha	5-7,4 ha	7,5-9,9 ha	10-14,9 ha	15-19,9 ha
<i>Bruttoudbytte:</i>									
1959/60	5.036	4.168	3.690	3.510	3.289	3.752	3.530	3.112	2.974
1958/59	4.583	3.967	3.657	—	—	3.321	3.223	—	—
1957/58	4.155	3.628	3.009	3.013	2.775	3.041	2.955	2.384	2.242
1952/53-1956/57	4.492	3.630	3.069	3.011	2.827	3.090	2.865	2.336	2.313
1943/44-1957/58	3.451	2.830	2.434	2.380	2.235	2.413	2.160	1.796	1.776
<i>Driftsomkostninger:</i>									
1959/60:									
a) arbejdsomkostninger									
1) folkehold	107	53	92	262	371	67	73	143	292
2) familiens arbejde .	1.553	1.163	869	561	405	1.064	869	638	415
3) driftslederløn	318	319	304	319	323	207	213	189	224
b) vareforbrug	2.182	1.753	1.503	1.412	1.173	1.684	1.550	1.332	1.241
c) vedligeholdelse og amortisation									
	529	503	471	502	461	436	393	406	386
d) andre omkostninger (Ejendomsskatter, forsikringer m. v.) ..									
	413	360	321	315	327	268	263	215	219
I alt:									
1959/60	5.102	4.151	3.560	3.371	3.060	3.726	3.361	2.923	2.777
1958/59	4.055	3.490	2.879	2.812	2.575	2.975	2.861	2.220	2.079
1957/58	4.561	3.752	3.409	—	—	3.116	2.947	—	—
1952/53-1956/57	4.243	3.378	2.813	2.724	2.531	2.934	2.630	2.103	2.105
1943/44-1957/58	3.245	2.612	2.190	2.119	1.944	2.268	1.979	1.599	1.574
<i>Nettoudbytte af gældfri ejendom:</i>									
1959/60	÷66	17	130	139	229	26	169	189	197
1958/59	22	215	248	—	—	205	276	—	—
1957/58	100	138	130	201	200	66	94	164	163
1952/53-1956/57	249	252	256	287	296	156	235	233	208
1943/44-1957/58	206	218	244	261	291	145	181	197	202
<i>Familiens indtægt af den gældfri ejendom:</i>									
(Nettoudbytte + arbejds- vederlag + driftslederløn til brugeren og andre uløn- nede familiemedlemmer)									
1959/60	7.816	9.288	11.182	12.689	16.763	8.214	10.759	12.199	14.268
1958/59	8.050	10.187	12.153	—	—	8.817	11.109	—	—
1957/58	7.377	9.643	10.585	12.928	15.187	7.966	9.276	10.760	12.728
1952/53-1956/57	7.435	9.541	10.694	13.248	15.815	8.114	9.633	10.915	12.613
1943/44-1957/58	5.939	7.792	8.981	10.773	13.207	6.574	7.741	8.879	10.599

	Øerne og Østjylland					Midt-, Nord- og Vestjylland			
	Under 5 ha	5,0-7,4 ha	7,5-9,9 ha	10-14,9 ha	15-19,9 ha	5-7,4 ha	7,5-9,9 ha	10-14,9 ha	15-19,9 ha

Familiens opnåede arbejdsfortjeneste:

(Indtægten af den gældfri ejendom ÷ det beregnede rentekrav af investeret kapital)

1959/60	5.568	6.550	7.986	8.551	11.157	5.896	7.844	9.191	10.148
1958/59	6.088	7.700	9.092	—	—	6.811	8.596	—	—
1957/58	5.568	7.238	7.739	9.088	9.992	6.021	6.870	8.090	9.094
1952/53-1956/57	5.861	7.518	8.236	10.051	11.245	6.374	7.554	8.585	9.373
1943/44-1957/58	4.570	6.030	6.827	7.940	9.329	5.066	5.957	6.853	7.843

Forrentningsprocent af investeret kapital:

1959/60	÷0,7	0,2	1,8	2,1	3,5	0,4	2,7	3,8	4,0
1958/59	0,2	2,7	3,5	—	—	3,1	4,7	—	—
1957/58	1,1	1,8	2,0	3,2	3,4	1,1	1,7	3,7	3,8
1952/53-1956/57	3,1	3,8	4,4	5,4	5,7	2,8	4,9	6,1	5,4
1943/44-1957/58	3,0	3,7	4,8	5,5	6,6	3,0	4,4	5,9	6,2

Oversigten er udarbejdet på grundlag af talmateriale fra de af Det landøkonomiske Driftsbureau foretagne undersøgelser over landbrugets driftsforhold.

PRODUKTIVITET OG INDTÆGT I DE FORSKELLIGE. BEDRIFTSSTØRRELSER.

K. Skovgaard.

Med henblik på Landbokkommissionens forhandlinger har man ved Afdelingen for Landbrugsøkonomi ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole på grundlag af Det landøkonomiske Driftsbureauets regnskabsstatistik udført en del beregninger til belysning af produktiviteten, produktivitetsudviklingen og indtægterne i de seks størrelsesgrupper af landbrug, i hvilke bureauets regnskabsmateriale er inddelt. Et sammendrag af disse beregninger omfattende en oversigt og bilag fremsendes hermed til Kommissionen.

Som grundlag for produktivitetsberegningen er benyttet de af driftsbureauet for størrelsesgrupperne beregnede tal for bruttoudbytte, nettoproduktionsværdi og samfundsmæssigt udbytte samt forbruget af arbejdsdage og arbejdsomkostninger alt pr. hektar.

Bruttoudbyttet er værdien af den samlede produktion i bedrifterne. *Nettoproduktionsværdien* er bruttoudbyttet minus værdien af indkøbte fodermidler, kunstgødning og udsæd, og den svarer tilnærmelsesvis til bruttoværditilvæksten i produktionen. *Det samfundsmæssige udbytte* er bruttoudbyttet minus indkøbte råstoffer og materialer, vedligeholdelsesudgifter, afskrivninger samt forskellige udgifter, og det er således nettoværditilvæksten eller det beløb, der frembringes i produktionen til 1) vederlag for arbejdsindsatsen, hvad enten den er ydet af familien eller af aflønnede medhjælpere, 2) forrentning af landbrugskapitalen og 3) betaling af ejendomsskatter. Forbruget af arbejdsdage pr. ha beregnes hvert år af bureauet for de forskellige størrelsesgrupper på en sådan måde, at den forskel, der fin-

des i arbejdskraftens kvalitet imellem de forskellige brugsstørrelser, delvis udlignes.

Arealproduktiviteten.

Ved arealproduktiviteten forstås her nettoproduktionsværdi og samfundsmæssigt udbytte pr. ha, og i det øverste afsnit i tabel 1 (tabellerne er opført i bilaget) er disse to størrelser beregnet i løbende kroner pr. ha i gennemsnit for de to femårsperioder 1934/35-38/39 og 1954/55-58/59. Tallene viser den kendte sag, at pr. ha er bruttoudbytte, nettoproduktionsværdi og samfundsmæssigt udbytte stigende med aftagende brugsstørrelse, men som det ses af hosstående oversigt, er nettoproduktionsværdien i løbende kroner steget noget mindre fra før krigen til sidst i halvtredserne i de små brug og de små gårde end i bønderbrugene og i de større gårde. For det samfundsmæssige udbytte har udviklingen været den samme, men det er dog ikke steget så meget som nettoproduktionsværdien, fordi omkostninger til vedligeholdelse, afskrivning m. v. er steget forholdsvis mere end udgifterne til råstofindkøb.

Det er endvidere i tabel 1 vist, hvor stor en andel nettoproduktionsværdien udgør af bruttoudbyttet, og det ses, at denne andel er stigende med stigende brugsstørrelse, men dog således, at den er af samme størrelse i brugene fra 20-100 ha.

I nederste afsnit af tabel 1 er anført forholdstal for stigningen i arealproduktiviteten fra perioden før krigertil til femåret sidst i halvtredserne. Beregningen af disse forholdstal (se bilag side 1) er gennemført

Nettoproduktionsværdi i løbende kroner pr. ha.

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
1934/35-38/39	556	440	394	365	339	327	411
1954/55-58/59	2094	1772	1680	1558	1448	1378	1685
<i>do. forholdstal</i>							
1934/35-38/39 = 100	377	403	426	427	427	421	410

Samfundsmæssigt udbytte i løbende kroner pr. ha.

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
1934/35-38/39	425	337	305	282	259	247	315
1954/55-58/59	1518	1259	1201	1115	1025	960	1203
<i>do. forholdstal</i>							
1934/35-38/39 = 100	357	374	394	395	396	389	382

Nettoproduktionsværdien i pct. af bruttoudbyttet.

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
1934/35-38/39	64	68	70	71	72	74	69
1954/55-58/59	62	66	69	69	69	72	67

Forholdstal for stigningen i arealproduktivitet fra 1934/35-38/39 til 1954/55-58/59.

1934/35-38/39 = 100

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
Nettoproduktionsværdi	142	147	151	149	145	130	146
Samfundsmæssigt udbytte	136	136	138	135	131	111	134

ved en omregning af bruttoudbyttet og omkostningerne for femåret 1954/55-58/59 i samme priser, som var gældende i gennemsnit for femåret 1934/35-38/39, hvorefter de omregnede tal er beregnet i procent af de tilsvarende tal for førkrigsperioden; forholdstallene er med andre ord et tilnærmet udtryk for de forandringer, der har fundet sted i produktionens størrelse eller mængde i den anførte periode.

Det fremgår af hosstående oversigt, at stigningen i arealproduktiviteten er nogenlunde lige stor i de forskellige brugsstørrelser undtagen for de store gårde, hvor den er noget mindre. Den mindre stigning i samfundsmæssigt udbytte end i nettoproduktionsværdi skyldes den stærke mekanisering, der har fundet sted i efterkrigstiden, og som har medført forøgede omkostninger til vedligeholdelse og afskrivning beregnet i førkrigstidens priser.

Ved en sammenligning af de anførte opstillinger ser man, at mens nettoproduktionsværdien og det samfundsmæssige udbytte beregnet i løbende kroner steg mere fra første til anden periode i bønderbrugene og i de større brug end i de mindre brug, forholder det sig omvendt med produktivitetstigningen, som er noget lavere for de store brug end for de andre brugsstørrelser og med tendens til tilbagegang i brugsstørrelserne fra 20-30 ha og opefter. Denne forskydning i den relative stigning skyldes, at salg af planteprodukter udgør en stigende andel af bruttoudbyttet, med stigende brugsstørrelse, at denne forskel har været større i sidste end i første periode, og at priserne på planteprodukter er steget mere fra første til anden periode end priserne på husdyrprodukter, men desuden er stigningen i det samfundsmæssige udbytte

beregnet i faste priser påvirket af mekaniseringsgraden, som er stigende med stigende brugsstørrelser.

Arbejdsproduktiviteten.

Ved arbejdsproduktiviteten forstås her bruttoudbytte, nettoproduktionsværdi og samfundsmæssigt udbytte beregnet pr. arbejdsdag i de forskellige brugsstørrelser. Ved beregningen er benyttet samme materiale som foran samt de i Driftsbureauets beretninger anførte tal for forbruget af arbejdsdage pr. hektar. De samlede resultater af beregningerne findes opført i tabel 2, og nettoproduktionsværdien og det samfundsmæssige udbytte i løbende kroner pr. arbejdsdag er for de to femårsperioder anført i hosstående to opstillinger.

Nettoproduktionsværdi i løbende kr. pr. arbejdsdag.

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
1934/35-38/39	8,90	10,70	11,40	11,80	12,00	11,90	10,60
1954/55-58/59	43,90	54,50	60,00	60,10	61,40	60,20	54,90
<i>do. forholdstal</i>							
1934/35-38/39 = 100	493	509	526	509	512	506	518

Samfundsmæssigt udbytte i løbende kroner pr. arbejdsdag.

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
1934/35-38/39	6,70	8,20	8,80	9,10	9,20	9,00	8,20
1954/55-58/59	31,80	38,70	42,90	43,10	43,40	41,90	39,20
<i>do. forholdstal</i>							
1934/35-38/39 = 100	475	472	488	474	472	466	478

Det fremgår af disse opstillinger for det første, at arbejdsproduktiviteten i hver af de to perioder er praktisk taget ens i alle brugsstørrelser over 20 hektar, men noget lavere i de mindre brug og for det andet, at udviklingen fra før krigen til sidst i halvtredserne ikke har medført nogen forskydning i arbejdsproduktiviteten imellem brugsstørrelser-

ne; mønstret er stort set ens for de anførte to femårsperioder. Dette belyses meget godt af stigningen i såvel nettoproduktionsværdi som samfundsmæssigt udbytte fra perioden før krigen til femåret sidst i halvtredserne, som er af omtrent samme størrelse i alle seks størrelsesgrupper. Den større stigning i nettoproduktionsværdien end i det samfundsmæssige

udbytte skyldes også her virkningerne af de med mekaniseringen forbundne omkostninger.

I det nederste afsnit af tabel 2 er anført forholdstal for stigningen i arbejdsproduktivitet fra før krigen til sidst i halvtredserne. Disse forholdstal, der er beregnet på samme måde som forholdstallene for stigningen i arealproduktivitet, er her udtryk for, hvor meget produktionens størrelse pr. arbejdsdag

har forandret sig i perioden. I hosstående oversigt er anført forholdstallene for nettoproduktionsværdi og samfundsmæssigt udbytte pr. arbejdsdag i 1954/55-58/59 med 1934/35-38/39 = 100 og med nettoproduktionsværdi og samfundsmæssigt udbytte beregnet i samme priser i de to perioder. Det viser sig, at arbejdsproduktiviteten beregnet på denne måde er steget relativt mest i de mindre brug, og at stigningen aftager ret regelmæssigt med stigende bedriftsstørrelse.

Forholdstal for arbejdsproduktiviteten i 1954/55-58/59.

1934/35-38/39 = 100

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
Nettoproduktionsværdi	188	186	187	179	173	157	182
Samfundsmæssigt udbytte	179	172	170	163	156	133	168

Forbruget af arbejdsdage pr. hektar i de forskellige brugsstørrelser fremkommer ved en beregning, og det kan derfor være hensigtsmæssigt at belyse arbejdsproduktiviteten ved i stedet for de beregnede arbejdsdage at bruge arbejdsomkostningerne i kroner som et mål for den forbrugte arbejdskraft. Det må dog bemærkes, at familiens arbejdsvederlag i alle brugsstørrelser i betydelig grad er skønsmæssigt ansat og dernæst, at arbejdsomkostningerne både omfatter vederlag for manuelt arbejde og en beregnet driftslederløn. Det er imidlertid et spørgsmål, om denne driftslederløn bør medtages ved en beregning af den i bedrifterne indsatte arbejdskraft, og derfor har man i de beregninger, der i det følgende gøres rede for, anvendt både de egentlige arbejdsomkostninger og arbejdsomkostninger i alt, altså også omfattende driftslederlønnen, som mål for arbejdsindsatsen.

I tabel 3 er anført resultaterne af beregningerne af bruttoudbytte, nettoproduk-

tionsværdi og samfundsmæssigt udbytte pr. 100 kr. egentlige arbejdsomkostninger, og i den følgende oversigt er anført gennemsnittene af nettoproduktionsværdien for 100 kr. egentlige arbejdsomkostninger for de forskellige brugsstørrelser for de to femårsperioder 1934/35-38/39 og 1954/55-58/59, i begge tilfælde i løbende kroner. Der er praktisk taget en fuldstændig overensstemmelse imellem de to talserier, hvilket skyldes den relativt stærke stigning i arbejdsomkostningerne fra før krigen til sidst i halvtredserne, og at alle brugsstørrelser har kunnet forøge nettoproduktionsværdien pr. 100 kr. arbejdsvederlag forholdsvis lige meget. Det samfundsmæssige udbytte i løbende kroner pr. 100 kr. egentlige arbejdsomkostninger var, som det fremgår af oversigten, noget lavere i alle brugsstørrelser i femårsperioden sidst i halvtredserne end før krigen, hvilket skyldes mekaniseringsomkostningerne samt relativt stærkt forøgede omkostninger til afskrivning og vedligeholdelse.

Nettoproduktionsværdi løbende kroner pr. 100 kr. egentlige arbejdsomkostninger.

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
1934/35-38/39	191	233	246	253	261	255	232
1954/55-58/59	188	234	257	258	263	258	236

Samfundsmæssigt udbytte i løbende kroner pr. 100 kr. egentlige arbejdsomkostninger.

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
1934/35-38/39	146	178	191	196	199	193	178
1954/55-58/59	137	166	184	185	186	179	168

Resultaterne af de sidst omtalte beregninger svarer ret nøje til de resultater, der fremkom, når arbejdsproduktiviteten beregnes pr. arbejdsdag. Såvel nettoproduktionsværdi som samfundsmæssigt udbytte i løbende kroner pr. 100 kr. egentlige arbejdsomkostninger var i femårsperioden sidst i halvtredserne ligesom i perioden før krigen lavest i de små brug og i de mindre bønderbrug, men af omtrentlig samme stør-

relse i brugsstørrelserne over 20 hektar.

I nederste afsnit i tabel 3 er stigningen i arbejdsproduktivitet fra før krigen til sidst i halvtredserne anskueliggjort ved forholdstal, når arbejdsenheden er 100 kr. egentlige arbejdsomkostninger og beregningerne i øvrigt er gennemført ved anvendelse af samme priser for de to perioder og med perioden 1934/35-38/39 = 100.

Forholdstal for arbejdsproduktiviteten i 1954/55-58/59.

$$1934/35-38/39 = 100$$

Arbejdsenhed 100 kr. egentlige arbejdsomkostninger.

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
Nettoproduktionsværdi	182	176	184	187	189	181	184
Samfundsmæssigt udbytte	174	163	166	169	170	154	169

I dette tilfælde er arbejdsomkostningerne i femårsperioden sidst i halvtredserne omregnet efter de før krigen beregnede omkostninger pr. arbejdsdag, en omregning der er gennemført ved benyttelsen af den af Driftsbureauet for hvert år og for hver brugsstørrelse beregnede løn pr. mandsarbejdsdag. Der er på dette grundlag beregnet et lønindeks for hver brugsstørrelse (se bilag 1), og da dette er stigende med sti-

gende brugsstørrelse, er også reduktionen af arbejdsmængden udtrykt ved 100 kr. arbejds løn stigende med stigende brugsstørrelse. Virkningen heraf fremgår af ovenstående oversigt, der viser, at arbejdsproduktiviteten udtrykt ved nettoproduktionsværdien beregnet pr. 100 kr. reduceret arbejds løn er steget nogenlunde lige meget i alle brugsstørrelser fra førkrigsperioden til sidst i halvtredserne, medens stigningen var

aftagende med stigende brugsstørrelse, når arbejdsproduktiviteten beregnedes pr. arbejdsdag. Det er ikke muligt at afgøre, hvilket af disse to resultater, der er nærmest det rigtige.

I tabel 4 er anført resultaterne af tilsvarende beregninger, når arbejdsomkostningerne også omfatter driftslederlønnen. Da driftslederlønnen udgør en med stigende brugsstørrelse aftagende procentdel af arbejdsomkostningerne, får både nettoproduktionsværdien og samfundsmæssigt udbytte i løbende kroner pr. 100 kr. af de totale arbejdsomkostninger for begge de to femårsperioder en stigende tendens med stigende brugsstørrelse. Derimod er forholdet mellem stigningerne i arbejdsproduktivitet i de forskellige brugsstørrelser fra førkrigsperioden til sidst i halvtredserne omtrent det samme, når arbejdsenheden er 100 kr. egentlige arbejdsomkostninger eller 100 kr. arbejdsomkostninger med driftslederlønnen medregnet.

Konklusionen af de gennemførte beregninger er ganske kortfattet udtrykt den, at der ikke på de tyve år fra sidst i trediverne til sidst i halvtredserne har fundet væsentlige forskydninger sted i produktiviteten i de forskellige brugsstørrelser. Beregnet i løbende kroner pr. arbejdsdag eller pr. 100 kr.

egentlige arbejdsomkostninger var nettoproduktionsværdien og det samfundsmæssige udbyttes indbyrdes størrelsesforhold i de forskellige brugsstørrelser nogenlunde det samme i femårsperioden sidst i halvtredserne som før krigen, begge udtryk var mindst i de små brug, stigende til brugene på 20-30 hektar og nogenlunde af samme størrelse i de fire største størrelsesgrupper. Den relative stigning i arbejdsproduktiviteten må skønnes at have været i hvert fald lige så stor i de mindre som i de større brugsstørrelser.

Indtægten i de forskellige brugsstørrelser.

Under nutidens sociale og økonomiske vilkår må man ved bedømmelsen af bedriftsstørrelsen i højere grad end tidligere tage de indtægter, der kan opnås i de forskellige bedriftsstørrelser i betragtning og med hensyntagen til de indtægter, der kan opnås ved arbejde i andre erhverv. Til belysning af indtægtsforholdene i de forskellige bedriftsstørrelser er der i tabel 5 givet en oversigt over familiens arbejdsfortjeneste, renter på egenkapitalen og indtægten af ejendommen alt beregnet pr. ejendom for hvert af de syv år fra 1952/53 til 1958/59.

Indtægterne af ejendommen i gennemsnit for årene 1952/53—58/59 i kr.

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha
Familiens arbejdsfortjeneste	7.293	9.785	12.188	14.571	18.359	27.440
Renter af egenkapital	1.192	1.829	2.976	4.083	5.242	16.590
Indtægt af ejendommen	8.485	11.614	15.164	18.654	23.601	44.030

Indtægtsudviklingen i løbet af de syv år fremgår af talopstillingerne i tabel 5. Der har været en tendens til tilbagegang i familiens arbejdsfortjeneste i løbet af de syv år, men den var betydelig stærkere i de større end i de mindre brugsstørrelser. Da renten på egenkapitalen imidlertid har været stigende i den syvårige periode, bliver

slutresultatet, at indtægten af ejendommen har været omtrent uændret i de mindre og middelstore brug i hele perioden, men med en tendens til tilbagegang i de større og navnlig i de store brug.

Der er i regnskaberne afholdt omkostninger til vedligeholdelse og i form af afskrivninger til fornyelse af det bestående produk-

tionsapparat, og indtægten af ejendommen er derefter det beløb, der er til rådighed til dækning af brugerfamiliernes leveomkostninger, betaling af personlige skatter og forsikringer samt til opsparing til de for produktionsapparatets udvikling nødvendige nyinvesteringer. I betragtning af de betydelige udgifter, som mekaniseringen medfører i alle bedriftsstørrelser, er det åbenbart, at der levnes en meget snæver og nogen margin til afholdelse af sådanne udgifter i de mindre bedriftsstørrelser, hvis ikke det skal ske på alt for stor bekostning af levestandarder i brugene.

Det skal i denne sammenhæng bemærkes, at der i gennemsnit inden for alle brugsstørrelser vil fremkomme nogen indtægt foruden indtægten fra ejendommen, og at disse biindtægter spiller en forholdsvis betydelig større rolle for de små brug end for de andre brugsstørrelser. Hvor store disse andre indtægter er, har man ingen oplysninger om i den foreliggende regnskabsstatistik undtagen i de af husmandsforeningerne offentliggjorte regnskaber, og i betragtning af spørgsmålets betydning ville det være ønskeligt at indhente nærmere oplysning om biindtægternes størrelse og oprindelse i det mindre landbrug.

Arbejdsindtægten i landbruget.

I betragtning af den reduktion af landbrugsarbejdsstyrke der fortsat finder sted, har det betydning med henblik på en sammenligning med arbejdsindtægten i andre erhverv at danne sig et skøn over den i de enkelte brugsstørrelser opnåede samlede arbejdsindtægt og de i brugene beskæftigede antal personer. Som et udtryk for arbejdsindtægten pr. ejendom er i det følgende anvendt summen af familiens arbejdsfortjeneste og udgifterne til folkehold, idet det ved beregning af familiens arbejdsfortjeneste forudsættes, at produktionen foruden at aflønne arbejdskraften må kunne betale en

rente på kapitalen. I driftsbureauets beregninger er renten beregnet til 5 pct. på den investerede kapital, og da denne for femåret 1954/55-58/59 var ca. 60 pct. af handelsværdien, vil det sige, at handelsværdien er forrentet med 3 pct.; det skal tilføjes, at den i de regnskabsførende brug faktisk opnåede forrentning af handelsværdien i det anførte femår var 2,8 pct. Der findes ingen direkte opgørelse over den i de regnskabsførende landbrug beskæftigede arbejdskraft og dens sammensætning, og der er derfor foretaget en beregning af antal helårsarbejdere pr. brug i de forskellige brugsstørrelser. Ved denne beregning er benyttet de i Driftsbureauets beretninger anførte priser pr. mandsarbejdsdag i de respektive brugsstørrelser samt de egentlige arbejdsomkostninger pr. brug, idet der er gået ud fra et arbejdsår på 290 arbejdsdage. Det skal bemærkes, at de på denne måde beregnede antal helårsarbejdere pr. brug er af forskellig effektivitet i de forskellige brugsstørrelser, da arbejdskraften i de mindre og middelstore brug foruden af brugerne overvejende består af medhjælpende hustruer samt helt unge eller yngre medhjælpere, hvilket giver sig udtryk i den lavere pris pr. mandsarbejdsdag, der er beregnet i de mindre og middelstore brug end i de større og store brug.

I tabel 6 er anført arbejdsindtægten pr. brug for hvert af årene 1954/55-58/59 og et gennemsnit for femårsperioden. Dette gennemsnit er anført i følgende oversigt, der sammen med tallene for de enkelte år i tabel 6 efterlader det indtryk, at der under de for femåret gældende indtægtsforhold i landbruget ikke var muligheder for lønforhøjelser undtagen på bekostning enten af den allerede noget reducerede familiearbejdsfortjeneste eller ved yderligere reduktion af arbejdsstyrken, og som erfaringen har vist, har man overvejende valgt den sidste fremgangsmåde, selv om familiens arbejdsfortjeneste også er gået noget ned og især på de større og store gårde.

Arbejdsindtægt, kr. pr. ejendom i gennemsnit for årene 1954/55-58/59.

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha
Folkehold	873	4.620	10.331	17.973	33.924	108.925
Familiens arbejdsfortjeneste	7.179	9.591	12.014	14.021	16.880	23.425
Arbejdsindtægt i alt	8.052	14.211	22.345	31.994	50.804	132.350
Antal helårsarbejdere pr. brug	1,2	1,8	2,5	3,3	4,9	11,3
Pris pr. mandsarbejdsdag 1958/59	22,61	22,44	22,67	24,86	27,04	33,44

I Landbokommissionens forhandlinger er det nogle gange blevet omtalt, at man i Sverige er begyndt at diskutere to-familiebruget i stedet for familiebruget. Disse overvejelser kom oprindeligt frem under forhandlingerne i den svenske landbokommission af 1942 dog uden at føre til forslag om konkrete foranstaltninger. På grund af de stærke forandringer i arbejdskraftens struktur er der også i andre lande opstået en interesse for to-familiebruget, i Tyskland i særdeleshed med henblik på at sikre generationsskiftet i landbruget. Efter forskellige foreliggende beregninger er man nået til det resultat, at alt efter intensitetsmulighederne vil mindstestørrelsen for to-familiebruget variere fra 8 til 15 ha, der skulle kunne give en samlet arbejdsindtægt på 9600 D.M. altså 4800 D.M. pr. familie.

Disse forslag er i høj grad inspireret af forholdene i de nordlige og midtvestlige stater i USA, hvor to-familiebruget er tradi-

tionelt anvendt i det lidt større familiebrug, dels i form af delforpagtningsystemet dels i den såkaldte fader-søn-ordning.

To-familiebruget har meget der taler for sig dels af arbejdsorganisatoriske grunde dels med henblik på generationsskiftet, men på den anden side vil der være forskellige vanskeligheder forbundet med ordningen både af psykologisk og økonomisk karakter. Under alle omstændigheder må to-familiebruget være af en under danske forhold ret betydelig størrelse. Det vil således af ovenstående oversigt fremgå, at med den arbejdsindtægt, der var pr. brug sidst i halvtredserne, måtte et to-familiebrug være på mindst 20-30 ha for at hver familie skulle kunne opnå samme arbejdsindtægt som en arbejderfamilie, og efter de forhøjelser i arbejds lønnen, der har fundet sted de senere år, må to-familiebruget blive af størrelsesordenen 30-50 ha.

VEDRØRENDE BEREGNINGEN AF PRODUKTIVITETSTALLENE.

Tabel 1. Arealproduktivitet.

Tallene for bruttoudbytte, indkøb af foder, kunstgødning, udsæd og nettoproduktion er simpelt gennemsnit af tallene for de enkelte år i de betragtede femårsperioder. Det bemærkes, at bruttoudbytte, nettoproduktion og samfundsmæssigt udbytte overalt er *excl. bruttoudbytte fra andre kilder*. Gennemsnit for alle brug for perioden 1934/35-38/39 er sammenvejet af tallene for de enkelte brugsstørrelser efter samme metode, som Driftsbureauet har anvendt siden 1941/42, hvilket vil sige, at de enkelte brugsstørrelser er tillagt vægtene: under 10 ha 16, 10-20 ha 21, 20-30 ha 20, 30-50 ha 23, 50-100 12, og over 100 ha 8. Gennemsnitsstørrelsen er ligeledes beregnet som simpelt gennemsnit for femårsperioderne.

Deflateringen er foretaget på følgende måde:

Bruttoudbyttet fra husdyrhold er deflat. med prisindeks for husdyrprodukter.

Bruttoudbyttet fra planteavl er deflat. med prisindeks for planteprodukter.

Fodermidler og udsæd er deflat. med prisindeks for korn og foderstoffer.

Kunstgødning er deflat. med prisindeks for kunstgødning.

Bygninger og grundforbedringer er deflat. med prisindeks for bygningsomkostn.

Inventar og heste er deflat. med prisindeks for inventaromkostn.

Andre omkostninger excl. elektricitet er deflat. med Detailpristallet.

Omkostninger til elektricitet er ikke deflateret, da der ifl. elektricitetsstatistikken ikke har været nogen prisstigning på elektricitet.

De anførte prisindeks er Det landøkonomiske Driftsbureau's indeksserier med prisbasis i perioden 1909/10-13/14 og vægtfordeling efter den ydre omsætning i Bureauets regnskaber for året 1934/35 (jfr. 25 Aars Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold 1918-43, 1943 s. 39) for så vidt angår årene til og med 1954/55, mens vægtfordelingen for de senere år er baseret på den ydre omsætning i Bureauets regnskaber i årene 1950/51-1954/55 (jvf. Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold XXXX, Regnskabsresultater fra danske landbrug i året 1955/56, 1. del, s. 15). For så vidt angår Det statistiske Departements detailpristal er basisåret 1914. Se i øvrigt tabellen over de anvendte indekstal. De ovennævnte femårs gennemsnit er deflateret med femårs gennemsnit af de respektive indekstal.

Tabel 2. Arbejdsproduktivitet.

Tallene i denne tabel fremkommer af tallene i tabel 1, idet ha-tallene er divideret med respektive femårs gennemsnit af antal arbejdsdage pr. ha i de enkelte størrelsesgrupper.

Tabel 3 og 4. Bruttoudbytte, nettoproduktion og samfundsmæssigt udbytte pr. 100 kr. arbejdsomkostninger.

Tallene i disse tabeller fremkommer ved, at bruttoudbytte, nettoproduktion og samfundsmæssigt udbytte er divideret med arbejdsomkostninger ialt og med arbejdsomkostninger uden driftslederløn. Arbejdsomkostningerne er deflateret med et beregnet

indeks for pris i kr. pr. mandsarbejdsdag. Dette indeks er lavet på den måde, at der ved hjælp af Driftsbureauets opgivne pris i kroner pr. mandsarbejdsdag er dannet et forholdstal for hver enkelt brugsstørrelse for perioden 1954/55-58/59, når 1934/35-38/39 er lig 100. Der er altså *ikke anvendt samme indeks i alle brugsstørrelser*. Driftslederlønnen er ikke deflateret, men der er i perioden 1954/55-58/59 anvendt samme driftslederløn som i perioden 1934/35-38/39.

Tabel 5.

Renter af egenkapital er beregnet som det beregnede rentekrav af investeret kapital minus faktisk betalte renter. Indtægten af ejendommen er da familiens arbejdsfortjeneste plus renter af egenkapital.

Tabel 6. Arbejdsindtægten i landbruget.

Arbejdsindtægten i landbruget er beregnet som omkostninger til folkehold plus familiens arbejdsfortjeneste.

Anvendte indeks ved beregning af produktiviteten.

1909/10-13/14 = 100

	1934/35	35/36	36/37	37/38	38/39	Gens.
Husdyrprodukter	108	117	118	129	129	120
Planteprodukter	114	101	127	121	107	114
Kunstgødning	90	92	93	97	97	94
Korn og foderstoffer	104	104	131	131	116	117
Bygninger	172	176	185	200	205	188
Inventar	164	168	176	184	188	176
	1954/55	55/56	56/57	57/58	58/59	Gens.
Husdyrprodukter	345	365	355	311	338	343
Planteprodukter	437	424	415	372	437	417
Kunstgødning	209	215	223	222	220	218
Korn og foderstoffer	458	444	417	357	408	417
Bygninger	683	708	738	750	747	725
Inventar	501	520	543	561	567	538

Når perioden 1934/35-38/39 = 100 var indekstallene for 1954/55-58/59:

For husdyrprodukter	286
- planteprodukter	366
- kunstgødning	232
- korn og foderstoffer	356
- bygninger	386
- inventar	306
- andre omkostninger (detailpriser)	239

Når perioden 1934/35-38/39 = 100 var indekstallene for arbejdsløn for 1954/55-58/59 i størrelsesgrupper:

Under 10 ha	490
10- 20	481
20- 30	495
30-50	525
50-100	549
over 100	581
alle brug	512

Tabel 1. *A realproduktivitet i de forskellige brugsstørrelser.*

Bruttoudbytte, nettoproduktion og samfundsmæssigt udbytte.
Kr. pr. ha, løbende priser.

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
<i>1934/35-38/39</i>							
Gens. ejendomsstørr., ha	6,6	15,2	24,9	38,3	64,4	190,3	37,4
Bruttoudbytte							
fra planteavl	43	51	62	67	99	158	70
- husdyrhold	824	595	499	448	372	286	527
i alt	867	646	561	515	471	444	597
÷ indkøb af foder, kunstgødning og udsæd	311	206	167	150	132	117	186
<i>Nettoproduktion</i>	556	440	394	365	339	327	411
do. i procent af bruttoudbytte	64	68	70	71	72	74	69
<i>Samfundsmæssigt udbytte</i>	425	337	305	282	259	247	315
<i>1954/55-58/59</i>							
Gens. ejendomsstørr., ha	6,9	14,6	24,5	37,9	65,9	183,5	32,5
Bruttoudbytte							
fra planteavl	170	228	305	399	498	880	358
- husdyrhold	3193	2464	2133	1852	1607	1021	2155
i alt	3363	2692	2438	2251	2105	1901	2513
÷ indkøb af foder, kunstgødning og udsæd	1269	920	758	693	657	523	828
<i>Nettoproduktion</i>	2094	1772	1680	1558	1448	1378	1685
do. i procent af bruttoudbytte	62	66	69	69	69	72	67
<i>Samfundsmæssigt udbytte</i>	1518	1259	1201	1115	1025	960	1203

Forholdstal for produktivitetsstigningen.

Bruttoudbytte og omkostninger i 1954/55-58/59 omregnet i 1934/35-38/39 priser.
1934/35-38/39 = 100.

<i>1954/55-58/59</i>							
Bruttoudbytte							
fra planteavl	107	122	134	163	137	152	140
- husdyrhold	135	145	149	145	151	125	143
i alt	134	143	148	147	148	134	143
<i>Nettoproduktion</i>	142	147	151	149	145	130	146
<i>Samfundsmæssigt udbytte</i>	136	136	138	135	131	111	134

Tabel 2. Arbejdsproduktiviteten i de forskellige brugsstørrelser.

Bruttoudbytte, nettoproduktion og samfundsmæssigt udbytte.
Kr. pr. arbejdsdag, løbende priser.

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
<i>1934/35-38/39</i>							
Bruttoudbytte							
fra planteavl	0,70	1,20	1,80	2,20	3,50	5,70	1,80
- husdyrhold	13,10	14,50	14,40	14,40	13,20	10,40	13,70
i alt	13,80	15,70	16,20	16,60	16,70	16,10	15,50
÷ indkøb af foder, kunstgødning og udsæd	4,90	5,00	4,80	4,80	4,70	4,20	4,90
<i>Nettoproduktion</i>	8,90	10,70	11,40	11,80	12,00	11,90	10,60
<i>Samfundsmæssigt udbytte</i>	6,70	8,20	8,80	9,10	9,20	9,00	8,20
<i>1954/55-58/59</i>							
Bruttoudbytte							
fra planteavl	3,60	7,00	10,90	15,40	21,10	38,40	11,70
- husdyrhold	66,90	75,80	76,20	71,50	68,10	44,60	70,20
i alt	70,50	82,80	87,10	86,90	89,20	83,00	81,90
÷ indkøb af foder, kunstgødning og udsæd	26,60	28,30	27,10	26,80	27,80	22,80	27,00
<i>Nettoproduktion</i>	43,90	54,50	60,00	60,10	61,40	60,20	54,90
<i>Samfundsmæssigt udbytte</i>	31,80	38,70	42,90	43,10	43,40	41,90	39,20

Forholdstal for produktivitetsstigningen.

Bruttoudbytte og omkostninger i 1954/55-58/59 omregnet i 1934/35-38/39 priser.
1934/35-38/39 = 100

<i>1954/55-58/59</i>							
Bruttoudbytte							
fra planteavl	141	154	165	196	164	183	175
- husdyrhold	179	183	185	174	180	150	179
i alt	177	181	183	177	176	162	178
<i>Nettoproduktion</i>	188	186	187	179	173	157	182
<i>Samfundsmæssigt udbytte</i>	179	172	170	163	156	133	168

Tabel 3. *Bruttoudbytte, nettoproduktion og samfundsmæssigt udbytte pr. 100 kr. egentlige arbejdsomkostninger**).

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
<i>1934/35-38/39, løbende kroner.</i>							
Bruttoudbytte	298	342	351	358	362	347	337
Nettoproduktion	191	233	246	253	261	255	232
Samfundsmæssigt udbytte	146	178	191	196	199	193	178
<i>1954/55-58/59, løbende kroner.</i>							
Bruttoudbytte	302	355	373	373	383	355	351
Nettoproduktion	188	234	257	259	263	258	236
Samfundsmæssigt udbytte	137	166	184	185	187	179	168
<i>Forholdstal for produktivitetsstigningen 1954/55-58/59 i 1934/35-38/39-priser, når 1934/35-38/39 = 100.</i>							
Bruttoudbytte	172	171	179	184	193	187	180
Nettoproduktion	182	176	184	187	189	181	184
Samfundsmæssigt udbytte	174	163	166	169	170	154	169

*) Egentlige arbejdsomkostninger er alle arbejdsomkostninger ÷ driftslederløn.

Tabel 4. *Bruttoudbytte, nettoproduktion og samfundsmæssigt udbytte pr. 100 kr. arbejdsomkostninger i alt.*

	u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
<i>1934/35-38/39, løbende kroner.</i>							
Bruttoudbytte	244	255	255	258	263	269	254
Nettoproduktion	157	174	179	183	189	198	175
Samfundsmæssigt udbytte	120	133	139	141	145	150	134
<i>1954/55-58/59, løbende kroner.</i>							
Bruttoudbytte	247	267	269	270	280	278	265
Nettoproduktion	154	176	186	187	192	202	178
Samfundsmæssigt udbytte	112	125	133	134	136	140	127
<i>Forholdstal for produktivitetsstigningen 1954/55-58/59 i 1934/35-38/39-priser, når 1934/35-38/39 = 100.</i>							
Bruttoudbytte	164	163	169	172	178	172	169
Nettoproduktion	173	167	173	174	175	166	173
Samfundsmæssigt udbytte	165	156	158	158	157	141	159

Tabel 5. *Familiens arbejdsfortjeneste. Kr. pr. ejendom.*

	under 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	over 100 ha
Ejendomsstørrelse i gns., ha	6,9	14,5	24,5	37,9	65,6	185,6
1952/53	7.670	10.281	13.067	16.487	24.129	46.115
1953/54	7.484	10.257	12.176	15.409	19.983	28.840
1954/55	6.815	8.979	10.356	12.211	14.006	19.634
1955/56	7.047	9.942	12.583	14.857	19.043	34.988
1956/57	7.175	9.219	12.006	13.373	17.673	32.231
1957/58	6.902	9.099	11.773	14.372	15.121	16.870
1958/59	7.958	10.718	13.353	15.290	18.555	13.403
Gennemsnit 1952/53-58/59 . .	7.293	9.785	12.188	14.571	18.359	27.440
<i>Renter af egenkapital.</i>						
1952/53	916	1.643	2.740	3.822	5.008	15.191
1953/54	990	1.714	2.870	4.095	5.298	16.452
1954/55	1.094	1.714	2.860	4.172	5.421	15.769
1955/56	1.259	1.868	2.925	3.966	4.926	17.709
1956/57	1.333	2.041	3.013	4.095	5.441	17.242
1957/58	1.350	2.112	3.191	4.209	5.987	16.184
1958/59	1.401	1.713	3.235	4.224	4.616	17.581
Gennemsnit 1952/53-58/59 . .	1.192	1.829	2.976	4.083	5.242	16.590
<i>Indtægt af ejendommen*).</i>						
1952/53	8.586	11.924	15.807	20.309	29.137	61.306
1953/54	8.474	11.971	15.046	19.504	25.281	45.292
1954/55	7.909	10.693	13.216	16.383	19.427	35.403
1955/56	8.306	11.810	15.508	18.823	23.969	52.697
1956/57	8.508	11.260	15.019	17.468	23.114	49.473
1957/58	8.252	11.211	14.964	18.581	21.108	33.054
1958/59	9.359	12.431	16.588	19.514	23.171	30.984
Gennemsnit 1952/53-58/59 . .	8.485	11.614	15.164	18.654	23.601	44.030

*) Familiens arbejdsfortjeneste plus renter af egenkapital.

Tabel 6. Arbejdsindtægten i landbruget. Kr. pr. ejendom.

	under 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	over 100 ha
<i>1954/55</i>						
Folkehold	911	4.766	10.286	18.064	32.723	110.655
Familiens arbejdsfortjeneste	6.815	8.979	10.356	12.211	14.006	19.634
I alt ..	7.726	13.745	20.642	30.275	46.729	130.289
<i>1955/56</i>						
Folkehold	982	4.862	11.015	18.442	34.689	108.528
Familiens arbejdsfortjeneste	7.047	9.942	12.583	14.857	19.043	34.988
I alt ..	8.029	14.804	23.598	33.299	53.732	143.516
<i>1956/57</i>						
Folkehold	906	4.888	10.481	18.131	34.849	113.924
Familiens arbejdsfortjeneste	7.175	9.219	12.006	13.373	17.673	32.231
I alt ..	8.081	14.107	22.487	31.504	52.522	146.155
<i>1957/58</i>						
Folkehold	833	4.344	10.194	17.442	34.193	104.973
Familiens arbejdsfortjeneste	6.902	9.099	11.773	14.372	15.121	16.870
I alt ..	7.735	13.443	21.967	31.814	49.314	121.843
<i>1958/59</i>						
Folkehold	732	4.242	9.679	17.787	33.167	106.547
Familiens arbejdsfortjeneste	7.958	10.718	13.353	15.290	18.555	13.403
I alt ..	8.690	14.960	23.032	33.077	51.722	119.950
<i>Gnstl. 1954/55-58/59</i>						
Folkehold	873	4.620	10.331	17.973	33.924	108.925
Familiens arbejdsfortjeneste	7.179	9.591	12.014	14.021	16.880	23.425
I alt ..	8.052	14.211	22.345	31.994	50.804	132.350

TILFØJELSE OM BEREGNINGEN AF PRODUKTIVITETSSTIGNINGEN I DE FORSKELLIGE BEDRIFTSSTØRRELSER.

K. Skovgaard.

I de gennemførte beregninger af stigningen i produktivitet i de forskellige bedrifts størrelser fra 1934/35-38/39 til 1954/55-58/59 er til omregning af bruttoudbytte og omkostninger fra den sidste periode til den første periodes prisniveau benyttet de af Det landøkonomiske Driftsbureau udarbejdede prisindeks og omkostningsindeks. Foruden Driftsbureauets prisindeks for landbrugsprodukter foreligger der imidlertid også et prisindeks beregnet af Det statistiske Departement, og da disse to prisindeks afviger noget fra hinanden, er det fundet rimeligt at supplere den ved anvendelse af Driftsbureauets prisindeks foretagne beregning af produktivitetsstigningen i de forskellige bedrifts størrelser med en tilsvarende beregning, i hvilken Det statistiske Departements prisindeks er anvendt. Det er kun omregningen af bruttoudbyttet, der påvirker resultaterne af denne anden beregning, da alle andre beregninger er ens i de to tilfælde.

Med 1934/35-38/39 = 100 bliver indekstallene for priser på planteprodukter og husdyrprodukter i 1954/55-58/59 som følger efter de to angivne kilder:

	I Det land- økonomiske Driftsbureau	II Det statistiske Departement
Planteprodukter	366	335
Husdyrprodukter	286	296

Da Det statistiske Departements prisindeks for planteprodukter er en del lavere og for husdyrprodukter lidt højere end de tilsvarende indeks efter Driftsbureauets beregninger, vil anvendelsen af Departemen-

tets indeks ved omregningen af bruttoudbyttet fra perioden i halvtredserne til det for førkrigsperioden gældende prisniveau få den virkning, at bruttoudbyttet og dermed nettoproduktionsværdi og samfundsmæssigt udbytte bliver mindre i de mindre brug, men større i de større brug, end når Driftsbureauets indeks benyttes. Dette er en følge af, at planteprodukter bidrager med en med stigende brugsstørrelse stigende andel af bruttoudbyttet, og at husdyrprodukter omvendt bidrager med en stigende andel af bruttoudbyttet ved aftagende brugsstørrelse.

Hvor stor virkningen af denne ændrede beregning er, fremgår af den vedføjede oversigt. I denne er resultaterne af den tidligere i teksten omtalte beregning, der er udført ved anvendelse af Driftsbureauets prisindeks, betegnet med I, medens den tilsvarende beregning udført ved anvendelse af Departementets prisindeks er betegnet II.

For at lette sammenligningen af resultaterne fra de to beregningsmåder er indekstallene for henholdsvis stigningen i nettoproduktionsværdi og samfundsmæssigt udbytte i de forskellige brugsstørrelser fra første til anden periode anført hver for sig. Det ses af tallene, at den beregnede stigning af både arealproduktivitet og arbejdsproduktivitet er blevet nogle points mindre efter beregning II end efter beregning I i alle brugsstørrelser undtagen de store gårde, for hvilke stigningen er nogle points højere, men forandringen er ikke af en størrelsesorden, der giver anledning til særlige kommentarer.

*Forholdstal for stigningen i arealproduktiviteten fra 1934/35-38/39 til
1954/55-58/59.*

1934/35-38/39 = 100

		u. 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	o. 100 ha	Alle brug
Nettoproduktionsværdi	I	142	147	151	149	145	130	146
-	II	136	142	147	145	144	133	142
Samfundsmæssigt udbytte	I	136	136	138	135	131	111	134
-	II	128	129	132	131	129	115	129

Forholdstal for arbejdsproduktiviteten i 1954/55-58/59.

1934/35-38/39 = 100

Arbejdsenhed 1 arbejdsdag.

Nettoproduktionsværdi	I	188	186	187	179	173	157	182
-	II	180	179	182	175	171	161	177
Samfundsmæssigt udbytte	I	179	172	170	163	156	133	168
-	II	169	163	163	158	153	139	161

Forholdstal for arbejdsproduktiviteten i 1954/55-58/59.

1934/35-38/39 = 100

Arbejdsenhed 100 kr. egentlige arbejdsomkostninger.

Nettoproduktionsværdi	I	182	176	184	187	189	181	184
-	II	174	169	178	183	187	186	179
Samfundsmæssigt udbytte	I	174	163	166	169	170	154	169
-	II	164	154	160	164	167	160	163

Forholdstal for arbejdsproduktiviteten i 1954/55-58/59.

1934/35-38/39 = 100

Arbejdsenhed 100 kr. arbejdsomkostninger i alt.

Forholdstal 1954/55-58/59 i 1934/35-38/39 priser når 1934/35-38/39 = 100

Nettoproduktionsværdi	I	173	167	173	174	175	166	173
-	II	166	161	169	170	173	171	168
Samfundsmæssigt udbytte	I	165	156	158	158	157	141	159
-	II	156	147	151	153	154	147	153

Efter Landbrugsministeriets anmodning har Det statistiske Departement udarbejdet en redegørelse vedrørende ikke-landmænds er-

hvervelse af landbrugsejendomme. Resultatet meddeles nedenstående.

SALG AF LANDBRUGSEJENDOMME TIL IKKE-LANDMÆND.

I 1959 solgtes der 1352 landbrugsejendomme til personer, der i den officielle salgsstatistik er betegnet som ikke-landmænd. Siden 1941, altså i 19 år, har man i ejendoms-salgsstatistikken skelnet mellem salg til landmænd og til ikke-landmænd. Der er i denne periode gennemsnitlig pr. år solgt 1170 landbrugsejendomme til ikke-landmænd. Nærværende redegørelse tilsigter at belyse omfang og vilkår for denne omsætning. Redegørelsen vedrører kun bebyggede landbrugsejendomme. Kun salgene i almindelig fri handel er fordelt på landmænd og på ikke-landmænd.

Antal salg i alt.

Salgene i fri handel omfatter 62 procent af samtlige salg, jfr. følgende oversigt.

Tabel 1. Gennemsnitlig antal salg pr. år af bebyggede landbrugsejendomme. 1941-1959.

	Gennemsnitlig antal salg pr. år	Procent
Salg i alm. fri handel	6.832	61,9
Salg af statshusmandsbrug	601	5,4
Familiesalg	2.364	21,4
Tvangssalg	41	0,4
Magelæg og andre salg	1.197	10,9
I alt	11.035	100,0

Af det samlede antal salg af landbrugsejendomme, der i den betragtede periode har udgjort gennemsnitlig 11.035 pr. år vedrører nærværende redegørelse kun de 6832

ejendomme, der gennemsnitlig årlig er solgt i fri handel, jfr. i øvrigt bilag A 1.

Tabel 2. Antal salg til ikke-landmænd i årlig gennemsnit 1941-1959.

(Bebyggede landbrugsejendomme solgt i alm. fri handel).

	Antal salg til ikke-landmænd	Antal salg i alt	Salg til ikke-landmænd i pct. af i alt
<i>Øerne:</i>			
Under $\frac{1}{4}$ td. hrtk.	59	149	40
$\frac{1}{4}$ - 1 - -	329	1127	29
1- 2 - -	81	497	16
2- 4 - -	44	329	13
4- 8 - -	30	211	14
8-12 - -	8	32	25
12 tdr. og dero.	5	15	33
I alt	556	2360	24
<i>Jylland:</i>			
Under $\frac{1}{4}$ td. hrtk.	244	1284	19
$\frac{1}{4}$ - 1 - -	264	1956	13
1- 2 - -	57	686	8
2- 4 - -	29	378	8
4- 8 - -	14	139	10
8-12 - -	3	17	18
12 tdr. og dero.	3	12	25
I alt	614	4472	14
<i>Hele landet:</i>			
Under $\frac{1}{4}$ td. hrtk.	303	1433	21
$\frac{1}{4}$ - 1 - -	593	3083	19
1- 2 - -	138	1183	12
2- 4 - -	73	707	10
4- 8 - -	44	350	13
8-12 - -	11	49	22
12 tdr. og dero.	8	27	30
I alt	1170	6832	17

For den sidste halve snes år har den årlige omsætning af landbrugsejendomme gennemsnitlig ligget på ca. 5 procent af det samlede antal landbrugsejendomme.

Antal salg til ikke-landmænd.

Af de nævnte 6832 ejendomme, der i gennemsnit pr. år solgtes i fri handel i den betragtede periode, afhændedes 1170, eller 17 procent, til ikke-landmænd. De 17 procent er gennemsnittet for alle brugsstørrelser. For gårde 2-4 tdr. hartkorn var det kun 10 procent af ejendommene solgt i fri handel, der afhændedes til ikke-landmænd. For landbrugshuse under 1/4 tdr. hartkorn var procenten for salg til ikke-landmænd for hele landet 21. For gårde med 12 tdr. hartkorn og derover var procenten 30.

Salgene af landbrugsejendomme til ikke-landmænd er mere almindeligt på Øerne end i Jylland, idet 24 procent af salgene i fri handel på Øerne var til ikke-landmænd mod kun 14 procent i Jylland.

I tabel 3 er vist, at salg af landbrugsejendomme til ikke-landmænd ikke er nogen ny foreteelse. I årene efter krigens afslutning lå både til landmænd og til ikke-landmænd tallene særlig højt. Således erhvervedes i 1947 2115 landbrug af folk betegnet som ikke-landmænd, medens der 10 år senere, altså i 1957, kun solgtes 815 landbrugsejendomme til ikke-landmænd. Forholdet mellem Øerne og Jylland med hensyn til salg til ikke-landmænd ligger meget støt. I årene 1952-1958 solgtes i hver af disse hovedlandsdele omkring 450 landbrug årligt til ikke-landmænd. Men i procent af samtlige salg i fri handel er dette omtrent dobbelt så meget på Øerne som i Jylland.

Året 1959 viste en betydelig stigning i ikke-landmænds erhvervelse af landejendomme. På Øerne solgtes således 713 landbrugsejendomme til ikke-landmænd. Dette var 28 procent af samtlige afhændelser i fri handel af landbrugsejendomme på Øerne, hvilket er den højeste procent siden krigens

Tabel 3. *Antal salg til ikke-landmænd.*

(Bebyggede landbrugsejendomme solgt i fri handel).

	Antal salg			I procent af samtlige salg i fri handel		
	Øerne	Jylland	Hele landet	Øerne	Jylland	Hele landet
				pct.		
1941	573	770	1343	25	18	21
1942	690	917	1607	29	20	23
1943	598	714	1312	26	17	20
1944	309	446	755	15	10	11
1945	311	400	711	16	9	11
1946	554	679	1233	17	10	12
1947	991	1124	2115	27	15	19
1948	824	998	1822	26	16	19
1949	681	606	1287	26	15	19
1950	694	694	1388	24	13	17
1951	561	522	1083	23	13	17
1952	462	455	917	22	13	16
1953	413	449	862	23	13	16
1954	440	497	937	22	13	16
1955	442	431	873	24	13	17
1956	439	443	882	21	12	15
1957	415	400	815	25	13	18
1958	457	485	942	25	14	18
1959	713	639	1352	28	16	20
1941-59						
gnstl. ...	556	614	1170	24	14	17

afslutning. (Ser man ikke blot på frie salg, men på samtlige afhændelser af bebyggede landejendomme på Øerne, så udgør de 713 brug, som solgtes i fri handel til ikke-landmænd, kun ca. 17 procent, og af samtlige bestående landbrug på Øerne var det kun 1 procent, men det må erindres, at også en del af familiesalgene m. v. kan være til ikke-landmænd).

I *Jylland* solgtes i 1959 i fri handel 639 landbrugsejendomme til ikke-landmænd eller 16 procent af samtlige salg i fri handel (svarende til knap 10 procent af samtlige afhændelser af landbrugsejendomme og til ca. en halv procent af bestanden af landejendomme i Jylland).

Den *amtsvise* fordeling af salgene til landmænd og til ikke-landmænd er vist i tabel 4. Af de 713 ejendomme, der i 1959 solgtes på Øerne til ikke-landmænd, var knap 500

Tabel 4. *Amtsvis fordeling af antal salg til landmænd og til ikke-landmænd.*

(Bebyggede landbrugsejendomme solgt i alm. fri handel).

Amtsråds-kreds	1958			1959		
	Antal salg i alt	Heraf til ikke-landmænd		Antal salg i alt	Heraf til ikke-landmænd	
		Antal	pct.		Antal	pct.
København	15	9	60	28	19	68
Roskilde	101	29	29	129	38	29
Frederiksborg	163	81	50	282	130	46
Holbæk	306	78	25	430	122	28
Sorø	243	52	21	324	84	26
Præstø	254	54	21	350	105	30
Bornholm	73	16	22	94	17	18
Maribo	211	46	22	290	49	17
Svendborg	232	45	19	328	56	17
Odense	133	28	21	210	59	28
Assens	80	19	24	125	34	27
Øerne	1811	457	25	2590	713	28
Vejle	306	45	15	367	76	21
Skanderborg	264	47	18	307	51	17
Århus	136	31	23	155	31	20
Randers	375	63	17	433	82	19
Ålborg	369	52	14	518	83	16
Hjørring	408	52	13	465	86	18
Thisted	265	49	18	327	52	16
Viborg	407	49	12	495	58	12
Ringkøbing	410	51	12	457	51	11
Ribe	276	21	8	369	41	11
Haderslev	68	5	7	90	12	13
Åbenrå	50	11	22	42	9	21
Sønderborg	19	4	21	21	4	19
Tønder	41	5	12	59	3	5
Jylland	3394	485	14	4105	639	16
Hele landet	5205	942	18	6695	1352	20

beliggende på Sjælland og knap 150 på Fyn. I Frederiksborg amt erhvervedes både i 1958 og 1959 henved halvdelen af de landbrugsejendomme, der omsattes i fri handel, af ikke-landmænd. I Københavns amtsrådskreds var procenten af ejendomme, der gik til ikke-landmænd, 60-70, men det drejer sig om et forholdsvis lille antal. I Holbæk, Sorø og Præstø amter solgtes i 1959 26-30 procent af landbrugsejendomme, solgt i fri handel, til ikke-landmænd. Lige så højt lå tallene i Odense og Assens amtsrådskredse. I Jylland erhvervedes 10-20 procent af de omsatte landbrugsejendom-

me af ikke-landmænd. I den sydvestlige del af landet, Ringkøbing, Ribe og Tønder amter, er salgene til ikke-landmænd mindst hyppige. En amtsvis fordeling på brugsstørrelser er vist i bilaget i tabel A 9.

Med hensyn til *brugsstørrelser* gælder, at de ovenfor for Øerne og Jylland nævnte procenter er gennemsnit. Som vist foran i tabel 2 er der en stærk spredning på ejendomsstørrelser. Stigningen i antal salg til ikke-landmænd i 1959 i forhold til de foregående år falder på alle betydende brugsstørrelser, som det er vist i bilaget i tabellerne A 4 til A 7.

Begrebet »ikke-landmænd«.

Grundlaget for fordelingen af køberne på landmænd og på ikke-landmænd er de på salgsindberetningerne almindeligvis fra sagførere anførte oplysninger om såvel købers som sælgers navn, stilling og adresse. For et enkelt år, 1958, har man foretaget en yderligere opdeling af grundmaterialet for nærmere at belyse spørgsmål vedrørende købers og sælgers stilling eller erhverv.

Sælgere fordelt på landmænd og ikke-landmænd.

Landbrugsejendommene kan siges at ejes af to kategorier af personer, nemlig af landmænd og af ikke-landmænd. Begge kategorier er såvel købere som sælgere af landejendomme. Og det er snarest *nettobevægelsen* mellem disse to grupper, som er af interesse. Her har vi kun beskæftiget os med, hvor mange landejendomme, der overgår til ikke-landmænd, men ikke hvor mange der går den anden vej, altså hvor mange landbrugsejendomme, der af ikke-landmænd sælges *»tilbage«* til landmænd. I ugunstige tider for landbrugserhvervet, såvel som i ugunstige tider for de øvrige erhverv, vil et stort antal landbrugsejendomme ejet af ikke-landmænd formentlig igen blive solgt tilbage til landmænd. Man har ingen oplysninger om antallet af disse salg tilbage til landmænd.

I 1958 solgtes der 942 landbrugsejendomme til ikke-landmænd, men ved 216 af disse salg var *sælgeren selv ikke-landmand*. Det vil sige, at disse 216 ejendomme ved salget ikke gik ud af landmandseje, for dette var allerede sket og registreret i tidligere år. Det vil sige, at antallet af landbrugsejendomme, der i det undersøgte år erhvervedes af ikke-landmænd, efter denne betragtningmåde skal reduceres med omtrent en fjerdedel. (Yderligere skulle antallet af ejendomme solgt til ikke-landmænd faktisk reduceres med antallet af salg, hvor sælgerne ganske vist nu er angivet som værende landmænd, men som da de i sin tid købte ejen-

dommen var ikke-landmænd. Også disse ejendomme er jo allerede tidligere gået ud af landmandseje).

Købere, der er ikke-landmænd, fordelt efter stilling.

I 1958 solgtes 942 landejendomme til ikke-landmænd. Disse ikke-landmænds stillinger eller erhverv var følgende:

Tabel 5. *Ejendomskøb ende ikke-landmænds stilling 1958.*

	Antal købere	pct.
Gartnere m. fl.	152	16
Arbejds mænd	121	13
Håndværkere	42	4
Funktionærer	165	18
Ejendomshandlere, handelsmænd ..	84	9
Erhvervsdrivende	310	33
Fabrikanter, direktører	66	7
Institutioner	2	—
I alt ..	942	100

Gruppen *»gartnere m. fl.«* omfatter købere, der reelt må regnes at høre til landbrugets folk, såsom foruden egentlige gartnere, kontrolassistenter, inseminører, landbo- og husmandsforeninger, kvægavlforeninger, forædlingsgårde, Statens Jordlovsudvalg etc. Denne gruppe udgjorde 16 procent af de såkaldte ikke-landmænd, der købte landejendomme i 1958. De egentlige gartnere udgjorde på Øerne ca. halvdelen af denne gruppe og i Jylland ca. en trediedel.

Den næste gruppe, kaldet *arbejds mænd*, kunne for en dels vedkommende føres op i forannævnte gruppe, idet mindst halvdelen må skønnes at være landarbejdere, og en endnu større andel er utvivlsomt af landmandsoprindelse. 13 procent af salgene til ikke-landmænd er gået til denne gruppe. Det er praktisk talt kun ejendomme under 10 ha, der er solgt til denne gruppe købere, jfr. bilag tabel A 10.

Gruppen *håndværkere* er *»menige«* håndværkere, medens *»mestre«* er anbragt blandt selvstændige erhvervsdrivende.

Håndværkerne har aftaget 4 % af de små ejendomme og ingen større.

Som *funktionærer* er anbragt alle øvrige købere, der skønnes at være lønmodtagere; gruppen har købt ligeligt af alle størrelser ejendomme og aftaget i alt 18 %.

Gruppen *ejendomshandlere*, der omfatter handelsmænd og ejendomsmæglere, står som købere af 84 landejendomme, hvoraf 23 på Øerne og 61 i Jylland. De landbrug, der købes af denne gruppe ikke-landmænd, vil ofte kun midlertidigt gå ud af landmands-eje.

De selvstændigt *erhvervsdrivende* (bortset fra fabrikanter og direktører o. l.) aftog en trediedel af samtlige landejendomme solgt til ikke-landmænd. Købene fordelte sig ret ensartet på de forskellige brugsstørrelser.

Salg til *fabrikanter og direktører* udgør i alt kun 7 % af omsætningen af landejendomme til ikke-landmænd. Det drejer sig for disse mest om større brug.

Landbrugsejendomme under 10 ha.

Af de 942 landejendomme, der i 1958 solgtes til ikke-landmænd, havde 674 eller mere end to trediedele, et jordtilliggende på under 10 ha.

Tabel 6. *Antal landbrugsejendomme under 10 ha solgt til ikke-landmænd 1958.*

	Antal	pct.
Gartnere m. fl.	108	16
Arbejdsmænd	115	17
Håndværkere	41	6
Funktionærer	129	19
Erhvervsdrivende, mæglere	267	40
Fabrikanter, direktører	14	2
I alt ..	674	100

Kun to procent af disse mindre landbrug erhvervedes af fabrikanter eller direktører. En trediedel købtes af personer i grupperne gartnere m. fl. og arbejdsmænd. Af de 674 ejendomme med under 10 ha, der solgtes til

ikke-landmænd, var de 361 på Øerne og 313 i Jylland.

Købers bopæl.

I 1958 solgtes på Øerne 457 landbrugsejendomme til ikke-landmænd. 72 af køberne, d. v. s. 16 procent, havde på købstidspunktet bopæl i Hovedstaden (København, Frederiksberg og Gentofte) i henhold til oplysninger på salgssindberetningerne. 9 købere havde bopæl i Odense.

Tabel 7. *Antal landejendomme solgt på Øerne til købere med bopæl i Hovedstaden 1958.*

Antal salg af ejendomme.

Købers stilling	under 10 ha		10 ha og derover	
	I alt salg	Heraf solgt til købere med bopæl i hovedstaden	I alt salg	Heraf solgt til købere med bopæl i hovedstaden
Gartnere m. fl. ...	58	2	13	1
Arbejdsmænd ...	69	5	2	—
Håndværkere ...	26	5	—	—
Funktionærer ...	63	18	16	4
Erhvervsdrivende, mæglere	136	16	37	6
Fabrikanter, direktører	9	1	26	14
Organisationer m. v.	—	—	2	—
I alt ..	361	47	96	25

Af de 361 landbrugsejendomme under 10 ha, der solgtes på Øerne i 1958 til ikke-landmænd, købtes de 47 eller 13 procent af personer med bopæl i Hovedstaden. Af ejendomme over 10 ha købtes forholdsvis mange flere, nemlig en fjerdedel, af personer med bopæl i Hovedstaden.

Af de 485 ejendomme, der solgtes til ikke-landmænd i Jylland i 1958, købtes 9 ejendomme af personer fra hovedstaden. 18 købere opgav Århus som bopælskommune.

Karakteren af landbrugsejendomme solgt til ikke-landmænd.

Gennemgående synes jordens bonitet at være ringere på de gårde, der købes af ikke-landmænd end på gårde, der købes af landmænd, jfr. nedenstående.

Tabel 8. Jordbonitet af gårde solgt til landmænd og til ikke-landmænd.

	Antal salg		ha pr. tdr. hartkorn	
	Landmænd	Ikke-landmænd	Landmænd	Ikke-landmænd
1958 Øerne . . .	753	155	5,6	6,2
1958 Jylland . .	933	85	9,9	11,3
1959 Øerne . . .	1130	234	5,6	5,9
1959 Jylland . .	1215	115	9,9	12,6

For landbrugshuse solgt til landmænd og til ikke-landmænd kan man ikke påvise nogen forskel i jordens bonitet, jfr. bilag tabel A11.

Ved en gennemgang af landbrugstællingen i 1959 konstaterede man, at af de landbrugshuse under 10 ha, der i 1958 var solgt til egentlige ikke-landmænd (altså bortset fra gartnere m. v.), blev de to trediedele enten *dyrket normalt* eller med nedsat landbrugsareal. Ca. en trediedel af husene kunne ikke identificeres på landbrugsskemaerne.

Som en yderligere karakteristik af de landbrugsejendomme, der sælges til ikke-landmænd, har man i tabel 9 vist købesum pr. ha for *løsøre* for ejendomme solgt til landmænd og til ikke-landmænd. Oversigten viser, at værdien af besætning, inventar og avl gennemsnitlig er betydeligt mindre på de brug, der købes af ikke-landmænd, end på brugene der købes af landmænd.

I 1958 lå løsøreværdien pr. ha for ejendomme købt af ikke-landmænd i gennemsnit for hele landet og for alle brugsstørrelser 63 procent lavere end løsøreværdien for ejendomme købt af landmænd. I 1959 var den tilsvarende procent 72.

Tabel 9. Løsøreværdier på ejendomme købt af landmænd og af ikke-landmænd.

(Bebyggede landbrugsejendomme solgt i alm. fri handel).

	Antal salg		Købesum pr. ha for løsøre	
	Landmænd	Ikke-landmænd	Landmænd	Ikke-landmænd
— kr. —				
1958				
<i>Øerne:</i>				
1/4- 1 td. hrtk. . . .	548	276	1193	1056
1- 2 - - - . . .	365	90	1489	1071
2- 4 - - - . . .	216	35	1414	1097
4- 8 - - - . . .	149	19	1330	716
8-12 - - - . . .	18	6	964	1279
12 og derover	5	5	1159	1428
I alt	1301	431	1330	1069
<i>Jylland:</i>				
1/4- 1 td. hrtk. . . .	1275	223	1411	669
1- 2 - - - . . .	535	39	1524	850
2- 4 - - - . . .	298	23	1421	939
4- 8 - - - . . .	87	17	1338	717
8-12 - - - . . .	8	3	1229	1338
12 og derover	5	3	1450	665
I alt	2208	308	1431	758
Hele landet	3509	739	1403	887
1959				
<i>Øerne:</i>				
1/4- 1 td. hrtk. . . .	695	438	1358	983
1- 2 - - - . . .	517	124	1602	1118
2- 4 - - - . . .	339	49	1551	1379
4- 8 - - - . . .	229	50	1393	1368
8-12 - - - . . .	31	6	995	899
12 og derover	14	5	1171	1665
I alt	1825	672	1425	1234
<i>Jylland:</i>				
1/4- 1 td. hrtk. . . .	1474	302	1515	854
1- 2 - - - . . .	667	68	1661	856
2- 4 - - - . . .	369	31	1533	943
4- 8 - - - . . .	162	12	1374	1031
8-12 - - - . . .	9	2	992	1001
12 og derover	8	2	927	1558
I alt	2689	417	1512	941
Hele landet	4514	1089	1485	1074

Prisforhold ved salg til ikke-landmænd.

Den samlede købesum for ejendomme erhvervet af ikke-landmænd kan ikke sammenlignes med købesummen for ejendom-

me erhvervet af landmænd, fordi ejendomme, der købes af landmænd, som foran nævnt har langt højere løsoverværdier. I det følgende ser man derfor kun på prisforskelle med hensyn til jord og bygninger. Man har med opdeling på Øerne og Jylland og på brugsstørrelser undersøgt prisforskellene 1) pr. td. hartkorn, 2) pr. arealenhed og 3) forhold til ejendomsværdi.

1. Ejendomspriser pr. td. hartkorn.

I 1959 købte 229 ikke-landmænd på *Øerne* gårde til en gennemsnitspris for jord og bygninger af 42.548 kr. pr. td. hartkorn, medens 1116 landmænd købte gårde til en pris af 36.829 kr. pr. td. hartkorn. Ikke-landmænd betalte således 16 procent mere end landmændene*). Som vist i de to sidste kolonner i tabel A 12, har ikke-landmændene på *Øerne* gennem de sidste nitten år stort set betalt 10-15 procent mere pr. td. hartkorn for gårdene og godt 10 procent mere for landbrugshuse end landmændene.

For *Jyllands* vedkommende synes der ikke de sidste 3-4 år at have været nogen væsentlig prisforskel for gårdenes vedkommende, og for landbrugshusenes vedkommende har ikke-landmændene betalt mindre end landmændene i de senere år; i 1959 således 15 procent mindre, jfr. tabel A 13.

Ejendomspriserne pr. td. hartkorn er som helhed højere på dårligere jorder (lavt boniterede jorder) end på gode jorder, fordi ydeevnen er forbedret mest på de dårligere jorder. De højere priser, som ikke-landmændene betaler, kunne således eventuelt

forklares ved, at ikke-landmændene gennemsnitlig køber mere lavt boniterede jorder, end landmændene gør. Vi har således set foran, at forholdsvis mange ikke-landmænd køber i nordsjællandske amter. Men i hvert fald for de små landbrugsejendomes vedkommende på *Øerne* synes det at gælde, at den jord ikke-landmændene køber er lige så god, som den landmændene køber. Som det vil ses af de to sidste kolonner i tabel A 11 i bilaget, så gik der i 1958 på *Øerne* på landbrugshuse, der solgtes til landmænd, 8,1 ha på en td. hartkorn, medens der for landbrugshuse, der solgtes til ikke-landmænd, kun gik 7,9 ha på en td. hartkorn. Ikke-landmændene har således for husenes vedkommende på *Øerne* gennemsnitlig købt på den lidt bedre jord, hvor hartkornsprisen alt andet lige skulle være lavere, men alligevel betalte de 12 procent mere pr. td. hartkorn, end landmændene gjorde, jfr. tabel A 12 næstsidste kolonne. Også i 1959 synes jorden at have været lige så god (lige så højt boniteret) på de huse på *Øerne*, der solgtes til ikke-landmænd som på brug, der solgtes til landmænd. Alligevel betalte ikke-landmændene 13 procent mere for deres ejendomme, end landmændene gjorde.

Det synes da nærliggende at slutte, at for så vidt angår de små brug på *Øerne*, er det ikke forskelle i jordkvaliteten, der er årsag til forskelle i priser.

Med hensyn til gårde på *Øerne* synes den jord, der erhvervedes af ikke-landmænd i 1958 og 1959 som helhed at være lavere boniteret end den landmænd købte.

I Jylland var jorden på ejendomme, der i de sidste par år købtes af ikke-landmænd, som helhed lidt lavere boniteret end på ejendomme, der købtes af landmænd.

2. Priser pr. ha for jord og bygninger.

I lighed med hvad vi foran har set med hensyn til hartkornspriser på *Øerne*, så viser en opgørelse af købesummerne for jord og bygninger *pr. ha*, at ikke-landmændene betaler en højere pris end landmændene.

*) De gennemsnitlige priser, som landmænd og ikke-landmænd betaler, er varierende fra amt til amt, og de for *Øerne* under ét beregnede gennemsnitlige priser er både afhængige af priserne i de enkelte amter og af den amtsvise fordeling af landmænds og ikke-landmænds ejendomskøb.

I København, Roskilde og Frederiksborg amtsråds-kredse har ikke-landmænd i 1959 købt gårde til en gennemsnitspris for jord og bygninger på 47.116 kr. pr. td. hartkorn mod en gennemsnitspris for landmænd på 37.781 kr. pr. tønde.

I de øvrige amtsråds-kredse på *Øerne* har ikke-landmænd gennemsnitligt betalt 39.044 kr. pr. td. hartkorn mod en gennemsnitspris for landmænd på 36.646 kr. pr. hartkorn.

Selv om der ses bort fra ejendomskøbene i amtsråds-kredsene nærmest Hovedstaden, har ikke-landmænd på *Øerne* således måttet betale højere gennemsnitspriser nemlig 7 pct. mere pr. tønde hartkorn end landmændene.

Tabel 10. *Købesum pr. ha for jord og bygninger.*

(Bebyggede landbrugsejendomme solgt i alm. fri handel).

	1958		1959	
	Landmænd	Ikke-landmænd	Landmænd	Ikke-landmænd
kr.				
<i>Øerne:</i>				
1/4- 1 td. hrtk. ...	6941	7984	7814	8881
1- 2 - - ...	6234	6781	6807	7367
2- 4 - - ...	6288	6371	6874	7724
4- 8 - - ...	5522	4336	6337	6756
8-12 - - ...	5453	5003	5939	9186
12 og derover	4740	6454	6568	6971
Gnstl. ...	6046	6403	6760	7727
<i>Jylland:</i>				
1/4- 1 td. hrtk. ...	3887	3082	4146	3845
1- 2 - - ...	4043	3317	4331	3131
2- 4 - - ...	3935	3049	4284	3361
4- 8 - - ...	3688	4173	4584	3846
8-12 - - ...	4349	6252	5060	5994
12 og derover	4419	1814	4101	1852
Gnstl. ...	3928	3204	4293	3511

I 1959 betalte således ikke-landmændene på *Øerne* gennemsnitlig 7.727 kr. pr. ha mod kun 6.760 for landmændene. Ikke-landmændenes overpris faldt på alle brugsstørrelser. Også i 1958 betalte ikke-landmændene på *Øerne* gennemsnitlig mere for deres ejendomme pr. arealenhed end landmændene gjorde. En undtagelse gjaldt gårde med 4-12 td. hartkorn, der, som vi så i tabel A11, var lavt boniterede.

Men for *Jyllands* vedkommende betalte ikke-landmændene både i 1958 og 1959 gennemsnitlig betydeligt mindre pr. ha for jord og bygninger end landmændene. Dog også her viste de mere fåtallige større gårde en modsat bevægelse jfr. ovenstående tabel 10.

3. Købesum højere end ejendomsværdi.

De priser for jord og bygninger, der gennemsnitlig betales af ikke-landmændene, lig-

Tabel 11. *Kontant udbetaling i procent af samlet købesum ved salg til landmænd og til ikke landmænd.*

(Bebyggede landbrugsejendomme solgt i alm. fri handel).

	Landbrugshuse under 1 td. hartkorn		Gårde 1-12 tdr. hartkorn	
	Landmænd	Ikke-landmænd	Landmænd	Ikke-landmænd
pct.				
1952	45,7	39,6	43,5	41,6
1953	46,3	42,4	43,0	42,6
1954	44,7	40,2	42,3	40,4
1955	41,3	35,6	37,8	40,4
1956	42,4	37,5	39,4	38,6
1957	42,1	38,2	40,8	38,4
1958	41,8	38,3	39,9	40,3
1959	42,3	38,9	41,2	39,2

ger i det store og hele betydeligt højere over ejendomsværdierne end købesummer betalt af landmænd, jfr. bilag tabel A 14. En vigtig undtagelse er landbrugshuse i Jylland i de sidste 6-8 år samt gårde i Jylland de sidste 3-4 år.

Købesummens berigtigelse.

Ikke-landmændene præsterer ved køb gennemsnitlig en mindre kontant udbetaling end landmænd. Dette gælder især ved køb af mindre landejendomme, jfr. nedenstående tabel 11.

Den mindre kontante udbetaling modsvares for ikke-landmændenes vedkommende især af større overtagne prioriteter.

Sammendrag.

Salg af landbrugsejendomme til ikke-landmænd er ikke en ny foreteelse, men der har fundet en stigning sted i 1959, uden at antallet dog er kommet op i højde med tallene i efterkrigsårene.

Salg til ikke-landmænd falder på alle brugsstørrelser, men mest på de små og de

store ejendomme, sjældnere på almindelige bøndergårde.

Geografisk er salgene hyppigst på Sjælland samt Odense og Assens amtsrådskredse, men er i øvrigt fordelt over hele landet. Den procentvise andel af salgene i fri handel der sælges til ikke-landmænd er omtrent dobbelt så stor på Øerne som i Jylland.

Ved næsten en fjerdedel af salgene til ikke-landmænd, var sælgeren selv ikke-landmand. Disse ejendomme går således ikke ud af landmandseje.

Antallet af ejendomme, der »sælges tilbage« fra ikke-landmænd til landmænd, kendes ikke.

Det kan skønsmæssigt anslås, at mellem en trediedel og en fjerdedel af de ikke-landmænd, der køber landbrugsejendomme, faktisk hører til landbrugets folk, selv om de ikke er egentlige landmænd.

To trediedele af landejendommene, der i 1958 solgtes til ikke-landmænd, var på under 10 ha.

De små ejendomme sælges mindre hyppigt til købere med bopæl i Hovedstaden end de større ejendomme.

Jorden synes at være ligeså højt boniteret på de landbrugshuse, der købes af ikke-landmænd, som på dem der købes af landmænd. Dette synes ikke at gælde for gårde.

Løsøreværdierne er små på ejendomme, der erhverves af ikke-landmænd.

På Øerne synes priserne at ligge noget højere for ejendomme, der købes af ikke-landmænd, end for ejendomme, der købes af landmænd. For de senere år synes det modsatte at være tilfældet i Jylland, særlig for så vidt angår de små brug, men materialet for denne landsdel er mere uensartet. Der vides intet om tilstand af bygninger eller om særlige beliggenhedsværdier for ejendomme solgt til landmænd eller til ikke-landmænd.

Ikke-landmændene præsterer en mindre kontant udbetaling ved køb end landmænd.

Tabel A 1. *Antal salg af bebyggede landbrugsejendomme. Hele landet.*

	Antal salg						Procentfordeling					
	Salg i alminde- lig fri handel	Stats- hus- mands- brug	Fami- lie- salg	Tvangs- salg	Mage- læg og andre salg	I alt	Salg i alminde- lig fri handel	Stats- hus- mands- brug	Fami- lie- salg	Tvangs- salg	Mage- læg og andre salg	I alt
	pct.											
1941	6.514	639	2.505	72	913	10.643	61,2	6,0	23,5	0,7	8,6	100,0
1942	7.093	738	2.473	48	1.153	11.505	61,7	6,4	21,5	0,4	10,0	100,0
1943	6.522	640	2.326	20	1.190	10.698	61,0	6,0	21,7	0,2	11,1	100,0
1944	6.675	619	2.212	31	786	10.323	64,7	6,0	21,4	0,3	7,6	100,0
1945	6.484	676	2.433	30	755	10.378	62,5	6,5	23,4	0,3	7,3	100,0
1946	10.042	880	2.915	32	1.213	15.082	66,6	5,8	19,3	0,2	8,1	100,0
1947	11.340	987	3.038	42	1.640	17.047	66,5	5,8	17,8	0,3	9,6	100,0
1948	9.508	805	2.461	22	1.570	14.366	66,2	5,6	17,1	0,2	10,9	100,0
1949	6.741	589	2.277	30	1.489	11.126	60,6	5,3	20,4	0,3	13,4	100,0
1950	8.216	539	2.391	34	1.426	12.606	65,2	4,3	18,9	0,3	11,3	100,0
1951	6.374	498	2.281	28	1.291	10.472	60,9	4,7	21,8	0,3	12,3	100,0
1952	5.710	512	2.098	26	1.231	9.577	59,6	5,3	21,9	0,3	12,9	100,0
1953	5.359	530	2.184	30	1.174	9.277	57,8	5,7	23,5	0,3	12,7	100,0
1954	5.812	528	2.213	35	1.225	9.813	59,2	5,4	22,5	0,4	12,5	100,0
1955	5.142	489	2.080	62	1.142	8.915	57,7	5,5	23,3	0,7	12,8	100,0
1956	5.733	569	2.398	80	1.194	9.974	57,5	5,7	24,0	0,8	12,0	100,0
1957	4.657	410	2.241	48	920	8.276	56,3	4,9	27,1	0,6	11,1	100,0
1958	5.205	429	1.999	69	1.113	8.815	59,0	4,9	22,7	0,8	12,6	100,0
1959	6.695	345	2.381	43	1.317	10.781	62,1	3,2	22,1	0,4	12,2	100,0
1941-59 gnstl.	6.832	601	2.364	41	1.197	11.035	61,9	5,4	21,4	0,4	10,9	100,0

Tabel A2. *Antal salg i alt af landbrugshuse. Hele landet.*

	Under 1/4 td. hartkorn						1/4-1 td. hartkorn					
	Salg i almindelig fri handel	Stats-hus-mands-brug	Fami-lie-salg	Tvangs-salg	Mage-læg og andre salg	I alt under 1/4 td. hrtk.	Salg i almindelig fri handel	Stats-hus-mands-brug	Fami-lie-salg	Tvangs-salg	Mage-læg og andre salg	I alt 1/4-1 td. hrtk.
1941	1533	117	277	13	205	2145	2892	401	804	33	376	4506
1942	1688	131	280	12	280	2391	3171	467	821	23	527	5009
1943	1475	106	287	5	242	2115	3012	383	747	10	515	4667
1944	1539	101	288	4	189	2121	2966	356	744	20	354	4440
1945	1511	118	306	9	152	2096	2868	380	802	14	326	4390
1946	2112	126	322	11	256	2827	4486	445	962	10	523	6426
1947	2336	135	314	11	347	3143	5075	486	977	18	703	7259
1948	1969	92	270	5	308	2644	4270	410	753	10	676	6119
1949	1372	77	227	6	298	1980	3044	260	733	11	637	4685
1950	1830	54	274	7	302	2467	3642	248	762	16	614	5282
1951	1302	66	241	7	246	1862	3028	234	707	15	609	4593
1952	1208	53	220	4	231	1716	2637	234	646	13	556	4086
1953	1160	55	253	3	218	1689	2439	241	639	16	531	3866
1954	1186	52	246	7	235	1726	2700	214	657	14	524	4109
1955	947	42	226	18	202	1435	2403	204	624	27	481	3739
1956	1115	54	228	14	227	1638	2521	237	634	41	458	3891
1957	904	41	225	11	157	1338	2189	186	669	24	409	3477
1958	957	35	181	11	194	1378	2322	173	519	31	465	3510
1959	1092	6	182	13	229	1522	2909	131	621	17	521	4199
1941-59 gnstl.	1433	77	255	9	238	2012	3083	299	728	19	516	4645

Tabel A 3. *Antal salg i alt af gårde. Hele landet.*

	1-12 tdr. hartkorn						12 tdr. hartkorn og derover				
	Salg i almindelig fri handel	Stats-hus-mands-brug	Fami-lie-salg	Tvangs-salg	Mage-læg og andre salg	I alt 1-12 tdr. hrtk.	Salg i almindelig fri handel	Fami-lie-salg	Tvangs-salg	Mage-læg og andre salg	I alt 12 tdr. hrtk. og derover
1941	2055	121	1386	26	317	3905	34	38	—	15	87
1942	2189	140	1346	13	335	4023	45	26	—	11	82
1943	2000	151	1267	5	424	3847	35	25	—	9	69
1944	2146	162	1148	7	240	3703	24	32	—	3	59
1945	2081	178	1288	7	274	3828	24	37	—	3	64
1946	3400	309	1602	8	429	5748	44	29	3	5	81
1947	3867	366	1717	12	581	6543	62	30	1	9	102
1948	3230	303	1401	7	578	5519	39	37	—	8	84
1949	2293	252	1296	12	536	4389	32	21	1	18	72
1950	2725	237	1319	11	504	4796	19	36	—	6	61
1951	2033	198	1305	6	430	3972	11	28	—	6	45
1952	1855	225	1200	9	439	3728	10	32	—	5	47
1953	1744	234	1254	11	419	3662	16	38	—	6	60
1954	1901	262	1272	13	459	3907	25	38	1	7	71
1955	1777	243	1203	17	451	3691	15	27	—	8	50
1956	2081	278	1494	25	492	4370	16	42	—	17	75
1957	1542	183	1323	13	348	3409	22	24	—	6	52
1958	1908	221	1280	26	444	3879	18	19	1	10	48
1959	2665	208	1547	12	555	4987	29	31	1	12	73
1941-59 gnsftl.	2289	225	1350	13	434	4311	27	31	(0,4)	9	67

Tabel A 4. *Antal salg efter ejendomsstørrelse til landmænd og til ikke-landmænd på Øerne.*

Bebyggede landbrugsejendomme solgt i alm. fri handel.

	Landmænd							Ikke-landmænd								
	Under 1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 td. hrtk.	1-2 tdr. hrtk.	2-4 tdr. hrtk.	4-8 tdr. hrtk.	8-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	I alt	Under 1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 td. hrtk.	1-2 tdr. hrtk.	2-4 tdr. hrtk.	4-8 tdr. hrtk.	8-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	I alt
1941	116	816	362	243	170	20	9	1736	68	308	65	56	51	17	8	573
1942	119	819	321	210	197	26	11	1703	79	398	80	59	49	10	15	690
1943	112	789	357	230	172	14	10	1684	73	356	75	43	39	9	3	598
1944	114	800	301	259	178	27	10	1689	40	190	34	24	16	5	-	309
1945	85	763	328	230	188	23	11	1628	46	167	44	25	23	3	3	311
1946	129	1220	571	422	290	47	15	2694	61	340	64	52	24	7	6	554
1947	120	1252	602	427	288	40	18	2747	85	564	148	99	71	14	10	991
1948	97	985	561	427	259	35	14	2378	85	491	120	70	44	11	3	824
1949	91	826	442	329	180	31	14	1913	73	397	111	54	34	7	5	681
1950	109	908	581	355	180	29	10	2172	88	400	116	49	35	3	3	694
1951	84	864	427	277	150	23	3	1828	66	330	85	44	27	6	3	561
1952	82	711	384	285	131	10	8	1611	52	289	69	27	19	4	2	462
1953	74	644	363	204	97	21	4	1407	47	259	62	22	16	5	2	413
1954	85	720	359	238	162	18	12	1594	50	265	64	34	12	11	4	440
1955	57	607	327	241	141	17	4	1394	48	265	72	29	17	6	5	442
1956	67	632	413	285	181	19	6	1603	52	269	64	26	16	9	3	439
1957	55	565	314	199	105	9	12	1259	49	245	56	31	23	7	4	415
1958	53	548	365	216	149	18	5	1354	26	276	90	35	19	6	5	457
1959	52	695	517	339	229	31	14	1877	41	438	124	49	50	6	5	713
1941-59 gnstl.	90	798	416	285	181	24	10	1804	59	329	81	44	30	8	5	556

Tabel A 5. *Antal salg efter ejendomsstørrelse til landmænd og til ikke-landmænd i Jylland.*

Bebyggede landbrugsejendomme solgt i alm. fri handel.

	Landmænd								Ikke-landmænd							
	Under 1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 td. hrtk.	1-2 tdr. hrtk.	2-4 tdr. hrtk.	4-8 tdr. hrtk.	8-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	I alt	Under 1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 td. hrtk.	1-2 tdr. hrtk.	2-4 tdr. hrtk.	4-8 tdr. hrtk.	8-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	I alt
1941	1022	1477	478	320	115	14	9	3435	327	291	56	47	30	11	8	770
1942	1111	1585	579	329	145	20	14	3783	379	369	77	58	25	4	5	917
1943	981	1612	486	293	122	16	16	3526	309	255	85	34	19	6	6	714
1944	1193	1799	654	406	149	20	10	4231	192	177	36	24	12	1	4	446
1945	1212	1776	635	380	118	16	8	4145	168	162	36	21	8	3	2	400
1946	1669	2621	983	579	212	28	23	6115	253	305	69	33	18	1	-	679
1947	1678	2779	1069	630	255	41	26	6478	453	480	113	47	17	6	8	1124
1948	1406	2333	895	474	169	13	18	5308	381	461	82	47	20	3	4	998
1949	950	1567	593	295	115	11	10	3541	258	254	56	26	8	1	3	606
1950	1340	2044	784	354	119	11	4	4656	293	290	67	27	12	3	2	694
1951	960	1591	546	269	87	7	3	3463	192	243	48	27	9	1	2	522
1952	895	1424	534	242	80	7	-	3182	179	213	41	12	7	3	-	455
1953	850	1352	507	270	95	8	8	3090	189	184	48	18	6	2	2	449
1954	856	1489	528	296	93	13	6	3281	195	226	41	22	7	3	3	497
1955	675	1332	494	258	100	12	4	2875	167	199	34	16	11	2	2	431
1956	835	1429	544	329	92	13	6	3248	161	191	51	25	11	3	1	443
1957	655	1186	442	234	60	3	3	2583	145	193	25	20	12	2	3	400
1958	701	1275	535	298	87	8	5	2909	177	223	39	23	17	3	3	485
1959	777	1474	667	369	162	9	8	3466	222	302	68	31	12	2	2	639
1941-59 gnstl.	1040	1692	629	349	125	14	9	3858	244	264	57	29	14	3	3	614

Tabel A 6. *Antal salg efter ejendomsstørrelse til landmænd og til ikke-landmænd.
Hele landet.*

Bebyggede landbrugsejendomme solgt i alm. fri handel.

	Landmænd								Ikke-landmænd							
	Under 1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 td. hrtk.	1-2 tdr. hrtk.	2-4 tdr. hrtk.	4-8 tdr. hrtk.	8-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	I alt	Under 1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 td. hrtk.	1-2 tdr. hrtk.	2-4 tdr. hrtk.	4-8 tdr. hrtk.	8-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	I alt
1941	1138	2293	840	563	285	34	18	5171	395	599	121	103	81	28	16	1343
1942	1230	2404	900	539	342	46	25	5486	458	767	157	117	74	14	20	1607
1943	1093	2401	843	523	294	30	26	5210	382	611	160	77	58	15	9	1312
1944	1307	2599	955	665	327	47	20	5920	232	367	70	48	28	6	4	755
1945	1297	2539	963	610	306	39	19	5773	214	329	80	46	31	6	5	711
1946	1798	3841	1554	1001	502	75	38	8809	314	645	133	85	42	8	6	1233
1947	1798	4031	1671	1057	543	81	44	9225	538	1044	261	146	88	20	18	2115
1948	1503	3318	1456	901	428	48	32	7686	466	952	202	117	64	14	7	1822
1949	1041	2393	1035	624	295	42	24	5454	331	651	167	80	42	8	8	1287
1950	1449	2952	1365	709	299	40	14	6828	381	690	183	76	47	6	5	1388
1951	1044	2455	973	546	237	30	6	5291	258	573	133	71	36	7	5	1083
1952	977	2135	918	527	211	17	8	4793	231	502	110	39	26	7	2	917
1953	924	1996	870	474	192	29	12	4497	236	443	110	40	22	7	4	862
1954	941	2209	887	534	255	31	18	4875	245	491	105	56	19	14	7	937
1955	732	1939	821	499	241	29	8	4269	215	464	106	45	28	8	7	873
1956	902	2061	957	614	273	32	12	4851	213	460	115	51	27	12	4	882
1957	710	1751	756	433	165	12	15	3842	194	438	81	51	35	9	7	815
1958	754	1823	900	514	236	26	10	4263	203	499	129	58	36	9	8	942
1959	829	2169	1184	708	391	40	22	5343	263	740	192	80	62	8	7	1352
1941-59 gnstl. ...	1130	2490	1045	634	306	38	19	5662	303	593	138	73	44	11	8	1170

Tabel A 7. *Antal salg til ikke-landmænd i procent af samtlige salg.
Øerne og Jylland.*

Bebyggede landbrugsejendomme solgt i den fri handel.

	Øerne								Jylland							
	Under 1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 td. hrtk.	1-2 tdr. hrtk.	2-4 tdr. hrtk.	4-8 tdr. hrtk.	8-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	I alt	Under 1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 td. hrtk.	1-2 tdr. hrtk.	2-4 tdr. hrtk.	4-8 tdr. hrtk.	8-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	I alt
	pct.															
1941	37	27	15	19	23	46	47	25	24	16	10	13	21	44	47	18
1942	40	33	20	22	20	28	58	29	25	19	12	15	15	17	26	20
1943	39	31	17	16	18	39	23	26	24	14	15	10	13	27	27	17
1944	26	19	10	8	8	16	—	15	14	9	5	6	7	5	29	10
1945	35	18	12	10	11	12	21	16	12	8	5	5	6	16	20	9
1946	32	22	10	11	8	13	29	17	13	10	7	5	8	3	—	10
1947	41	31	20	19	20	26	36	27	21	15	10	7	6	13	24	15
1948	47	33	18	14	15	24	18	26	21	16	8	9	11	19	18	16
1949	45	32	20	14	16	18	26	26	21	14	9	8	7	8	23	15
1950	45	31	17	12	16	9	23	24	18	12	8	7	9	21	33	13
1951	44	28	17	14	15	21	50	23	17	13	8	9	9	12	40	13
1952	39	29	15	9	13	29	20	22	17	13	7	5	8	30	—	13
1953	39	29	15	10	14	19	33	23	18	12	9	6	6	20	20	13
1954	37	27	15	12	7	38	25	22	19	13	7	7	7	19	33	13
1955	46	30	18	11	11	26	56	24	20	13	6	6	10	14	33	13
1956	44	30	13	8	8	32	33	21	16	12	9	7	11	19	14	12
1957	47	30	15	13	18	44	25	25	18	14	5	8	17	40	50	13
1958	33	33	20	14	11	25	50	25	20	15	7	7	16	27	38	14
1959	44	39	19	13	18	16	26	28	22	17	9	8	7	18	20	16
1941-59 gnstl. ...	40	29	16	13	14	25	33	24	19	13	8	8	10	18	25	14

Tabel A 8. *Antal salg til ikke-landmænd i procent af samtlige salg.
Hele landet.*

Bebyggede landbrugsejendomme solgt i alm. fri handel.

	Samtlige salg (til landmænd og til ikke-landmænd)								Antal salg til ikke-landmænd i procent af samtlige salg							
	Under 1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 td. hrtk.	1-2 tdr. hrtk.	2-4 tdr. hrtk.	4-8 tdr. hrtk.	8-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	I alt	Under 1/4 tdr. hrtk.	1/4-1 td. hrtk.	1-2 tdr. hrtk.	2-4 tdr. hrtk.	4-8 tdr. hrtk.	8-12 tdr. hrtk.	12 tdr. hrtk. o. dero.	I alt
	pct.															
1941	1.533	2.892	961	666	366	62	34	6.514	26	21	13	15	22	45	47	21
1942	1.688	3.171	1.057	656	416	60	45	7.093	27	24	15	18	18	23	44	23
1943	1.475	3.012	1.003	600	352	45	35	6.522	26	20	16	13	16	33	26	20
1944	1.539	2.966	1.025	713	355	53	24	6.675	15	12	7	7	8	11	17	11
1945	1.511	2.868	1.043	656	337	45	24	6.484	14	11	8	7	9	13	21	11
1946	2.112	4.486	1.687	1.086	544	83	44	10.042	15	14	8	8	8	10	14	12
1947	2.336	5.075	1.932	1.203	631	101	62	11.340	23	21	14	12	14	20	29	19
1948	1.969	4.270	1.658	1.018	492	62	39	9.508	24	22	12	11	13	23	18	19
1949	1.372	3.044	1.202	704	337	50	32	6.741	24	21	14	11	12	16	25	19
1950	1.830	3.642	1.548	785	346	46	19	8.216	21	19	12	10	14	13	26	17
1951	1.302	3.028	1.106	617	273	37	11	6.374	20	19	12	12	13	19	45	17
1952	1.208	2.637	1.028	566	237	24	10	5.710	19	19	11	7	11	29	20	16
1953	1.160	2.439	980	514	214	36	16	5.359	20	18	11	8	10	19	25	16
1954	1.186	2.700	992	590	274	45	25	5.812	21	18	11	9	7	31	28	16
1955	947	2.403	927	544	269	37	15	5.142	23	19	11	8	10	22	47	17
1956	1.115	2.521	1.072	665	300	44	16	5.733	19	18	11	8	9	27	25	15
1957	904	2.189	837	484	200	21	22	4.657	21	20	10	11	18	43	32	18
1958	957	2.322	1.029	572	272	35	18	5.205	21	21	13	10	13	26	44	18
1959	1.092	2.909	1.376	788	453	48	29	6.695	24	25	14	10	14	17	24	20
1941-59 gnsstl. ...	1.433	3.083	1.183	707	350	49	27	6.832	21	19	12	10	13	22	30	17

Tabel A 9. *Amtsvis fordeling af antal salg til landmænd og til ikke-landmænd.*

(Bebyggede landbrugsejendomme solgt i almindelig fri handel).

Amtsråds-kreds	1958								1959							
	Huse under 1/4 td. hrtk.		Huse 1/4-1 td. hrtk.		Gårde 1 td. hrtk. og dero.		I alt		Huse under 1/4 td. hrtk.		Huse 1/4-1 td. hrtk.		Gårde 1 td. hrtk. og dero.		I alt	
	Land-mænd	Ikke-land-mænd	Land-mænd	Ikke-land-mænd	Land-mænd	Ikke-land-mænd	Land-mænd	Ikke-land-mænd	Land-mænd	Ikke-land-mænd	Land-mænd	Ikke-land-mænd	Land-mænd	Ikke-land-mænd	Land-mænd	Ikke-land-mænd
København	—	1	2	4	4	4	6	9	—	—	2	6	7	13	9	19
Roskilde	1	1	20	12	51	16	72	29	3	2	23	15	65	21	91	38
Frederiksborg	3	5	32	38	47	38	82	81	8	6	53	68	91	56	152	130
Holbæk	11	5	97	50	120	23	228	78	10	8	119	78	179	36	308	122
Sorø	5	2	79	37	107	13	191	52	8	2	87	52	145	30	240	84
Præstø	3	3	93	35	104	16	200	54	1	1	83	78	161	26	245	105
Bornholm	11	1	25	12	21	3	57	16	5	5	34	7	38	5	77	17
Maribo	5	3	57	27	103	16	165	46	4	2	86	35	151	12	241	49
Svendborg	5	1	75	28	107	16	187	45	5	5	117	43	150	8	272	56
Odense	4	2	45	20	56	6	105	28	1	3	55	39	95	17	151	59
Assens	5	2	23	13	33	4	61	19	7	7	36	17	48	10	91	34
Øerne	53	26	548	276	753	155	1354	457	52	41	695	438	1130	234	1877	713
Vejle	59	16	117	23	85	6	261	45	55	20	124	38	112	18	291	76
Skanderborg	44	17	115	28	58	2	217	47	57	20	136	28	63	3	256	51
Århus	4	5	48	21	53	5	105	31	8	6	45	17	71	8	124	31
Randers	38	8	140	37	134	18	312	63	33	12	132	44	186	26	351	82
Ålborg	82	23	139	20	96	9	317	52	97	27	192	42	146	14	435	83
Hjørring	102	30	151	18	103	4	356	52	101	45	152	33	126	8	379	86
Thisted	38	18	97	23	81	8	216	49	49	13	125	30	101	9	275	52
Viborg	95	20	148	16	115	13	358	49	96	32	191	17	150	9	437	58
Ringkøbing	124	24	147	19	88	8	359	51	148	21	157	21	101	9	406	51
Ribe	93	11	108	9	54	1	255	21	111	20	139	19	78	2	328	41
Haderslev	13	1	27	1	23	3	63	5	9	3	37	6	32	3	78	12
Åbenrå	5	2	20	6	14	3	39	11	3	2	18	4	12	3	33	9
Sønderborg	—	—	3	—	12	4	15	4	—	1	5	2	12	1	17	4
Tønder	4	2	15	2	17	1	36	5	10	—	21	1	25	2	56	3
Jylland	701	177	1275	223	933	85	2909	485	777	222	1474	302	1215	115	3466	639
Hele landet	754	203	1823	499	1686	240	4263	942	829	263	2169	740	2345	349	5343	1352

Tabel A 10. *Antal ejendomskøbende ikke-landmænds fordeling efter stilling og bopæl 1958.*

Købers stilling	Under 10 ha		10-30 ha		30-60 ha		Over 60 ha		I alt	
	Antal købere	Heraf med bopæl i storby ¹⁾	Antal købere	Heraf med bopæl i storby ¹⁾	Antal købere	Heraf med bopæl i storby ¹⁾	Antal købere	Heraf med bopæl i storby ¹⁾	Antal købere	Heraf med bopæl i storby ¹⁾
<i>Øerne:</i>										
Gartnere m. fl. ²⁾	58	4	9	1	2	—	2	—	71	5
Arbejds mænd	69	5	2	—	—	—	—	—	71	5
Håndværkere	26	5	—	—	—	—	—	—	26	5
Funktionærer	63	19	13	4	3	1	—	—	79	24
Erhvervsdrivende, mæglere	136	18	29	3	8	3	—	—	173	24
Fabrikanter, direktører . . .	9	1	14	9	7	4	5	4	35	18
Institutioner	—	—	1	—	1	—	—	—	2	—
I alt	361	52	68	17	21	8	7	4	457	81
<i>Jylland:</i>										
Gartnere m. fl. ²⁾	50	1	21	—	7	—	3	—	81	1
Arbejds mænd	46	1	2	—	2	—	—	—	50	1
Håndværkere	15	—	1	—	—	—	—	—	16	—
Funktionærer	66	3	16	3	1	—	3	—	86	6
Erhvervsdrivende, mæglere	131	8	68	5	17	—	5	1	221	14
Fabrikanter, direktører . . .	5	—	10	1	12	3	4	1	31	5
Institutioner	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
I alt	313	13	118	9	39	3	15	2	485	27
<i>Hele landet:</i>										
Gartnere m. fl. ²⁾	108	5	30	1	9	—	5	—	152	6
Arbejds mænd	115	6	4	—	2	—	—	—	121	6
Håndværkere	41	5	1	—	—	—	—	—	42	5
Funktionærer	129	22	29	7	4	1	3	—	165	30
Erhvervsdrivende, mæglere	267	26	97	8	25	3	5	1	394	38
Fabrikanter, direktører . . .	14	1	24	10	19	7	9	5	66	23
Institutioner	—	—	1	—	1	—	—	—	2	—
I alt	674	65	186	26	60	11	22	6	942	108

1) Det vil sige Hovedstaden (København, Frederiksberg og Gentofte), Århus eller Odense.

2) Herunder alle, der reelt må regnes at høre til landbrugets folk, såsom gartnere, kontrolassistenter, inseminører, landbo- og husmandsforeninger, kvægavlsforeninger, forædlingsgårde, Statens Jordlovsudvalg o. lign.

Tabel A 11. *Bonitet af ejendomme solgt til landmænd og til ikke-landmænd 1958 og 1959.*

(Bebyggede landbrugsejendomme ¹/₄ tdr. hrtk. og derover solgt i almindelig fri handel).

	Antal salg		Hrtk. pr. ejendom		ha pr. ejendom		ha pr. tdr. hrtk.	
	Landmænd	Ikke-landmænd	Landmænd	Ikke-landmænd	Landmænd	Ikke-landmænd	Landmænd	Ikke-landmænd
<i>1958</i>								
<i>Øerne:</i>								
Landbrugshuse ¹ / ₄ -1 tdr. hrtk.	548	276	0,6	0,5	4,9	4,2	8,1	7,9
Gårde 1- 2 tdr. hrtk.	365	90	1,3	1,3	8,6	8,3	6,4	6,3
- 2- 4 - -	216	35	2,8	3,0	15,4	17,2	5,5	5,7
- 4- 8 - -	149	19	5,6	5,6	29,5	42,4	5,3	7,5
- 8-12 - -	18	6	9,3	8,8	47,3	55,6	5,1	6,3
- 12 tdr. hrtk. og derover ..	5	5	21,3	20,0	152,5	102,6	7,2	5,1
I alt gårde ..	753	155	2,9	3,1	16,5	19,4	5,6	6,2
<i>Jylland:</i>								
Landbrugshuse ¹ / ₄ -1 tdr. hrtk.	1275	223	0,6	0,5	11,3	10,5	20,4	21,1
Gårde 1- 2 tdr. hrtk.	535	39	1,4	1,4	16,5	18,1	11,8	13,1
- 2- 4 - -	298	23	2,8	2,7	26,2	35,0	9,4	13,1
- 4- 8 - -	87	17	5,3	5,7	45,1	51,1	8,6	9,0
- 8-12 - -	8	3	8,9	9,2	67,5	49,2	7,6	5,3
- 12 tdr. hrtk. og derover ..	5	3	16,8	15,0	98,3	230,2	5,8	15,3
I alt gårde ..	933	85	2,3	3,3	23,1	37,8	9,9	11,3
<i>1959</i>								
<i>Øerne:</i>								
Landbrugshuse ¹ / ₄ -1 tdr. hrtk.	695	438	0,6	0,6	4,8	4,3	7,7	7,6
Gårde 1- 2 tdr. hrtk.	517	124	1,4	1,3	8,9	8,6	6,5	6,6
- 2- 4 - -	339	49	2,8	2,8	15,2	16,4	5,5	5,8
- 4- 8 - -	229	50	5,6	5,7	29,4	32,9	5,3	5,8
- 8-12 - -	31	6	9,1	9,5	47,6	39,7	5,2	4,2
- 12 tdr. hrtk. og derover ..	14	5	18,0	21,8	94,7	141,0	5,3	6,5
I alt gårde ..	1130	234	3,1	3,2	17,1	19,1	5,6	5,9
<i>Jylland:</i>								
Landbrugshuse ¹ / ₄ -1 tdr. hrtk.	1474	302	0,6	0,5	11,6	9,7	20,9	19,0
Gårde 1- 2 tdr. hrtk.	667	68	1,4	1,4	17,0	22,2	12,2	16,4
- 2- 4 - -	369	31	2,7	2,7	27,4	35,1	10,0	13,1
- 4- 8 - -	162	12	5,2	5,3	40,4	48,5	7,8	9,1
- 8-12 - -	9	2	9,6	9,9	71,8	50,9	7,5	5,1
- 12 tdr. hrtk. og derover ..	8	2	17,0	17,0	158,1	207,0	9,3	12,1
I alt gårde ..	1215	115	2,5	2,6	24,6	32,2	9,9	12,6

Tabel A 12. *Købesum pr. td. hrtk. for jord og bygninger ved salg til landmænd og til ikke-landmænd. Øerne.*

(Bebyggede landbrugsejendomme solgt i alm. fri handel).

	Antal salg				Købesum pr. td. hrtk. for jord og bygninger				Priser betalt af ikke-landmænd i pct. af priser betalt af landmænd	
	Huse 1/4-1 td. hrtk.		Gårde 1-12 tdr. hrtk.		Huse 1/4-1 td. hrtk.		Gårde 1-12 tdr. hrtk.		Huse	Gårde
	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd		
	kr.								pct.	
1941	816	308	795	189	20.873	21.895	11.634	13.011	105	112
1942	819	398	754	198	22.775	25.963	12.965	13.886	114	107
1943	789	356	773	166	23.949	27.234	13.433	14.894	114	111
1944	800	190	765	79	26.320	29.090	14.444	16.477	111	114
1945	763	167	769	95	27.418	29.527	14.549	17.485	108	120
1946	1.220	340	1.330	147	27.664	30.772	15.062	16.822	111	112
1947	1.252	564	1.357	332	31.543	34.951	16.428	19.466	111	118
1948	985	491	1.282	245	36.164	40.259	18.892	21.685	111	115
1949	826	397	982	206	37.058	38.680	20.340	21.957	104	108
1950	908	400	1.145	203	39.157	38.784	22.631	24.278	99	107
1951	864	330	877	162	43.016	46.611	25.974	28.069	108	108
1952	711	289	810	119	48.283	50.530	29.518	29.540	105	100
1953	644	259	685	105	50.751	53.805	30.497	31.991	106	105
1954	720	265	777	121	50.989	54.858	29.791	34.009	108	114
1955	607	265	726	124	49.462	54.058	29.472	33.328	109	113
1956	632	269	898	115	53.962	58.606	31.388	34.804	109	111
1957	565	245	627	117	56.908	61.565	34.891	36.784	108	105
1958	548	276	748	150	56.502	63.028	32.972	36.653	112	111
1959	695	438	1.116	229	59.815	67.571	36.829	42.548	113	116

Tabel A 13. *Købesum pr. td. hrtk. for jord og bygninger ved salg til landmænd og til ikke-landmænd. Jylland.*

(Bebyggede landbrugsejendomme solgt i alm. fri handel).

	Antal salg				Købesum pr. td. hrtk. for jord og bygninger				Priser betalt af ikke-landmænd i pct. af priser betalt af landmænd	
	Huse 1/4-1 td. hrtk.		Gårde 1-12 tdr. hrtk.		Huse 1/4-1 td. hrtk.		Gårde 1-12 tdr. hrtk.		Huse	Gårde
	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd		
	kr.								pct.	
1941	1.477	291	927	144	26.374	25.865	13.444	13.429	98	100
1942	1.585	369	1.073	164	26.942	27.608	14.218	15.638	102	110
1943	1.612	255	917	144	27.968	30.137	14.249	16.376	108	115
1944	1.799	177	1.229	73	29.840	32.292	15.518	15.293	108	99
1945	1.776	162	1.149	68	31.476	31.486	15.948	16.918	100	106
1946	2.621	305	1.802	121	32.075	34.240	16.445	18.186	107	111
1947	2.779	480	1.995	183	35.587	34.946	17.741	20.176	98	114
1948	2.333	461	1.551	152	40.192	38.453	20.006	22.336	96	112
1949	1.567	254	1.014	91	40.070	41.521	20.509	23.179	104	113
1950	2.044	290	1.268	109	45.481	43.622	24.173	25.728	96	106
1951	1.591	243	909	85	51.447	52.994	27.363	26.458	103	97
1952	1.424	213	863	63	55.868	47.142	30.277	29.342	84	97
1953	1.352	184	880	74	57.802	59.095	31.843	34.173	102	107
1954	1.489	226	930	73	61.619	58.674	33.975	34.228	95	101
1955	1.332	199	864	63	62.699	57.808	34.025	36.256	92	107
1956	1.429	191	978	90	74.980	65.460	37.540	36.652	87	98
1957	1.186	193	739	59	74.374	71.785	40.294	35.236	97	87
1958	1.275	223	928	82	79.167	64.896	39.580	39.038	82	99
1959	1.474	302	1.207	113	86.542	73.234	43.705	43.382	85	99

Tabel A 14. *Købesum højere end ejendomsværdi ved salg til landmænd og til ikke-landmænd.*

(Bebyggede landbrugsejendomme solgt i alm. fri handel).

	Antal salg								Købesum højere end ejendomsværdi							
	Øerne				Jylland				Øerne				Jylland			
	Landbrugs- huse under 1 td. hrtk.		Gårde 1-12 tdr. hrtk.		Landbrugs- huse under 1 td. hrtk.		Gårde 1-12 tdr. hrtk.		Landbrugs- huse under 1 td. hrtk.		Gårde 1-12 tdr. hrtk.		Landbrugs- huse under 1 td. hrtk.		Gårde 1-12 tdr. hrtk.	
	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd	Land- mænd	Ikke- land- mænd
	pct.															
1942	899	453	705	183	2437	671	923	141	37,9	47,2	33,1	36,7	32,2	40,3	22,1	29,0
1943	856	396	691	145	2314	495	766	114	46,8	59,6	35,4	42,7	32,6	47,2	22,2	32,2
1944	855	202	683	69	2710	328	1038	58	59,7	64,2	48,9	46,4	37,2	54,6	30,7	41,6
1945	769	189	686	81	2662	286	961	57	65,8	71,8	51,2	46,9	47,0	55,9	36,6	39,9
1946	1210	343	1158	121	3771	446	1524	95	40,9	52,2	26,7	32,8	33,8	44,7	22,9	29,9
1947	1207	582	1144	271	3817	794	1611	149	54,6	72,1	35,9	47,6	46,4	57,5	31,3	42,4
1948	970	508	1085	219	3291	733	1224	114	76,9	87,6	58,7	67,1	63,6	76,1	48,1	57,6
1949	797	413	806	174	2218	440	817	69	83,6	94,3	67,8	69,9	65,8	77,8	51,6	63,6
1950	916	439	1023	180	3024	509	1056	83	90,7	95,8	80,8	82,8	86,5	92,4	72,4	74,6
1951	870	370	792	143	2318	386	795	74	58,1	57,5	56,5	57,9	62,0	74,0	57,5	56,7
1952	743	320	735	110	2128	361	728	50	71,1	70,7	71,4	70,0	77,7	72,1	73,1	65,7
1953	695	286	644	101	2033	353	776	60	77,0	77,5	75,5	75,1	87,7	92,8	83,0	94,0
1954	772	298	736	112	2204	388	820	61	81,5	81,8	81,0	81,9	100,4	98,0	95,5	99,9
1955	642	298	674	118	1869	339	764	55	77,9	82,8	75,0	79,9	101,6	91,3	91,1	104,1
1956	671	311	828	99	2111	328	871	81	85,1	88,3	85,9	102,6	119,7	110,6	107,8	113,2
1957	594	287	596	106	1745	295	683	51	33,2	34,5	34,9	41,9	54,6	46,0	46,4	40,5
1958	566	287	700	147	1880	374	852	70	32,1	39,9	30,0	39,8	57,2	47,0	43,6	50,5
1959	718	462	1039	212	2138	505	1112	99	41,8	51,2	46,9	64,3	67,0	60,8	60,8	60,1

Efter Landbrugsministeriets anmodning har Det statistiske Departement foretaget en undersøgelse vedrørende forpagtningsforhold for landbrugsejendomme samt en undersøgelse af, i hvilken udstrækning landbrugs-

ejendomme drives ved bestyrer. Oplysninger herom blev ved landbrugstællingen i juli 1960 indhentet fra ejere og brugere af landbrugsejendomme. Resultatet af undersøgelserne meddeles nedenstående.

FORPAGTNINGS- OG BESTYRERFORHOLD I DANSK LANDBRUG.

1. Forpagtning.

Undersøgelsen omfatter kun sådanne landbrugsejendomme, hvor ejendommen, det vil sige jord og bygninger, er forpagtet i sin helhed. Den omfatter således ikke det store antal tilfælde, hvor enkelte parceller er forpagtet.

Af en samlet bestand af landbrugsejendomme på ca. 196.000 var i 1960 knap 10.000 eller godt 5 procent forpagtet. Disse 5 procent af ejendommene omfattede 7 procent af landbrugsarealet.

1. Forpagtningssystemets udbredelse i de forskellige egne af landet.

Hypigheden af forpagtning af landbrugsejendomme varierer fra ca. 14 procent i Københavns amtsrådskreds til mindre end 2 procent i Ringkøbing og Hjørring amter.

På Sjælland var godt 8 procent af landbrugsejendommene forpagtet, på Lolland-Falster omtrent 9 procent, på Fyn 7,6 procent og på Bornholm kun 2 procent. Gennemsnitlig var på Øerne 7,8 procent af landbrugsejendomme forpagtet.

I Jylland taget som helhed er forpagtningssystemet mindre udbredt, idet kun 3,6 procent af landbrugsejendommene i 1960 var forpagtet. Dette tal dækker dog over store forskelle, idet forpagtning er betydelig

mere udbredt i Sønderjylland end i det øvrige Jylland. I Sønderborg amtsrådskreds var således 13 procent af landbrugsejendommene forpagtet. Mindst almindelig er forpagtning i Vest- og Nordjylland.

De ca. 5 procent af landbrugsejendommene i hele landet, der er forpagtet, omfatter som nævnt 7 procent af landets samlede landbrugsareal, idet forpagtning er mere almindelig for større brug end for mindre. I Københavns amtsrådskreds er næsten en fjerdedel af landbrugsarealet forpagtet. (Der er indret om, at opgørelsen kun omfatter forpagtede ejendomme, ikke enkelte parceller). For Sjælland under ét omfattede de ca. 8 procent af ejendommene, der var forpagtet, godt 12 procent af landbrugsarealet. For Jylland under ét havde de 3,6 procent af ejendommene, der var forpagtet, 5 procent af landbrugsarealet. Jfr. i øvrigt tabel 1.

2. Forpagtning og ejendomsstørrelse.

De 5 procent af landbrugsejendomme, der er forpagtet, er et gennemsnitstal, der ikke alene dækker over store geografiske forskelle, som foran vist, men det dækker også over store forskelle mellem ejendomsstørrelser. Bortset fra de helt små brug gælder det, at jo større ejendommene er, jo hyppigere er de forpagtede.

Tabel 1. *Antal landbrugsejendomme, der drives afforpagter. 1960.*

Amtsråds-kredse:	Ejendomme		Areal	
	Antal forpagtede ejendomme	I pct. af samtlige landbrugs-ejendomme	De forpagtede ejendommers areal	I pct. af samlet landbrugsareal
		pct.	ha	pct.
København	188	14,2	4.260	23,5
Roskilde	306	9,1	7.767	14,7
Frederiksborg	516	9,6	10.215	13,1
Holbæk	544	5,6	9.761	7,4
Sorø	647	8,6	15.229	13,6
Præstø	763	8,6	16.643	13,1
Sjælland i alt ..	2.964	8,2	63.875	12,3
Bornholm	75	2,0	748	1,9
Lolland-Falster	732	8,9	16.019	11,7
Svendborg	794	7,6	16.525	13,0
Odense	580	8,3	9.178	10,5
Assens	244	6,2	4.214	8,3
Fyn i alt ..	1.618	7,6	29.917	11,3
Øerne i alt	5.389	7,8	110.559	11,5
Vejle	549	5,0	11.186	6,5
Skanderborg	272	3,5	5.897	5,3
Århus	301	6,6	5.550	9,1
Randers	535	5,0	13.307	7,2
Ålborg	310	2,4	8.900	4,0
Hjørring	235	1,7	5.404	2,6
Thisted	179	2,0	2.171	1,9
Viborg	342	2,3	7.194	3,2
Ringkøbing	281	1,7	5.804	1,9
Ribe	304	2,5	7.223	3,3
Haderslev	424	8,5	11.875	10,8
Åbenrå	209	7,4	4.849	8,0
Sønderborg	282	13,0	5.779	16,3
Tønder	362	9,2	11.539	11,9
Jylland i alt ..	4.585	3,6	106.678	5,0
Hele landet i alt	9.974	5,1	217.237	7,0

For landet som helhed var kun ca. 3 procent af brugene mellem 5 og 10 ha forpagtet, men derimod ca. 23 procent af brugene over 120 ha. Af brugene 10-15 ha var kun 4 procent forpagtet og af brugene 15-30 ha kun 5 procent.

For Øerne var under 5 procent af brugene i størrelsen 5-10 ha forpagtet, medens andelen for de største gårde var 5 gange så stor, idet næsten 27 procent var forpagtet.

I Jylland var kun 2-3 procent af de mindre brug forpagtet, medens andelen var 10 procent for gårdene 60-120 ha, og næsten 18 procent for de største gårde. Jfr. tabel 2.

3. Udviklingen i efterkrigsårene.

Antallet af forpagtede landbrugsejendomme har været stigende siden 1946, da antallet var ca. 7300 mod nu ca. 10.000.

Tabel 2. *Forpagtede landbrugsejendomme fordelt efter størrelsen af landbrugsarealet. 1960.*

	Antal forpagtede ejendomme	De forpagtede ejendommers landbrugsareal	Antal forpagtede ejendomme i pct. af landbrugs-ejendomme i alt	De forpagtede ejendommers landbrugsareal i pct. af landbrugsareal i alt
		ha	pct.	pct.
<i>Øerne:</i>				
0,55– 5 ha	1.577	3.818	7,8	6,6
5– 10 –	952	6.487	4,6	4,5
10– 15 –	650	7.619	7,6	7,4
15– 30 –	1.260	29.031	9,5	10,2
30– 60 –	722	28.604	13,3	13,8
60–120 –	101	8.306	15,1	15,3
120 ha og derover	127	26.694	26,8	24,3
I alt ..	5.389	110.559	7,8	11,5
<i>Jylland:</i>				
0,55– 5 ha	863	2.165	5,1	4,4
5– 10 –	720	4.915	2,2	2,0
10– 15 –	642	7.656	2,7	2,6
15– 30 –	1.221	25.572	3,5	3,5
30– 60 –	842	33.944	5,9	6,0
60–120 –	227	17.749	10,0	10,3
120 ha og derover	70	14.677	17,8	19,8
I alt ..	4.585	106.678	3,6	5,0
<i>Hele landet:</i>				
0,55– 5 ha	2.440	5.983	6,6	5,6
5– 10 –	1.672	11.402	3,1	2,9
10– 15 –	1.292	15.275	4,0	3,9
15– 30 –	2.481	54.603	5,1	5,3
30– 60 –	1.564	62.548	8,0	8,1
60–120 –	328	26.055	11,1	11,5
120 ha og derover	197	41.371	22,7	22,5
I alt ..	9.974	217.237	5,1	7,0

I 1946 var kun 3,5 procent af brugene forpagtet mod nu ca. 5 procent. Siden 1954 har der dog i absolutte tal været en tilbagegang i Jylland undtagen i Sønderjylland.

Stigningen i antallet af forpagtninger af landbrugsejendomme siden 1954 er fordelt på alle brugsstørrelser med undtagelse af de helt små, hvor antallet er formindsket i takt med den almindelige tilbagegang i antallet af småbrug.

4. Forpagtningskontrakter på opsigelse og på åremål.

For i alt 6871 eller knap 70 procent af de forpagtede landbrugsejendomme foreligger

der oplysninger om kontraktformen. Heraf var 5472 forpagtninger eller 80 procent indgået på åremål, medens 20 procent var på opsigelse.

5. Kontraktperiodens længde.

Som ovenfor nævnt foreligger der oplysninger om, at 5472 forpagtninger er indgået på åremål. For i alt 4876 af disse er der givet oplysninger om kontraktperiodens længde.

Af de kontrakter, der er indgået på åremål, og om hvilke der foreligger oplysninger, er godt en trediedel femårs-kontrakter,

Tabel 3. *Antal forpagtede landbrugsejendomme 1946, 1954 og 1960.*

	Antal forpagtede ejendomme			I pct. af samtlige landbrugsejendomme		
	1946	1954	1960	1946	1954	1960
	pct.					
Sjælland	2013	2425	2964	5,0	6,3	8,2
Bornholm	29	68	75	0,7	1,8	2,0
Lolland-Falster	452	662	732	5,1	7,8	8,9
Fyn	1306	1621	1618	5,6	7,2	7,6
Øerne i alt ..	3800	4776	5389	5,0	6,6	7,8
Det østlige Jylland	1182	1663	1657	3,3	4,8	4,9
Det nordlige Jylland	563	761	724	1,5	2,1	2,0
Det vestlige Jylland	679	960	927	1,5	2,2	2,2
Det sydlige Jylland	1051	1131	1277	7,1	7,9	9,2
Jylland i alt ..	3475	4515	4585	2,6	3,5	3,6
Hele landet ..	7275	9291	9974	3,5	4,6	5,1

Tabel 4. *Antal forpagtede landbrugsejendomme efter ejendomsstørrelse 1954 og 1960. Hele landet.*

Landbrugsareal	1954		1960	
	Antal	I pct. af samtlige landbrugsejendomme	Antal	I pct. af samtlige landbrugsejendomme
		pct.		pct.
0,55– 5 ha	2681	6,6	2440	6,6
5– 10 –	1501	2,8	1672	3,1
10– 15 –	1076	3,3	1292	4,0
15– 30 –	2244	4,6	2481	5,1
30– 60 –	1313	6,3	1564	8,0
60–120 –	305	9,4	328	11,1
120 ha og derover	171	18,9	197	22,7
I alt ..	9291	4,6	9974	5,1

Tabel 5. *Kontraktperiodens længde.*

	Antal forpagtninger			pct.		
	Øerne	Jylland	Hele landet	Øerne	Jylland	Hele landet
	pct.					
1 år	260	184	444	10,1	7,9	9,1
2–4 –	137	159	296	5,3	6,9	6,1
5 –	870	941	1811	34,0	40,7	37,1
6–7 –	197	239	436	7,7	10,3	8,9
8 –	962	675	1637	37,6	29,2	33,6
9 –	9	11	20	0,4	0,5	0,4
10 –	72	79	151	2,8	3,4	3,1
over 10 år	55	26	81	2,1	1,1	1,7
I alt ..	2562	2314	4876	100,0	100,0	100,0

Tabel 6. *Nuværende forpagters tiltrædelsesår.*

Tiltrædelsesår	Antal kontrakter			pct.		
	På åremål	På opsigelse	I alt	På åremål	På opsigelse	I alt
Før 1930	56	22	78	1,1	2,1	1,3
1930-39	81	42	123	1,7	4,1	2,1
1940-44	100	45	145	2,0	4,3	2,4
1945-49	283	109	392	5,7	10,5	6,5
1950-54	778	216	994	15,7	20,8	16,6
1955-60	3650	603	4253	73,8	58,2	71,1
I alt ..	4948	1037	5985	100,0	100,0	100,0

en anden trediedel er otteårs-kontrakter. Mindre end to procent af kontrakterne er på over 10 år. Kontrakter på 8 år er almindeligst på Øerne, hvorimod femårs-kontrakter er hyppigst i Jylland.

6. *Forpagtningskontraktens fornyelse.*

Foruden at man har spurgt om længden af den øjeblikkelige kontrakt, har man også ved undersøgelsen spurgt om, hvornår den nuværende forpagter er tiltrådt. Spørgsmålet er besvaret for 60 procent af de forpagtede ejendomme.

Forpagtning er som helhed en forholdsvis kortvarig brugsform. Kun ca. 12 procent af de forpagtere, om hvilke der foreligger oplysninger, har overtaget forpagtningen før 1950. Af de forpagtningsforhold, der har bestået over en længere år-række, er der relativt mange, der ved undersøgelsen i juli 1960 var under kontraktformen »på opsigelse«.

7. *Forpagtede landbrugsejendomme, hvis ejer ikke har fast bopæl på ejendommen.*

For 4525 forpagtede landbrugsejendomme er det oplyst, at ejeren ikke har fast bopæl på ejendommen. Dette er ca. 45 procent af samtlige forpagtede landbrugsejendomme.

Af disse 4525 ejendomme er for 3803 ejendomme givet oplysninger om ejerens

bopæl. I over halvdelen af disse tilfælde, nemlig for 1922 forpagtede landbrugsejendomme, bor ejeren af den bortforpagtede ejendom i samme landkommune, hvori hans bortforpagtede landbrugsejendom er beliggende. I over en fjerdepart af tilfældene, nemlig for 1029 ejendomme, bor ejeren af den bortforpagtede landbrugsejendom i en anden landkommune, end den hvori hans bortforpagtede landbrugsejendom er beliggende. I 367 tilfælde bor ejeren i en købstad. I disse tilfælde vil det ofte være købstadskommunen, der er ejer. I 293 tilfælde bor ejeren i Hovedstaden (København, Frederiksberg og Gentofte). I 73 tilfælde oplystes det, at ejeren bor i udlandet, og endelig var staten ejer af 119 af de forpagtede landbrugsejendomme.

8. *Ejerens stilling (erhverv) i tilfælde, hvor han ikke har fast bopæl på den bortforpagtede ejendom.*

Som foran nævnt fandtes der i 1960 i alt 4525 forpagtede landbrugsejendomme, om hvilke det var oplyst, at ejeren ikke boede på ejendommen. Man har ved undersøgelsen spurgt om ejerens stilling (hovederhverv), såfremt ejeren ikke har fast bopæl på den bortforpagtede ejendom. Af de 4525 ejendomme er der givet oplysning om ejerens hovederhverv for 2667 ejendomme fordelt som følger:

Tabel 7. Ejerens stilling i tilfælde, hvor han ikke har fast bopæl på den bortforpagtede landbrugsejendom.

Ejere	Antal	pct.
Selvstændige landbrugere	1241	46,5
Landbrugsorganisationer	13	0,5
Selskaber (A/S, I/S)	154	5,8
Selvstændige erhvervsdrivende inden for industri, håndværk, handel m. v.	430	16,1
Funktionærer og tjenestemænd	112	4,2
Liberale erhverv	154	5,8
Kommuner	444	16,6
Staten	119	4,5
I alt	2667	100,0

Knap halvdelen af de forpagtede landbrugsejendomme, hvor ejeren ikke bor på ejendommen, og om hvilke der foreligger oplysninger om ejerens stilling, ejes af selvstændige landbrugere. Selskaber samt erhvervsdrivende inden for industri, håndværk og handel ejer tilsammen ca. 22 procent af de pågældende forpagtede landbrugsejendomme, kommuner ejer knap 17 procent og staten knap 5 procent af disse landbrug.

Der synes ikke at være nogen væsentlig forskel med hensyn til størrelsen af de forpagtede landbrugsejendomme, der ejes af de forskellige erhvervshovedgrupper.

// Bestyrerforhold.

Tabel 8. Antal landbrugsejendomme, der drives ved bestyrer 1960.

Amtsråds kredse	Ejendomme		Areal	
	Antal ejendomme	I pct. af samtlige landbrugsejendomme	Landbrugsareal	I pct. af samtlige landbrugsejendomme
		pct.	ha	pct.
København	59	4,5	2.267	12,5
Roskilde	92	2,7	2.783	5,3
Frederiksborg	224	4,2	8.212	10,6
Holbæk	162	1,7	5.389	4,1
Sorø	140	1,9	5.215	4,7
Præstø	204	2,3	8.505	6,7
Sjælland i alt	881	2,4	32.371	6,2
Bornholm	14	0,4	214	0,6
Lolland-Falster	185	2,2	11.939	8,7
Svendborg	157	1,5	6.011	4,7
Odense	152	2,2	5.419	6,2
Assens	75	1,9	2.925	5,7
Fyn i alt	384	1,8	14.355	5,4
Øerne i alt	1.464	2,1	58.879	6,1
Vejle	129	1,2	4.522	2,6
Skanderborg	78	1,0	2.195	2,0
Århus	55	1,2	1.114	1,8
Randers	163	1,5	5.915	3,2
Ålborg	156	1,2	5.451	2,5
Hjørring	139	1,0	3.640	1,7
Thisted	85	1,0	2.226	1,9
Viborg	135	0,9	4.751	2,1
Ringkøbing	180	1,1	5.698	1,9
Ribe	87	0,7	2.230	1,0
Haderslev	50	1,0	1.726	1,6
Åbenrå	18	0,6	531	0,9
Sønderborg	33	1,5	824	2,3
Tønder	20	0,5	1.105	1,1
Jylland i alt	1.328	1,0	41.928	2,0
Hele landet	2.792	1,4	100.807	3,3

Tabel 9. *Antal ejendomme, der drives ved bestyrer.*

	Antal ejendomme	I pct. af samtlige landbrugs- ejendomme	Areal	I pct. af det samlede land- brugsareal i alt
		pct.	ha	pct.
0,55– 5 ha	293	0,8	799	0,7
5– 10 –	410	0,8	2.892	0,7
10– 15 –	363	1,1	4.326	1,1
15– 30 –	769	1,6	16.330	1,6
30– 60 –	590	3,0	23.951	3,1
60–120 –	214	7,3	17.159	7,6
120 ha og derover	153	17,6	35.350	19,2
I alt ..	2.792	1,4	100.807	3,3

2792 landejendomme eller 1,4 procent af den samlede bestand af landejendomme her i landet blev ved jultællingen 1960 drevet ved bestyrer. Ligesom forpagtning viser også bestyrerforhold sig at være anvendt dobbelt så hyppigt på Øerne som i Jylland. Bortset fra København og Frederiksborg amtsråds kredse, hvor bestyrerejendommenes andel i den samlede bestand af landejendomme er henved dobbelt så stor som for Øerne som helhed, viser anvendelsen af bestyrer i de enkelte amter, som det fremgår af tabel 8, ikke nogen væsentlig afvigelse fra den procentvise anvendelse inden for den pågældende landsdel som helhed. Kun Bornholms amt viser særlig lave tal, idet her kun 0,4 procent af samtlige landejendomme drives ved bestyrer.

Bestyrerejendommenes andel i det samlede *landbrugsareal* er betydeligt større end

deres andel i antallet af landejendomme, idet bestyrerejendommene omfatter forholdsvis mange store ejendomme. 34 procent af samtlige bestyrerejendomme er på 30 ha eller derover, medens de tilsvarende tal for landejendommene som helhed er 12 procent. Som det ses af tabel 9, er det kun godt 1 procent af de mindre gårde på 10-30 ha, der drives ved bestyrer, medens det er tæt op mod 18 procent for de største gårde. Der er forholdsvis flere store bestyrerejendomme på Øerne end i Jylland.

For 59 procent af de ejendomme, der drives ved bestyrer, gælder det, at ejeren ikke bor på ejendommen. Dette er en noget større andel end for forpagterejendommene, hvor det drejede sig om 45 procent.

KORT OVERSIGT OVER JORDBONITERINGSKOMMISSIONENS HIDTIDIGE ARBEJDE

Jordboniteringskommissionen er nedsat i henhold til landbrugsministeriets skrivelse af 7. november 1949, hvorfra med hensyn til kommissionens opgave og sammensætning citeres:

»Landbrugsministeriet har under dags dato nedsat en kommission med *den opgave at udarbejde vejledende regler for udførelse af jordboniteringer og forestå arbejdet med ansættelse i hver kommune af nogle prøvetakster.*

Til formand for kommissionen har ministeriet udnævnt direktør for matrikelvæsenet V. E. Pedersen, landbrugsministeriet, og til medlemmer

landstingsmand Hans Hansen, Usserød pr. Kokkedal, og

fhv. direktør for matrikelvæsenet J. Sørensen, C. F. Richtsvej 53, København F., samt endvidere:

gårdejer Peter Chr. Hanssen, Nygård pr.

Bolderslev, som repræsentant for De samvirkende danske Landboforeninger,

husmand J. P. Jensen, Vellerup, Agerskov, som repræsentant for De samvirkende danske Husmandsforeninger,

landinspektør Svend Nielsen, Søndergade 44, Århus, som repræsentant for Den danske Landinspektørforening,

professor S. Tovborg Jensen, Den kgl. Vetr.- og Landbohøjskole, som repræsentant for landbohøjskolen,

kontorchef P. Veistrup, Statens Ligningsdirektorat, som repræsentant for Statens Ligningsdirektorat.

Endvidere har ministeriet udnævnt stiftslandinspektør J. L. Mosbech, Tønder, til

som stedfortræder for landinspektør Svend Nielsen, Søndergade 44, Århus, at tiltræde kommissionen for så vidt angår de særlige sønderjyske forhold.

Fuldmægtig Knud Jensen, matrikeldirektoratet, vil fungere som kommissionens sekretær«.

Under 17. april 1950 blev efter indstilling fra kommissionen denne suppleret med professor K. A. Bondorff, Statens Planteavlslaboratorium, som »særlig ekspert på forsøgsvirksomhedens område til hjælp ved bedømmelsen af en af kommissionen foretaget indsamling af visse forsøgsresultater fra statens forsøgsstationer samt ved den senere udformning af det teoretiske grundlag for boniteringsskalaen.«

Efter at følgende er fratrudd: Direktør J. Sørensen (1957), stiftslandinspektør J. L. Mosbech (1960) og fuldmægtig Knud Jensen (1952) er kommissionens sammensætning i dag efter supplerung m. v. således:

Underudvalg 1

Direktør V. E. Pedersen, *formand*
Landinspektør Svend Nielsen
Forstander H. Land Jensen
Folketingsmand Jens P. Jensen

Underudvalg 2

Amtsvandinspektør, ldsp. A. L. Birk
Gårdejer Peter Chr. Hanssen
Fhv. landstingsmand Hans Hansen

Underudvalg 3

Professor S. Tovborg Jensen
Kontorchef P. Veistrup
Vurderingsfmd. Aksel Winther

Suppleanter:

Eksp. sekr. C. Kærgaard Jensen, Statens Ligningsdirektorat

Professor K. A. Bondorff.

Sekretær: Eks.sekr. Thorkild Jensen.

Ved arbejdet med ansættelse af prøvetakster i landets kommuner er kommissionen opdelt i de anførte underudvalg, der har arbejdet således:

Udvalg 1 under ledelse af landinspektør Svend Nielsen:

Midtjylland, d. v. s. Århus, Skanderborg, Ringkøbing, Randers og Viborg amter.

Udvalg 2 indtil 1960 under ledelse af stiftslandinspektør J. L. Mosbech:

Sønderjylland samt Ribe og Vejle amter, og siden 1960/61 under ledelse af landinspektør A. L. Birk: Hjørring amt.

Udvalg 3 under ledelse af henholdsvis kontorchef P. Veistrup og ekspeditionssekretær Thorkild Jensen:

Sjælland, Møen, Lolland-Falster samt Odense og Svendborg amter.

Efter kommissionens første møde den 17. december 1949 koncentreredes arbejdet hovedsagelig om at finde frem til den for formålet bedst egnede takst-skala til brug for bonitering af såvel agerjorder som eng- og græsningsjorder, medens spørgsmålet om bonitering af skovjorder grundet dette emnes specielle karakter, der kræver sagkyndig bistand, foreløbig udsattes.

Kommissionen har under nævnte arbejde orienteret sig om de i Matrikelinstruksen af 1806 givne regler for jorders taksering og de forudgående overvejelser, der dannede grundlag for instruktionen, om foreliggende danske litteratur vedrørende taksation og bonitering, om de i Sønderjylland i 1870'erne gennemførte klassificeringer af jorderne i denne landsdel, og om boniteringsarbejder i andre lande, specielt den i Vesttyskland i henhold til jordboniteringslov af 1934 gennemførte bonitering. Ved et besøg på Flensborg-egnen den 8. oktober 1954 havde kom-

missionen lejlighed til at orientere sig om, hvorledes man i Tyskland havde udført ansættelser af prøvetakster.

Der opnåedes hurtig enighed om, at jorders taksering må ske alene ved almindeligt skøn, idet tidligere fremsatte planer om gennemførelse af bonitering i tilslutning til egentlige laboratorieundersøgelser vedr. bestemmelse af jorders kalktrang, fosforsyre- og kalital m. v. har vist sig uigennemførlige. Derimod kan mekaniske analyser af udprægede jordtyper tjene som vejledning. - Det man ved takseringen ønsker at bedømme, er jordens fysiske beskaffenhed og mekaniske sammensætning d. v. s. de karaktertræk, der er uforanderlige eller i hvert fald kun meget langsomt ændres.

Ligeledes var der enighed om, at boniteringstaksten bør være et udtryk for jordens produktionsevne. Kommissionen overvejede forskellige muligheder for at finde udtryk for jordens produktionsevne. Man påtænkte at sammenligne forskellige landbrugsejendomes boniterede arealer beregnet efter matrikeltakster eller senere boniteringer med disse ejendomes landbrugsregnskaber indhentet fra Det landøkonomiske Driftsbureau. Da disse regnskaber imidlertid ikke er offentlig tilgængelige, og en anmodning om udlån deraf blev afslået, idet sådant materiale efter bureauets opfattelse ikke kunne være til nogen nytte for kommissionens arbejde, måtte denne plan opgives. Ligeledes blev det opgivet til brug ved det grundlæggende arbejde at drage sammenligninger mellem de gamle vurderinger til grundskyld og matrikeltaksterne eller senere boniteringer ud fra den betragtning, at en eventuel ny bonitering bl. a. netop skulle tjene til støtte for en forbedret grundværdiansættelse.

Med henblik på at undersøge om der kunne påvises en vis lovmæssig sammenhæng mellem forskellige jordtypers produktionsevne og de tiisvarende matrikeltakster henvendte man sig derefter til statens forsøgsstationer for at få fastlagt udbyttiveauer for forskellige jordbundstyper, idet de

fleste eller de vigtigste jordtyper forefindes på stationerne.

Forsøgsstationerne stillede beredvilligt materiale til rådighed i det ønskede omfang.

Efter at kommissionen havde besøgt det historiske sted i Karlslunde og der besigtiget »normaljorden«, der i sin tid var blevet udpeget som landets bedste jord, har kommissionen besøgt flere af statens forsøgsstationer i forskellige egne af landet og foretaget omfattende taksninger og sammenligninger mellem forskellige jordtypers takst og udbyttetal. Senere foretoges yderligere taksation af jorderne på en række af landboforeningernes markforsøgsarealer og her foretoges ligeledes sammenligninger mellem takster og udbyttetal. Ved disse taksationer deltog som regel de lokale landbrugskonsulenter.

Samtidig med disse undersøgelser arbejdedes der stadigt med udformningen af en skematisk jordtype-beskrivelse for *mineraljorder* med tilhørende takstskala samt en *boniteringstabel*, hvorefter man ud fra beskaffenheden af de fundamentale og afgørende elementer for enhver agerjords dyrkningsværdi, nemlig overgrunden (muldlaget), undergrunden samt overgrundens dybde direkte kan aflæse en enhedstakst (tabeltakst), idet tabellen blev udfærdiget ud fra en efter adskillige forsøg udarbejdet formel, hvori nævnte 3 faktorer indgår.

Derefter optog man arbejdet med at opstille regler for taksering af *lavbundsjorder*, et fagområde der har været ført mange forhandlinger om, at hvor det tillige har været vanskeligt at opnå fuld enighed blandt kommissionens medlemmer. Til afprøvningen af de af kommissionen opstillede regler for dette specielle taksationsarbejde havde man derfor som særligt sagkyndige indbudt forstander Viggo Nielsen, Statens Marskforsøgsstation, og græsmarkskonsulent Henry Frederiksen.

Resultatet af nævnte omfattende undersøgelser foreligger i vedlagte skema mrk. 1, hvori der inden for hver af de to hovedgrupper, - *mineraljord* og *lavbundsjord* - er

anført de almindeligt forekommende jordtyper samt de for hver jordtype fastsatte intervaller inden for en takstskala fra 0-100. Det på samme side anførte skema mrk. 2 viser »hovedet« til de kort, der foreløbig er anvendt ved notering af takster m. v. ved prøvetaktsansættelser, men skemaet tænkes endvidere anvendt til notering af »boniterings-faktorerne« ved egentlige boniteringer af samlede arealer. Med hensyn til for nævnte overgrundsdybde, der også figurerer i begge skemaer, bemærkes, at der i kommissionen er opnået enighed om, at man såvel ved prøvetaktsansættelse som ved egentlig bonitering til bestemmelse af jordprofilen som regel kun foretager gravning på prøvestedet indtil en dybde af 60 cm.

Systemet i og anvendelsen af nævnte boniteringstabel fremgår af vedlagte kopi af en tabelside. Som nævnt er en jordprøves tabeltakst afhængig af tre faktorer: *overgrundtakst*, *overgrundsdybde (D)* og *undergrundstaks t (U)*. Den foreliggende tabelside angiver - for så vidt angår en *mineraljord med over grundtakst 50* de mulige kombinationer af en sådan overgrund med henholdsvis *D*, (målt i cm og beregnet med 5 cm's intervall indtil 60 cm) og *U* (beregnet med takst-intervaller på 5).

Efter disse forarbejder kunne arbejdet med ansættelse af prøvetakster begynde og som tidligere anført er kommissionen ved dette arbejde delt i tre underudvalg, og fremgangsmåden er følgende: forinden markarbejdet påbegyndes i et sogn udarbejder lederen på grundlag af Geodætisk Instituts målebordsblade i 1:20000 og ligningsdirektoratets fremlæggelseskort en plan over, hvor mange prøvehuller der bør takseres i sognet (som regel et for hver 250-300 ha) samt over prøvehullernes placering og fordeling i området. Man tilstræber ved planlægningen at få fordelt prøvehullerne således, at man får takseret såvel sognets bedste som ringeste jord, og hvor lavbundsarealer forekommer, at man tillige får takseret her. Prøveboniteringerne overværes som regel af den pågældende vurderingsformand og ofte til-

lige af kommunens lokale vurderingsmænd, der eventuelt er vejledere ved udpegningen af specielle jordtyper i området. Prøvestedernes beliggenhed indtegnes på målebordsblade og der foretages fornøden indmåling af stedet i forhold til nærliggende faste punkter (skelhjørner etc.), således at stedet senere ved hjælp af målene kan genafsættes i marken. Der udfærdiges til dette formål efter notaterne fra marken målskitser på gennemsigtigt papir, således at reproduktion af skitserne kan ske hurtigt og billigt ved almindelig lys-kopiering.

Med henblik på at sikre, at de tre underudvalg ved prøveboniteringerne fastholder et ensartet niveau, overværer kommissionens formand med mellemrum holdenes markarbejde. Desuden har man foretaget direkte afprøvning af holdenes takstansættelser ved i løbet af en dag at lade hvert hold foretage selvstændige taksationer af den samme serie prøvehuller med vidt forskellige jordtyper, således at taksterne spændte over det meste af skalaen, hvorefter holdenes resultater senere blev sammenlignet. Forsøget viste en nærmest overraskende god overensstemmelse mellem de tre holds takster.

Hvor langt kommissionen er nået i arbejdet med prøvetaksterne kan bedst angives ved at oplyse, hvilke områder af landet der endnu ikke er blevet prøveboniteret. Disse områder er: Bornholm, Samsø, Langeland, Tåsinge, Ærø, ca. halvdelen af Fyn, enkelte sogne i Ribe og Vejle amter, en mindre del af Viborg amt, Ålborg og Thisted amter samt ca. halvdelen af Hjørring amt.

For nævnte områder, hvor prøvetakster endnu mangler, vil de pågældende underudvalg, i de tilfælde hvor det vil være påkrævet, med kort varsel kunne sætte prøvetakster i fornødent omfang.

Ved udstykningslovens § 19, 2. stk., er landbrugsministeriet bemyndiget til »som vejledning ved udførelsen af jordboniteringsforretninger at lade sætte nogle prøvetakster i hver af landets kommuner« og for de områder, hvor prøvetakster er sat, kan disse derfor umiddelbart benyttes.

Endelig har kommissionen, foretaget bonitering af et samlet terræn i Ejby sogn vest for Køge. I dette område har Matrikelkommissionen af 16. juli 1959 iværksat forskellige forsøgsmålinger på luftfotogrammetrisk grundlag, og boniteringsresultaterne tænkes til sin tid indtegnet på de nymålte kort. Forsøgsboniteringen blev udført, for at man kunne indhøste erfaringer med hensyn til udformningen af retningslinier for udførelse af egentlige »terræn-boniteringer«. Kommissionens tre arbejdsudvalg deltog i markarbejdet i 2 dage under formandens tilsyn, medens udvalg 3 afsluttede markarbejdet.

Til afslutning af nærværende oversigt finder man det naturligt at citere visse afsnit af en afhandling af professor S. Tovborg Jensen - »Jordbundsklassificering og jordbonitering« 1961 -. Med professorens tilladelse citeres afsnittet »Klassificering efter produktionsevne (bonitering)«.

»Klassificering og kortlægning efter det foran omtalte pedologiske system anvendes nu i vid udstrækning navnlig i USA. Kort, som dækker hele kontinentet fra kyst til kyst, har der længe været under udarbejdelse. Sådanne kort er af betydelig værdi bl. a. til undervisningsformål og ved erhvervsgeografiske undersøgelser over de økonomiske muligheder i uudviklede egne. Man søger i USA at gøre dem direkte anvendelige i praktisk landbrug, og har til dette formål inddelt de klimatiske jordtyper, som der kaldes »soil groups«, yderligere i serier, grupper og undergrupper, disse igen i »typer«. Antallet af enheder vokser stadig, således at hele inddelingssystemet virker meget uoverskueligt.

Til bedømmelse af agerjordens produktionskapacitet i landområder med et højt udviklet, intensivt landbrug er den foran skitserede klassificering utilstrækkelig. Til dette formål vil kræves en mere detaljeret klassificering - særligt hvor jordbunden, som hos os, kun repræsenterer to klimatiske typer, der er udviklet på et så heterogent grundmateriale som istidens gletscher- og

smeltevandsaflejringer. Landmanden vil som regel være mindre interesseret i at vide, om han dyrker podsol- eller brunjord end i oplysninger om størrelsen af den afgrøde, han kan producere, når jorden behandles rigtigt. Det er denne størrelse man søger udtryk for gennem *jordbonitering*.

En bonitering er af mange grunde vanskeligt at foretage, så den svarer til sit formål. Jordens produktionsevne under givne klimabetingelser bestemmes, som foran omtalt, af en række fysiske og kemiske egenskaber, såsom vandkapaciteten og dens indhold af tilgængelig plantenæring m. fl. Ved kvalitetsbedømmelse må hovedvægten lægges på de fysiske egenskaber, der bestemmes af mængdeforholdet mellem jordens indhold af grove og fine mineralpartikler og partiklernes indbyrdes lejningsforhold (strukturen). Endvidere af muldindholdet samt muldlagets tykkelse, der kan påvirke strukturen og rodzonens dybde på afgørende måde. Denne dybde vil også påvirkes af grundvandsspejlets beliggenhed i forhold til jordoverfladen d. v. s. af, om jorden er mere eller mindre vandlidende. Derfor må fugtighedsforholdene og muligheden for deres forbedring gennem afvanding også tages i betragtning ved en bonitering.

En jordbunds kemiske egenskaber (dens indhold af tilgængelig plantenæring) kan være helt afgørende for dens produktionsevne. Disse egenskaber er dog i modsætning til de mekanisk-fysiske egenskaber i ringe grad permanente og lader sig oftest ændre ved tilførsel af nogle tons kalk eller nogle hundrede kilo gødningssalte pr. ha. En jords mekaniske sammensætning og fysiske egenskaber lader sig derimod sjældent i landbruget ændre og forbedre på nogen økonomisk overkommelig måde. Et forandre en grov sandjord til en let lerjord fra overfladen til 50 cm dybde ville således kræve tilførsel og iblanding af ca. 1000 tons ler pr. ha.

Kemiske og mekaniske analyser lader sig kun i begrænset omfang udnytte til hjælp ved eller som grundlag for en jordbonitering. Det

er vel muligt ad den vej at få nogenlunde pålidelige udtryk for en række vigtige fysiske og kemiske jordbundsegenskaber, men analyserne er for de flestes vedkommende omstændelige og kræver så megen tid, at de ikke kan gennemføres ved undersøgelse i marken af de adskillige millioner jordprøver, som alene en landsomfattende bonitering af Danmarks agerjord ville udkræve.«

Og fra afsnittet »Den danske jordbonitering« følgende:

»En ny landsomfattende jordbonitering i den hensigt at gennemføre en sådan revision er nu under forberedelse. Landbrugsministeriet nedsatte 1949 en »boniteringskommission«, som fik til opgave at udarbejde regler for en ny jordbonitering i Danmark, samt i overensstemmelse med disse regler at sætte prøvetakster på typiske jorder af forskellig kvalitet i alle landets kommuner. Det er tanken, at disse prøvetakster skal tjene som normer til vejledning for dem, der skal foretage takseringen ved en *eventuel* nybonitering. Reglerne er blevet udarbejdet, og ansættelse af prøvetaksterne samt indtegnning af resultaterne på matrikelkortene nærmer sig fuldendelse.

Der har ved kommissionens forhandlinger været nogenlunde enighed om, at der ved boniteringen bør søges udtryk for jordens produktionskapacitet ved rationel behandling angivet i afgrødeenheder pr. år og ha med den i dansk landbrug almindelige driftsform. Taksterne angives ved en talrække, der går fra 0 til 100. De søges fastsat således, at de er ligefrem proportionale med produktionsevnen med 100 som maksimum. (Den samme skala anvendes til fastsættelse af såkaldte »Bodenzahl« ved bonitering i den vesttyske forbundsrepublik).

Der var tillige enighed om, at takstansættelsen nu som før må ske hovedsageligt på grundlag af jordens mekaniske sammensætning og fysiske egenskaber. Jorderne deles herved op i følgende klasser: 1) stiv lerjord, 2) lerjord, 3) sandblandet lerjord, 4) lerblandet sandjord, 5) sand, 6) groft, grusblandet sand. Hertil føjes i særlige tilfælde beteg-

nelseme: muldrig eller muldfattig. Bedømmelsen lader sig ikke foretage alene på et teoretisk grundlag ud fra jordanalyser. Den må af praktiske hensyn foregå ved gravningsundersøgelser i marken og efter det indtryk, som »Jordmassen selv og dens udvortes beskaffenhed gør på sanserne« og med bistand af erfarne, praktiske jorddyrkere.

Takseringsresultaterne er blevet sammenlignet med mekaniske analyser af typiske jordprøver, samt med bestemmelse af vandkapaciteten i laboratoriet og i marken. Det fandtes derved, som ventet, at jordernes lerindhold og vandkapacitet kom ganske godt til udtryk gennem den ved undersøgelse i marken fastsatte takst. En sammenligning af den art blev gennemført for godt 50 år siden på Landbohøjskolen af Westermann med et stort antal jordprøver fra landets forskellige egne. Det fandtes derved, at tallene for jordernes lerindhold og vandholdende evne bestemt i laboratoriet gik nogenlunde parallelt med taksterne for den opindelige bonitering.

Det synes således muligt ved skønsmæssig vurdering af en jords fysiske egenskaber i marken at få nogenlunde pålidelige oplysninger om dens evne til at holde afgrøderne forsynet med vand, en evne der, som tidligere nævnt, må lægges stor vægt på.

Ved fastsættelse af boniteringsreglerne har man tillige støttet sig på udbyttet fra statens forsøgsstationer og på tilsvarende tal fra flerårige gødningsforsøg på jord af meget varierende beskaffenhed.

Bedømmelse af jordbundens kemiske egenskaber f. eks. ved hjælp af reaktions-, kali- og fosforsyretal er ikke indføjet i de nye boniteringsregler. Det skyldes især, som foran omtalt, at disse tal ikke udtrykker permanente karakteristiske egenskaber hos jorden, og at de forholdsvis let lader sig ændre på afgørende vis, mens en jords fysisk-mekaniske egenskaber sjældent lader sig ændre. Alligevel kan indholdet af »tilgængelig plantenæring«, som man gennem disse tal søger udtryk for, være af stor, ja endda afgørende

betydning for dyrkningsværdien til et givet tidspunkt.

Kemisk bestemmelse af jordens »reserveforråd« af plantenæring, den mængde, som ikke er direkte tilgængelig, men som mobiliseres i langsomt tempo, kunne også komme på tale i forbindelse med en jordbonitering. Dette forråd veksler inden for ret vide grænser således, at det stiger nogenlunde jævnt med en jords ler- og muldindhold, men bør næppe i almindelighed tillægges større betydning under vore forhold.

Agerjordens dyrkning i Danmark er nu og må være baseret på gennemført »erstatningsdrift« d. v. s. de mængder plantenæring, der hvert år fjernes fra jordbunden med afgrøderne og ved udvaskning, må erstattes ved tilførsel af lige så store mængder i form af stald- og kunstgødning. Rovdrift med gradvis opspisning af jordens naturlige næringsforråd sådan, som den praktiseres i stor udstrækning andre steder i verden, vil hos os hurtigt resultere i en så stærk reduktion af høstudbyttet, at fortsat dyrkning bliver urentabel.

Afgrødernes forsyning med vand synes ved al intensiv jorddyrkning at være af største betydning. Hvor »vandfaktoren« som f. eks. ved irrigationslandbrug er helt under kontrol, vil forskellen i produktionskapacitet mellem magre sandjorder og gode lerjorder næsten forsvinde, forudsat der tilføres passende mængder gødning.

Hvor vand ikke tilføres ad kunstig vej, er det navnlig jordernes forskellige evne til at holde afgrøderne forsynet med vand i nedbørsfattige perioder, der betinger forskellen i deres dyrknings værdi. Denne evne afhænger, som nævnt i indledningen, af jordmaterialets grundbeskaffenhed samt af rodzonens dybde, og det er derfor navnlig disse egenskaber, der må søges udtryk for ved en bonitering, om den skal svare til formålet.

Det må dog ikke overses, at selv en hel eksakt bestemmelse af disse egenskaber ikke er noget direkte mål for en jords afkastnings-evne. Agerjordens produktionskapacitet i Danmark er vel nu mindst tre gange så stor,

som den var, da boniteringen i sin tid blev gennemført, men de jordbundsegenskaber, der lå til grund for boniteringen, og som også bør danne grundlag for en eventuel nybonitering, har ikke ændret sig nævneværdigt i den mellemliggende tid.

Denne stærke stigning i høstudbyttet skyldes først og fremmest forbedrede driftmetoder, og sådanne forbedringer vil ikke give sig synlige udslag i de jordbundsegenskaber, som lægges til grund for takseringen. Derfor

har tilføjelsen »ved rationel drift« været nødvendig ved formuleringen af boniteringsreglerne, og derfor må, nu som dengang, disse regler i væsentlig grad hvile »på foregående erfaring om de forskellige jordarters og blandingers større eller mindre fordelagtighed til agerbrug«. Det er bl. a. sådanne erfaringer, man har søgt at vinde ved sammenligning af takster og høstudbytter opnået ved »rationel drift« på jord af forskellig beskaffenhed i Landets forskellige egne.«

Skema 1.

Jordbeskrivelse		Takster					
		Beteg- nelse	Overgrundstakst efter $\pm$ korrektion for humusindhold	Undergrunds- takst			
Mineraljord	Lerjord	svær eller stiv	1	50-90	50-80		
		bekvem	2	80-100	80-100		
		sandet	3	70-90	70-90		
	Sandjord	leret	4	50-80	50-70		
		finkornet	5	15-70	30-50		
		groft sand	6	0-50	15-30		
		grusblandet	7	0-30	0-20		
		Takster ved <i>overgrundsdybde 60 cm</i> og derover:			*) Af- vand. klasse	Skønnet afvandingsdybde i meter	Korrektions- faktor
Marskjord	bekvem	11	80-90	Ansatte takster korrigeres under hensyn til af- vandingsforhold (Afvand.klasse*)	1	fuldt afvandet (ca. 1 m's dybde)	1,0
	stiv	12	50-80				
Dyndjord	saltvands-	13	70-95		2	0.6-1.0	0.6-1.0
	ferskvands-	14	65-80				
Mosejord	lavmose, vel omsat ..	15	45-65		**) 3	0.2-0.6	0.2-0.6
	lavmose, middel til dårlig omsat	16	30-50				
	højmose	17	20-50				
Lavbundsjord	Kærjord: beskrives og takseres efter 1-7 og 11-17. - Ved lagdelt overgrund beskrives hvert lag med angivet tykkelse.	Ved <i>overgrundsdybde under 60 cm</i> for jord- typer 11-17 takseres efter ovenstående skala, medens undergrunden beskrives og takseres efter ovenstående skala for mineraljord. Sam- menholdt med overgrundsdybden udfindes herefter tabeltaksten, der korrigeres u. h. t. afvandingsforhold)*.			4	rent morads (bør ikke prøvetakseres)	-
	Strandeng: beskrives og takseres (mineraljord) efter 1-7.						
					**) Til denne klasse henføres de egentlige vand- lidende arealer, der ofte oversvømmes og har den for vandlidende arealer karakteristiske vegetation.		

Skema 2.

Ejerlav:

Sogn:

Hul- mrk.	Jordart overgrund/ undergrund	Takst		Over- grunds- dybde i cm	Tabel takst	Korrektion eller afvandingsfaktor	±	Endelig takst	Anmærkning
		Over- grund	Under- grund						

Overgrundstakst: 50.

U \ D	Overgrundstakst: 50.													
	60	55	50	45	40	35	30	25	20	15	10	5	0	
100	50	55	59	62	65	66	67	68	68	68	68	67	67	0
95	50	55	58	61	63	64	65	65	65	65	65	64	64	5
90	50	54	57	60	61	62	63	63	63	62	62	61	61	10
85	50	54	56	58	59	60	60	60	60	59	59	58	57	15
80	50	53	55	57	58	58	58	58	57	56	55	54	54	20
75	50	53	54	55	56	56	56	55	55	54	52	51	50	25
70	50	52	53	54	54	54	54	53	52	51	49	48	47	30
65	50	51	52	53	53	52	51	50	49	48	46	45	44	35
60	50	51	51	51	51	50	49	48	46	45	43	42	40	40
55	50	50	50	50	49	48	47	45	44	42	40	38	37	45
50	50	50	49	49	47	46	45	43	41	39	37	35	34	50
45	50	49	48	47	46	44	42	40	38	36	34	32	30	55
40	50	49	47	46	44	42	40	38	36	33	31	29	27	60
35	50	48	46	44	42	40	38	35	33	30	28	26	24	65
30	50	48	45	43	41	38	35	33	30	28	25	22	20	70
25	50	47	44	42	39	36	33	30	27	25	22	19	17	75
20	50	47	43	40	37	34	31	28	25	22	19	16	13	80
15	50	46	42	39	35	32	29	25	22	19	16	13	10	85
10	50	45	41	38	34	30	26	23	19	16	13	10	7	90
5	50	45	40	36	32	28	24	20	17	13	10	6	3	95
0	50	44	39	35	30	26	22	18	14	10	7	3	0	100

Jordbeskrivelse		Takster		
<i>Mineraljord</i>		Betegnelse	Overgrundstakst efter $\frac{+}{-}$ korrektion for humusindhold	Undergrundstakst
Lerjord:				
svær eller stiv	1	50– 90	50– 80	
bekvem	2	80–100	80–100	
sandet	3	70– 90	70– 90	
Sandjord:				
leret	4	50– 80	50– 70	
finkornet	5	15– 70	30– 50	
groft sand	6	0– 50	15– 30	
grusblandet	7	0– 30	0– 20	
<i>Lavbundsjord</i>			Takster ved <i>overgrundsdybde 60 cm</i> og derover:	
Marskjord				
bekvem	11	80– 90	} Ansatte takster korrigeres under hensyn til afvandingsforhold (Afvand.klasse)*	
stiv	12	50– 80		
Dyndjord:				
saltvands	13	70– 95		
ferskvands	14	65– 80		
Mosejord:				
lavmose, vel omsat	15	45– 65		
lavmose, middel til dårlig omsat	16	30– 50		
højmose	17	20– 50		
Kærjord:		Ved <i>overgrundsdybde under 60 cm</i> for jordtyper 11–17 takseres efter ovenstående skala, medens undergrunden beskrives og takseres efter ovenstående skala for mineraljord. Sammenholdt med overgrundsdybden udfindes heretter tabeltaksten, der korrigeres under hensyn til afvandingsforhold*).		
beskrives og takseres efter 1–7 og 11–17. – Ved lagdelt overgrund beskrives hvert lag med angivet tykkelse.				
Strandeng:				
(mineraljord) beskrives og takseres efter 1–7.				
*) Afvand.klasse	Skønnet afvandingsdybde i meter	Korrektionsfaktor		
1	fuldt afvandet (ca. 1 m's dybde)	0		
2	0.6–1.0	0.6–1.0		
**) 3	0.2–0.6	0.2–0.6		
4	rent morads (bør ikke prøvetakseres)	–		
		**) Til denne klasse henføres de egentlige vandlidende arealer, der ofte oversvømmes og har den for vandlidende arealer karakteristiske vegetation.		

ERHVERVSRAADET
FOR GARTNERI OG FRUGTAVL

København V., 29.1.1962.

*Landbokommissionen,
Landbrugsministeriet, Slotsholmsgade 10,
København K.*

Gennem sin observatør, dir. A. Stauning, har Erhvervsrådet med største interesse fulgt arbejdet i kommissionen og udvalg 1. Erhvervsrådet har til de spørgsmål, der berører gartneri- og frugtavlserhvervets interesser i udkast til kommissionens 1. betænkning ingen væsentlige indvendinger. Diskussionen har især drejet sig om landbrugets strukturpolitiske problemer, og de forslag, der er fremsat, skulle, efter Erhvervsrådets bedømmelse, ikke kunne medføre ulemper for de landbrugsejendomme, der er gartneri-, frugtavl- og planteskolevirksomheder.

Dog ville Erhvervsrådet udfra et helhedssynspunkt finde en bestemmelse om, at landbrugspligten vil kunne kræves ophævet uden ellers fornøden dispensation, hensigtsmæssig, hvis en ejendom ligger i et område, der overgår til »inderzone« eller »mellemzone«.

Landbrugets opfattelse af eenfamiliebrug afviger i nogen grad fra gartneriets, men to forudsætninger vil Erhvervsrådet gerne have inddraget:

1. At arealer fra nedlagte eller udstykkede landbrugsejendomme kan tillægges bestå-

ende gartneri-, frugtavl- og planteskolevirksomheder, uanset om de er noterede som landbrugsejendomme eller bliver det efter sammen- eller tillægningen.

2. At der fra gartneriejendomme vil kunne udstykkes arealer, hvis der foregår driftsomlægning f. eks. fra frilandsproduktion til decideret drivhusproduktion, og dette medfører, at frilandsarealerne bliver en økonomisk belastning for virksomheden. Dette skal kunne ske, selv om hovedparcellen herved kommer under den i § 19 foreskrevne størrelse.

Som for landbrugsejendomme vil lovens § 21 formentlig kunne bringes i anvendelse, men Erhvervsrådet anser det i så tilfælde for påkrævet med en særlig tilføjelse til § 21, stk. 1, f. eks. under pkt. i: »Når gartnerier o. lign. ønsker jord fraskilt som følge af driftsomlægninger«. Skulle tilføjelsen medføre konsekvenser, Erhvervsrådet ikke har haft anledning til at overveje, vil det i hvert tilfælde gerne have forholdet belyst i denne eller senere betæknings bemærkninger.

P. E. V.

A. Stauning.

